

ΕΝΤΟΥΡΑΝΤ ΡΟΖΕΝΤΑΛ

ΣΤΟΧΟΣ:

ή φθορά
τῶν συνειδήσεων



ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Στόχος:
ή φθορά
των συνειδήσεων

Η μελέτη έχει ως στόχο να εξετάσει την επίδραση της φθοράς των συνειδήσεων στην κοινωνία. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της μεθόδου της ερωτηματολογίας. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, στην Αθήνα, στην περιοχή της Κηφισίας. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, στην Αθήνα, στην περιοχή της Κηφισίας. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, στην Αθήνα, στην περιοχή της Κηφισίας.

Ο τίτλος του πρωτότυπου είναι:

МИШЕНЬ — СОЗНАНИЕ

ΠΡΟΚΛΗΞΗ
ΕΡΩΤΩΝ Η
ΥΠΕΡΒΟΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ

Η μετάφραση έγινε από την έκδοση στα γαλλικά των εκδόσεων
του Πρακτορείου «Νόβοστι» — Μόσχα 1978

Μετάφραση: Β. Δασκαλοπούλου

Έντουαρντ Ρόζενταλ

Στόχος:
ή φθορά
των συνειδήσεων

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
ΑΘΗΝΑ 1979

Αντιγράψτε το κείμενο

Εκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»

Αντιγράψτε το κείμενο

Εκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»

Αντιγράψτε το κείμενο

COPYRIGHT: Έκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
Σόλωνος 130, Αθήνα, τηλ. 3620835 - 3623649

«ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΑ ΝΑ ΕΡΕΘΙΣΩ ΑΥΤΟ ΤΟ ΝΕΥΡΟ...»

— Είδατε την ταινία για το λευκό καρχαρία; *Όχι; Πρέπει όπωσδήποτε να πάτε να τη δήτε.

— Γιατί; Άξίζει τον κόπο;

— Ένα θέμα πολύ απλό. Ένας καρχαρίας που καταβροχθίζει ανθρώπους και ό,τι άλλο βρεί.

— Παίζουν γνωστοί ήθοποιοι;

— *Όχι. Άλλα σās τη συνιστώ. Είναι καταπληκτική. Κι έπειτα, είχε μιὰ τόσο μεγάλη έπιτυχία!

*Ακολούθησα τη συμβουλή και πήγα να δω την ταινία για το λευκό καρχαρία. Δεν τη βρήκα τόσο καταπληκτική όσο την έλεγαν, με εξαίρεση τις υποδρύχιες λήψεις, που είναι πραγματικά θαυμάσιες και τὰ άρκετὰ έκπληκτικά τρύκ. Άλλα τὸ να κατακλύζουν τις αίθουσες τών κινηματογράφων, όπως έγινε στο Παρίσι, μόνο και μόνο γι' αυτά τὰ τρύκ, αυτό είναι κάτι που δεν τὸ καταλαβαίνω.

Στις Ένωμένες Πολιτείες ή ταινία έσπασε όλα τὰ ρεκόρ εισπράξεων. Μόνο σε τρεις μήνες, απέφερε περισσότερα χρήματα απ' ό,τι ο προηγούμενος πρωταθλητής, «Όνονος», σε τρία χρόνια!

Είχα μιὰ τρομερή διάθεση να καταλάβω τι ήταν αυτό που είχε προκαλέσει μιὰ τέτια έπιτυχία και διάβασα τις σημειώσεις του σεναριογράφου τής ταινίας, Κάρλ Γκότλιμπ, όπου ο συγγραφέας διηγείται πώς φτιάχτηκε ή ταινία. Άρχισαν να τη δουλεύουν τὸ καλοκαίρι του 1973. Τὸ σενάριο γράφτηκε με βάση τὸ βιβλίο του Πήτερ Μπέντσελ «Τὰ σαγόνια του καρχαρία». Τὸ βιβλίο αυτό είναι τώρα μπέστ-σέλλερ, αλλά εκείνη τήν εποχή, ήταν πολύ

λίγο γνωστό. Όστόσο, αν το διάλεξαν, αυτό έγινε γιατί υπολόγιζαν πολύ σέ μια επιτυχία και δεν έδοσαν σημασία στα έξοδα. Μια και ο ήρωας της ταινίας και του διβλίου ήταν ένας καρχαρίας, χρειάστηκε να προχωρήσουν από τα πριν σέ υποβρύχιες λήψεις και έπομένως, να εξασφαλίσουν ένα σημαντικό υλικό δουλιās. Μόνο οί λήψεις που πραγματοποιήθηκαν γύρω από τις ύφάλους της Αύστριας, κόστισαν μισό έκατομμύριο δολλάρια. Ο Κάρλ Ρίτσο που, σάν κομπάρσος, κινηματογραφήθηκε μαζί με καρχαρίες, κινδύνεψε να χάσει τη ζωή του εκεί. Άλλα κι εκείνοι οί καρχαρίες, δεν ήσαν παρά κομπάρσοι. Ο βασικός καρχαρίας, ο ήρωας της ταινίας, είναι έργο του Μπόμπ Μάττεϋ, που είναι σήμερα πάνω από 70 χρονών και εργάζεται στο Χόλλυγουντ. Ο Μπόμπ Μάττεϋ είναι ο ίδιος που επινόησε και τον κροκόδειλο των ταινιών του Ταρζάν, που ήταν τηλεκατευθυνόμενος. Αυτός ο καρχαρίας-βεντέττα, έχει μήκος οκτώ μέτρα, ζυγίζει έναμίσυ τόννο και κατευθύνεται από μια ομάδα 15 όπερατέρ-μηχανικών. Το κόστος του δεν είναι μικρότερο από το κασέ μιās σοϋπερ-στάρ με σάρκα και όστα.

Με την εύκαιρία, αν όλα πήγαν καλά για τον πλαστικό ήρωα, υπήρξαν μερικές άσχημες εκπλήξεις με τις αληθινές βεντέτες. Θέλησαν να δόσουν τους βασικούς άντρικούς ρόλους στον πολύ δημοφιλή Πώλ Νιούμαν και στον όχι λιγότερο δημοφιλή Ρόμπερτ Ρέντφορντ, αλλά χρειάστηκε να εγκαταλείψουν την ιδέα, λόγω της μετριότητας του σενάριου. Ο Ρίτσαρντ Ντρέυφους, που τελικά δέχτηκε ένα ρόλο, το χαρακτήρισε στη συνέχεια στερεότυπο και τεχνητό και, όσο για το σενάριο, όμολόγησε ότι δεν είδε ποτέ τίποτα χειρότερο στον κινηματογράφο. Χρειάστηκε, έπομένως, να αντισταθμιστεί ή όλοφάνερη μετριότητα του σενάριου με το να γίνουν πιο ύψηλές δαπάνες.

Τελικά, πριν άκζμα άρχισει το γύρισμα, χρειάστηκε να επενδυθούν τρισήμισυ έκατομμύρια δολλάρια περίπου. «Είναι συνηθισμένο να γίνονται δαπάνες πριν από το γύρισμα, γράφει ο Κάρλ Γκότλιμπ, αλλά ένα ποσόν σάν κι

αυτό, προϋποθέτει έν πάσει περιπτώσει ότι κάποιος, κάπου, είναι άποφασισμένος να κάνει αυτή την ταινία».

Και ή ταινία έγινε. Η επιτυχία της, το είπαμε ήδη, στάθηκε εξαιρετική. Η δημοτικότητα της ξεπέρασε τον καθαυτό κινηματογραφικό τομέα. Το ρύγχος του καρχαρία στυλιζαρίστηκε πάνω στα πουκάμισα και στα όόρτς, στα πιο φημισμένα έστιατόρια άρχισαν να σερβίρουν μπριζόλες καρχαρία. Τα κυάλια έγιναν δυσεύρετο είδος: στίς παραλίες έξερευνούσαν τον όρίζοντα, ψάχνοντας για τρομερά πετερύγια. Είδαμε ακόμα και ιδιοκτήτες παραλιών να κρεμούν ταμπέλες με στόχο να καθησυχάσουν τους πελάτες: «HERE NO JAWS» (Έδω, όχι «σαγόνια του καρχαρία»)!

...Τέλειωσα το διάβασμα των σημειώσεων του Κάρλ Γκότλιμπ και άρχισα μια προσωπική έρευνα. Συζήτησα για το λευκό καρχαρία με Γάλλους, Βέλγους, Αύστριακούς, με νέους και γέρους, με εκπρόσωπους των πιο διαφορετικών έπαγγελμάτων. Όπως ήταν λογικό, κανείς δεν ήταν σέ θέση να εξηγήσει, γιατί αυτή ή ταινία άρεσε τόσο. «Είναι μια ταινία που έπιασε, αυτό είναι όλο». Μά γιατί άκριβώς έπιασε τόσο πολύ;

Συζήτησα, επίσης, με έπαγγελματίες σεναριογράφους, με ειδίκους του ζωικού κόσμου και της ανθρώπινης ψυχολογίας.

Κατά τη γνώμη ενός ίχθυολόγου, ή επιτυχία της ταινίας όφείλεται στην ίδια την προσωπικότητα, αν μπορούμε να έκφραστούμε έτσι, του λευκού καρχαρία, του CAR-CHARODON CARCHARIAS. Ο ίχθυολόγος είναι κατηγορηματικός:

— Είμαι πεισμένος, πώς αν είχαν διαλέξει στη θέση του καρχαρία ένα λιοντάρι ή έναν πάνθηρα, θα είχαν ένα συνηθισμένο άποτέλεσμα. Όταν πρόκειται για λιοντάρια, για πάνθηρες ή για άλλα άγρια ζώα, τίποτα δεν μάς έμποδίζει να πāμε να τα δούμε στα πάρκα, στους ζωολογικούς κήπους ή, γιατί όχι, στο τσίρκο. Τα έχουμε συνηθίσει τόσο που δεν τα φοβόμαστε πια. Άλλα ένας καρχαρίας, είναι

πέφτει στο νερό και αρχίζει να κολυμπάει. 'Ο φίλος της αποφασίζει να την ακολουθήσει, αλλά μεθυσμένος από το κρασί, πέφτει στην άμμο και αποκοιμίζεται. 'Η κοπέλλα απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την ακτή. Στην αγκαλιά της ησυχης και δροσερης θάλασσας. Και ξαφνικά, θγάζει μια κραυγή που δεν έχει τίποτα το ανθρώπινο. Γύρω της η θάλασσα θράζει αφρίζοντας, εκείνη προσπαθεί να τιναχτεί, να ξεκολλήσει από την επιφάνεια των κυμάτων, να απελευθερωθεί από το θανατερό αγκάλιασμα αυτού του φοβερού κάτι, που την τραβάει προς το θυθό.

'Η κάμερα είναι τώρα κάτω από το νερό, ο θεατής περιμένει. Περιμένει να δει αυτό το τρομακτικό κάτι, για να τον αφήσει ή αγωνία του άγνωστου που τον κατέχει. 'Αλλά δεν βλέπει παρά το φτωχό, ανυπεράσπιστο σώμα της κοπέλλας. 'Η κάμερα μοιάζει να παίρνει ή ίδια τη θέση αυτού του τρομακτικού άγνωστου. Μαζί με το θεατή, παρατηρεί ψυχρά το θυμα της, αυτό το σωματάκι που παραδέρνει εκεί κάτω πάνω στα κύματα. 'Επειτα, πολύ γρήγορα, το σώμα της κοπέλλας μεγαλώνει και ή φρίκη το αδράχνει. Δεν υπάρχει πια έλπίδα, το τέλος είναι μοιραίο...

Και πάλι ή ήρεμη θάλασσα. 'Η σιγαλιά. 'Ομως ο φόβος μεγαλώνει. Και μένει ακόμα ανεξήγητος...

Ούτε μειώνεται όταν το δεύτερο θυμα, ένα μικρό άγורי που απομακρύνθηκε απερίσκεπτα από την ακτή πάνω στο λαστιχένιο στρώμα του, χάνεται μέρα μεσημέρι. 'Αντίθετα, μεγαλώνει. Τελικά, ή μικρή ακρογιαλιά του 'Αμιτι, στην ανατολική ακτή των 'Ενωμένων Πολιτειών, υποκύπτει στον πανικό...

'Ετσι, ο έρμηνευτής του ρόλου του «άγνωστου» είναι το πλαστικό δημιούργημα του Μπόμπ Μάττεϋ, που διευθύνεται με σύστημα πιεσμένου νερού και αέρα. Με την ευκαιρία, όταν τελικά ο καρχαρίας εμφανίζεται στην οθόνη (οί δημιουργοί της ταινίας υποχρεώνονται τελικά να τον εμφανίσουν), ο φόβος υποχωρεί άλματωδώς και χρειάζεται να επιστρατευθούν όλα τα επιδέξια τρύκ για να κρατηθεί ο θεατής σε αγωνία μέχρι το τέλος. 'Ωστόσο,

σκοπίμα στάθηκα στις πρώτες σκηνές της ταινίας. Κατά την ταπεινή μου γνώμη, αυτές είναι όλο κι όλο το αλατοπίπερό της. Και πιστεύω, πώς επίσης εξηγούν την επιτυχία των «Σαγονιών του καρχαρία».

'Αναμφίβολα, εκείνος που αιχμαλωτίζει την προσοχή του θεατή δεν είναι ο ίδιος ο καρχαρίας, αλλά ή ιδέα του κινδύνου, ενός λανθάνοντος και πανταχού παρόντος κινδύνου, που μπορεί από τη μια στιγμή στην άλλη να κατακλύσει την καθημερινή ρουτίνα. 'Ο καρχαρίας, το μόνο που κάνει είναι να συγκεκριμενοποιεί αυτή την ιδέα. Σήμερα, ή νευρική ένταση, ή άναμνη του χειρότερου, το αίσθημα ανασφάλειας, όξύνονται όλο και περισσότερο σε πολλούς ανθρώπους. Είναι πιθανό να αισθάνονται πραγματικά την ανάγκη να χαλαρώσουν αυτή την έσωτερική ένταση. Και, απ'ό,τι φαίνεται, ή ταινία «Τά σαγόνια του καρχαρία» το επιτρέπει. 'Οχι βέβαια, πώς ο θεατής εύχαριστείται να βλέπει τον καρχαρία να καταβροχθίζει τον πλησίον του! (Πρόκειται μάλλον για μια ανακούφιση που αισθάνεται, συνειδητοποιώντας ότι δεν βρίσκεται ο ίδιος στα δόντια του καρχαρία.)

Αυτό το είδος ανακούφισης είναι, παρ' όλα αυτά, μόνο φαινομενικό. 'Υποσυνείδητα, τον βασανίζει ή ιδέα πώς ξέφυγε μόνο για την ώρα από τον κίνδυνο, καθισμένος σε μια αναπαυτική πολυθρόνα, στο μισοσκόταδο της κινηματογραφικής αίθουσας. 'Ομως ο κίνδυνος τον παραμονεύει συνέχεια. Αυτή ή διφορούμενη ψυχολογική έντύπωση, θα μπορούσε να καθοριστεί σαν το συναίσθημα του «βρίσκομαι εκτός κινδύνου» και συγχρόνως του «περιμένω κάποιον κίνδυνο», συναίσθημα, που φανερώνει μια παράξενη γοητεία. Κάτι σαν το άρρωστο δόντι που δεν μπορούμε να σταματήσουμε να το ένοχλούμε με την άκρη της γλώσσας μας. 'Αν το δούμε έτσι, τό ρύγχος του καρχαρία δεν παίζει κανέναν ιδιαίτερο ρόλο. Είτε πρόκειται για την καταστροφή του Μπόινγκ-747 ή για το ναυάγιο του «Βρεταννικού», αυτό το διφορούμενο συναίσθημα παραμένει το ίδιο για το θεατή. Είναι εύτυχής που δεν συμπεριλαμβάνεται

στούς επιβάτες, ωστόσο, συνδέεται υποσυνείδητα μαζί τους. Συνήθως, ο θεατής ταυτίζεται με τον ήρωα της ταινίας, όμως στην περίπτωση αυτή, ταυτίζεται με το θύμα.)

Αν οι καταστροφές στον κινηματογράφο βρίσκουν απήχηση στο κοινό, αυτό στην πραγματικότητα συμβαίνει γιατί αυτό το κοινό ζει σ' έναν άσταθι κόσμο, όπου πραγματικές καταστροφές αναστατώνουν αδιάκοπα την καθημερινή ζωή, σ' έναν κόσμο «καρχαριών» με χίλιες όψεις. Ο καθένας μπορεί να χάσει τη δουλιά του και να μείνει χωρίς πόρους, είτε έχει στην κατοχή του, είτε όχι, ένα πανεπιστημιακό δίπλωμα. Ο καθένας κινδυνεύει κάθε στιγμή να μάθει ότι ο γιός του παίρνει ναρκωτικά, ότι η κόρη του έφυγε για να ζήσει σε κοινόβιο, αν δεν άσπαστηκε κάποια θρησκευτική αίρεση. Δυο-τρία παραδείγματα ανάμεσα σε τόσα άλλα. Ο καθένας έχει τον «καρχαρία» του. Ακόμα κι αν τίποτα φοβερό δεν συμβεί, ο φόβος δεν παύει. Πράγματι, κανείς δεν έχει καμιά εγγύηση απέναντι στα απρόβλεπτα γεγονότα. Έτσι, το θέμα της κατάστροφης, όχι πάντα συνειδητά, συνεχίζει το επίβουλο έργο του και σιγά-σιγά υπερισχύει.

Οι επιχειρηματίες ένιωσαν τον παλμό αυτής της χορδής, που μετά βίας άκουγόταν μέσα στη συνείδηση των λαϊκών μαζών και ρίχτηκαν στην εκμετάλλευση αυτής της νέας πλουτοπαραγωγικής φλέβας. Σε βιομηχανική κλίμακα.

Τρεις άνθρωποι διηύθυναν αυτοπροσώπως τη δημιουργία της ταινίας για τον καρχαρία: οι παραγωγοί Ρίτσαρντ Ζανούκ και Ντέιβιντ Μπράουν και ο σκηνοθέτης Στήβεν Σπύλμπεργκ. Και οι τρεις επέδειξαν εξαιρετική ειλικρίνεια και δεν έκρυψαν τίποτα από τις προθέσεις τους σχετικά με τα «Σαγόνια του καρχαρία». Ο Ρίτσαρντ Ζανούκ όνειρευόταν να γίνει πιο πλούσιος από τον πατέρα του, το διάσημο μεγιστάνα του Χόλλυγουντ Ντάρρυλ Ζανούκ. Εκτός από τα χρήματα, ο Ντέιβιντ Μπράουν αποσκοπούσε σε μια επιτυχία που θα του επέτρεπε να ανταγωνιστεί τη γυναίκα του, την Έλεν Γκάρλεϊ Μπράουν,

συγγραφέα ενός μπέστ-σέλλερ που έκανε μεγάλο θόρυβο, το «SEX AND THE SINGLE GIRL» («Τα σέξ και το μοναχικό κορίτσι»). Όσο για το νεαρό Στήβεν, έλπιζε έτσι να βρει κι αυτός μια καλή θέση στον ήλιο του Χόλλυγουντ και να αποσπάσει μ' ένα σμπάρο και χρήματα και δόξα. Βασίστηκαν στα «Σαγόνια του καρχαρία» και δούλεψαν με αληθινό ένθουςιασμό και ζήλο. Διαισθάνονταν ότι ο καρχαρίας τους θα νικούσε, ότι το κοινό θα τσίμπουσε το δόλωμα.

«Υπολόγιζα, λέει ο Στήβεν Σπύλμπεργκ, ότι κάθε άτομο διαθέτει κάποια νεύρο αντι-καρχαρία κρυμμένο στα βάθη του υποσυνείδητου του. Και αποφάσισα να έρεθίσω αυτό το νεύρο, να παίξω με τον πρωτόγονο φόβο του».

Αυτός ο «πρωτόγονος φόβος», με τον οποίο άρχισαν να παίζουν αυτοί οι αξιότιμοι κύριοι, προστέθηκε στον πραγματικό φόβο που κατατρώει σήμερα το δυτικό άνθρωπο. Και οι δυο μαζί, προκάλεσαν αυτό για το οποίο μιλούσαμε παραπάνω. Ένας κριτικός κινηματογράφου της εφημερίδας «Λέ Μόντ», ο Ζαν ντε Μπαρονσελλι, δήλωσε, σχετικά με την ταινία «Σεισμός», πώς δεν έπρεπε να αναζητήσει κανείς τίποτα περισσότερο σ' αυτήν την ταινία από μια απλή διασκέδαση. Από πρώτη άποψη, αυτό φαίνεται αρκετά σωστό: οι επιχειρηματίες του κινηματογράφου διασκεδάζουν το θεατή και ελπίζουν τα χρήματα. Ωστόσο, μια προσεχτική παρατήρηση αποδεικνύει ότι τα πράγματα δεν είναι και τόσο απλά. Μια ταινία τρόμου, μπορεί πράγματι να περάσει σαν ένα διασκεδαστικό θέαμα. Όμως, όταν δεν πρόκειται πια για μια μόνο ταινία, αλλά για μια σειρά ανάλογων ταινιών, το ζήτημα παίρνει ένα καινούργιο νόημα και έχουμε να κάνουμε με μια αντίληψη που έχει δουλευτεί κατάλληλα.

Πρώτα απ' όλα, αυτό το είδος ταινιών συνηθίζει το θεατή στην ιδέα ότι οι καταστροφές είναι κάτι τόσο συνηθισμένο όσο και ο αέρας που αναπνέει, ενώ την ίδια στιγμή παραμένουν ανεξήγητες και μισαίρες. Ποιος να ξέρει γιατί, στα ανοιχτά της ήσυχης παραλίας του Άμιτν, έμ-

φανίστηκε ξαφνικά ένας λευκός καρχαρίας; Γιατί συμβαίνει ένας σεισμός; Γιατί όχι και μιὰ οικονομική κρίση; Τὰ φυσικά φαινόμενα ταυτίζονται σιγά-σιγά, στη συνείδηση τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὰ κοινωνικά φαινόμενα καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἔρχονται μὲ τὴ σειρά τους νὰ προστεθοῦν στὴν κατηγορία τῶν ἀπρόβλεπτων φυσικῶν καταστροφῶν. Δηλώνουν δημόσια ὅτι «ἡ κρίση εἶναι μοιραία» καὶ ἡ συνείδηση τῶν μαζῶν προδιατεθειμένη ἀπὸ τὸ «Σεισμό», τὰ «Σαγόνια τοῦ καρχαρία» καὶ ἄλλες ταινίες τοῦ ἴδιου εἴδους, εἶναι «προετοιμασμένη» νὰ δεχτεῖ αὐτὴ τὴν ἑρμηνεία τῶν γεγονότων. Ἄν λοιπὸν εἶναι πραγματικά ἔτσι, σὲ ποιὸν θέλετε νὰ ρίξετε τὴν εὐθύνη τῶν φαινομένων τοῦ «πεπρωμένου»!

Οἱ ταινίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ὅχι μόνο ἐξοικειώνουν τὸ ἄτομο μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀναμονὴ ἑνὸς ἀναπόφευκτου κινδύνου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ προκαλοῦν αὐτὸ τὸ φόβο, προβάλλουν τέτιες ψυχικὲς καταστάσεις ποὺ ἐπείγει πλέον γιὰ τὸ ἄτομο νὰ χαλαρώσει τὴ νευρική του ἔνταση, νὰ θρεῖ ἕνα ἀποτελεσματικὸ ἀντίδοτο στὸ φόβο. Καὶ σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, τοῦ ψιθυρίζουν τὸ μέσο νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὶς κρίσιμες καταστάσεις.

...Στὸν ἀπέραντο ὠκεανὸ, τὸ ὑπερωκεάνιο «Βρεταννικὸς» παριστάνει σὲ μικρογραφία ἕναν κόσμον, ὅπου ἀντικατοπτρίζονται ὅλες οἱ πραγματικὲς κοινωνικὲς σχέσεις. Τὸ θαπὸρι χωρίζεται σὲ τάξεις: ὑπερπολυτελεῖς καμπίνες, πρώτη θέση, δεύτερη θέση, τουριστικὴ θέση, καμπίνες γέφυρας κλπ. Κάθε κατηγορία ἔχει τὸ δικὸ της τρόπο ζωῆς, σύμφωνα μὲ τὴν τιμὴ τοῦ εἰσιτηρίου. Ὑπάρχουν, βέβαια, ἐπαφές ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς κατηγορίες (ὁ κόσμος εἶναι μικρὸς), οἱ ταξιδιώτες ἀλληλοχαιρετιοῦνται εὐγενικά, εὐχονται ὁ ἕνας στὸν ἄλλο καλὸ ταξίδι, ὅμως ὅλα αὐτὰ εἶναι μόνο φαινομενικά. Κάθε «τάξη» ἔχει τὴ δική της ζωὴ, ξεχωριστὴ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων. Ἀκριβῶς ὅπως στὴν πραγματικότητα.

Ἡ ζωὴ πάνω στὸ πλοῖο συνεχίζει τὸ ρυθμὸ τῆς ἀνέσχυλῆτα, μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ ἔρχεται ἡ καταστροφή. Τὸ θα-

πὸρι ἀρχίζει νὰ θυθίζεται καὶ ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμὴ, οἱ ταξικοὶ διαχωρισμοὶ δὲν ὑπάρχουν πιὰ. Σὰν νὰ ἀπέρριψαν ξαφνικά οἱ ἄνθρωποι κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι «οὐσιώδες». Πραγματικά, μπροστὰ στὴν καταστροφὴ τὶ νόημα μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἀριστοκρατικὸς σνομπισμὸς, αὐτὴ ἡ ἄλλη πολιτικὴ πεποίθηση; Κι ὅταν πεθαίνει κανεὶς πνιγμένος ἢ κομματιασμένος ἀπὸ ἕναν καρχαρία, τί διαφορὰ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ νὰ ἔχει ἕνα καρνέ ἐπιταγῶν ἢ ἕνα λογιαριασμὸ στὴν τράπεζα καὶ στὸ νὰ εἶναι χωρὶς φράγκο στὴν τσέπη; Ἐδῶ παίζεται ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλα ὅσα εἶπα, ἀναφέρονται στὴν ταινία «Τρόμος πάνω στὸ "Βρεταννικόν"», ἀλλὰ, μὲ ἐλάχιστες διαφορὲς, ἰσχύουν ἐπίσης γιὰ ταινίες ὅπως ὁ «Σεισμός», τὸ «Μπόινγκ-747 σὲ κίνδυνον», «Ὁ κολασμένος πύργος», «Ἡ περιπέτεια τοῦ Ποσειδῶνα» κλπ.

Μποροῦμε, ἂν θέλετε, νὰ δγάλουμε ἀπὸ δῶ ἕνα ἠθικὸ δίδαγμα: μιὰ κρίσιμη κατάσταση παραμερίζει κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι «οὐσιώδες», εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ χωρισμὸ τῆς κοινωνίας σὲ ἐκμεταλλευτὲς καὶ ἐκμεταλλευόμενους, εἴτε γιὰ τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα σὲ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, κλπ. Ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ζεράρ Μπονὸ, σχολιαστὴς τῆς ἐπιστημονικῆς στήλης τοῦ περιοδικοῦ «Ἐξπρές», ἡ κρίση δὲν κάνει διάκριση σὲ κανένα, οὔτε σὲ πλούσιους, οὔτε σὲ φτωχοὺς, οὔτε σὲ ἐκμεταλλευτὲς, οὔτε σὲ ἐκμεταλλευόμενους. Στὶς κρίσιμες στιγμὲς, τίποτα δὲν μετράει ἐκτὸς ἀπὸ τὶς καθαυτὸ ἀνθρώπινες ἀρετὲς: τὴν ἀγάπη, τὴν καλωσύνη, τὴν τιμιότητα, τὴν εὐθύτητα, μὲ δυὸ λόγια γίνεται ἕνα εἶδος γενικοῦ ἐξαγνισμού. Καὶ ἐξαγνισμένοι ἀπὸ ὅλα τους τὰ ἁμαρτήματα, εἴτε αὐτὰ ἔχουν ταξικὴ προέλευση, εἴτε πολιτικὴ, εἴτε ἄλλες προελεύσεις, οἱ ἄνθρωποι ἐνώνουν τὶς προσπάθειές τους γιὰ νὰ σώσουν τὸ «θυθιζόμενο καράδι», ποὺ εἶναι, βέβαια, τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα. Αὐτὸ εἶναι ἢ δὲν εἶναι τὸ κήρυγμα τῆς «συμμαχίας τῶν τάξεων» καὶ τῆς «κοινωνικῆς γαλήνης»;

Τὸ βασικὸ σημεῖο ὅλων τῶν ταινιῶν τρόμου, εἶναι ἡ στιγμὴ τοῦ πανικοῦ. Εἴτε ἡ δράση σημειώνεται στὴ γῆ, εἴτε στὴ θάλασσα, εἴτε στὸν ἀέρα. Καταδιωγμένοι ἀπὸ ἕνα

ζωώδη φόβο, οί άνθρωποι χάνουν κάθε ανθρώπινο χαρακτηριστικό. 'Ο καθένας αγωνίζεται για λογαριασμό του, προσπαθεί νά σώσει τόν έαυτό του. 'Αλλά πώς νά τόν σώσει; Οί έκτακτες περιστάσεις απαιτοῦν καί έκτακτα μέτρα. Μιά πυρκαγιά νά έκδηλωθεί πάνω στο κάραβι καί όλα τά διλέμματα στρέφονται στόν καπετάνιο. "Ένα άτύχημα νά συμβεῖ σέ μία πτήση καί όλες οί έλπίδες έναποτίθενται στόν πιλότο ή στους τεχνικούς τοῦ πύργου έλέγχου, πού κατευθύνουν τόν σκάφος μέ τόν ασύρματο. Μιά καταστροφή νά συμβεῖ στη γῆ καί όλοι στρέφονται άκούσια πρὸς τόν στρατιωτικό ή τόν αστυνομικό, οί όποιοι, λόγω καθήκοντος, άπαγορεύεται νά πανικοβάλλονται. Στα «Σαγόνια τοῦ καρχαρία», αὐτός πού σκοτώνει τόν καρχαρία καί έλευθερώνει τήν πόλη από τόν φόβο, εἶναι ὁ αρχηγός τῆς αστυνομίας, ὁ θαρραλέος Μίστερ Μπρόντυ, καλὸς οἰκογενειάρχης καί υπόδειγμα χριστιανοῦ. 'Αντίθετα, ἕνας θαλασσόλυκος, ἔμπειρος ψαράς, ὁ Κίντ, πεθαίνει. Γιατί; Γιατί προσφέρθηκε νά σκοτώσει τόν καρχαρία μέ ἀντάλλαγμα μιὰ γενναιόδωρη άμοιβή. Κι άκόμα, τυφλωμένος άπό τόν δόλωμα τοῦ κέρδους, άρνήθηκε κάθε βοήθεια, γιά νά οἰκειοποιηθεῖ τόν συνολικό ποσό τῆς άμοιβῆς. 'Ο φτωχὸς Κίντ δέν έξαγνίζεται, έπομένως, άρκετά καί δέν πλησιάζει ίκανοποιητικά τόν «οὔσιῳδες».

'Ωστόσο, αν σκεφτοῦμε τὰ έκατομμύρια δολλάρια πού οί ἔμποροι εἰσέπραξαν άπό τὰ «Σαγόνια τοῦ καρχαρία», σ' αὐτήν τήν ήθική τοῦ κολλεκτιθισμοῦ καί τῆς άφιλοκέρδειας, κάτι αρχίζει νά μὴν πηγαίνει καλά. Στην πραγματικότητα όμως, δέν πρόκειται παρὰ γιά μιὰ ένισχυτική ήθική. Τό πρώτο ήθικό δίδαγμα εἶναι ὅτι σέ περίπτωση καταστροφῆς θά πρέπει νά άναζητήσουμε καταφύγιο δίπλα σέ μιὰ δυνατή προσωπικότητα καί νά στηριχτοῦμε σέ στιβαρά χέρια. Καί βέβαια, ὅσο αὐτό ίσχύει στόν κινηματογράφο, τόσο ίσχύει καί στην καθημερινή ζωή. Μόλις ὁ πανικός κατακλύσει τόν χρηματιστήριο, στρεφόμαστε άμέσως όλοι στους πιλότους τοῦ κόσμου τῆς οἰκονομίας, στους έπαγγελματίες καί τούς ειδικούς. 'Η κρίση; 'Η άνεργία; 'Ε-

παναπαυθεῖτε στους οἰκονομολόγους καί τούς πολιτικούς. Κι αν δέν υπάρχουν τέτιοι, σέ μιὰ ίσχυρή έξουσία.

Αὐτό άκριβῶς, ὀνομάζεται στόν κινηματογράφο διασκεδάζω τόν κοινόν. Τηροῦνται όλοι οί κανόνες τῆς προπαγάνδας τοῦ ψυχολογικοῦ καταναγκασμοῦ. Κι αν κάποιος διατηρεῖ άμφιβολίες, μπορεῖ νά διαβάσει τόν ἔργο «Προπαγάνδα» (1962) τοῦ γάλλου κοινωνιολόγου Ζάκ 'Ελλύλ, ένός άπό τούς άναγνωρισμένους θεωρητικούς τῆς δυτικῆς προπαγάνδας. "Ας μοῦ έπιτραπεῖ νά αναφέρω ἔδῳ ὀρισμένες άπόψεις αὐτοῦ τοῦ έγχειρίδιου πού εἶναι, τόν λιγότερο, παράξενο.

Κατά τή γνώμη τοῦ 'Ελλύλ, ή προπαγάνδα ἔχει σαν στόχο νά έξαφανίσει άπό τόν ἄτομο τή νευρική ένταση, ή ὁποία έμφανίζεται σαν συνέπεια ένός παράλογου καί υπερβολικοῦ φόβου καί νά τοῦ προτείνει μιὰ έξήγηση τοῦ κόσμου μέσα στόν ὁποῖο ζεῖ. Λίγο ένδιαφέρει, αν αὐτή ή έξήγηση πλησιάζει ή ὄχι τήν αλήθεια, πάντως πρέπει νά εἶναι σαφῆς καί ίκανοποιητική.

Μποροῦμε νά έκφράσουμε αὐτές τῖς σκέψεις ένός έπαγγελματία θεωρητικοῦ μέ τρεῖς μόνο λέξεις: «φθορά τῶν συνειδήσεων». Πράγματι, αν πάρουμε ἕνα ἄτομο μέ διαυγές μυαλό καί ίσορροπημένη σκέψη, μποροῦμε νά τόν πείσουμε μόνο μέ μιὰ λογική καί ὀρθολογιστική έπιχειρηματολογία. Δέν εἶναι ιδιαίτερα εύκολο, νά τόν χειραγωγήσουμε ψυχολογικά. Συμβαίνει ὅμως έντελῶς τόν αντίθετο, αν αὐτό τόν ἴδιο ἄτομο άγωνιά ή καταδιώκεται άπό τόν φόβο. "Ας ποῦμε ὅτι, σέ συνθήκες κρίσης, ζεῖ τήν άγωνία νά χάσει τή δουλιὰ του. Μποροῦμε, βέβαια, νά τόν «ήρεμήσουμε» έξηγώντας του τόν κοινωνικό χαρακτήρα τῶν κρίσεων. 'Αλλά σ' αὐτή τήν περίπτωση, πρέπει έπίσης νά τοῦ άποκαλύψουμε τόν χαρακτήρα τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, αναπόφευκτου γεννήτορα κρίσεων, πράγμα τόν ὁποῖο, σύμφωνα μέ τόν 'Ελλύλ, τόν μόνο άποτέλεσμα πού θά ἔχει θά εἶναι νά τόν «άνησυχήσει» άκόμα περισσότερο. Στους ειδικούς τῆς αστικῆς προπαγάνδας δέν άρέσει πολύ νά χρησιμοποιοῦν τή λέξη «έπαναστατικοποιῶ». Καί φυ-

σικά, προτιμούν καλύτερα τη δεύτερη παραλλαγή: να προ-
τείνουν στο άτομο μια άκρωτηριασμένη εξήγηση της κα-
τάστασης, αλλά μια εξήγηση που να είναι σαφής και να
μπορεί εύκολα να τη συσχετίζει κανείς. Για παράδειγμα,
οι κρίσεις είναι το ίδιο μοιραίες με τους σεισμούς. Και αν
στο τέλος-τέλος, η κρίση πάρει τη μορφή ενός ρύγχους
καρχαρία, ο συσχετισμός είναι τέλειος. Το μόνο που μένει
είναι να «διεγερθούν» οι συνειδήσεις και η επιτυχία θα εί-
ναι πλήρης, αν καταφέρει κανείς να προκαλέσει μια κατά-
σταση πανικού. Το πεδίο είναι προετοιμασμένο για να δε-
χτεί το άτομο χωρίς αντίσταση οποιαδήποτε προπαγάνδα.
Κι από πάνω να νιώθει και ευγνωμοσύνη.

Δέν πιστεύω ότι δουλεύοντας την ταινία τους για τον
καρχαρία, οι δημιουργοί της είχαν σά στόχο την προπα-
γάνδα. Μ' άλλο τουτο, ένεργησαν με αυστηρό σεβασμό
προς τις αρχές της, μια και οι ίδιοι είναι προϊόντα αυτής
της προπαγάνδας, τυπικοί αντιπρόσωποι ενός τρόπου ζω-
ής, τον οποίο συνειδητά ή όχι, διαφημίζουν.

Στην εποχή τους, ο Μάρξ και ο Ένγκελς διατύπωσαν
την ιδέα ότι οι κάτοχοι της μεγάλης ατομικής ιδιοκτησί-
ας «ρυθμίζουν την παραγωγή και την ιδεολογική ζωή»*
μέσα στην κοινωνία. Θάταν, δέβαια, υπερβολικά απλό να
συμπεράνουμε απ' αυτό ότι οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες έμφανί-
ζονται σαν άμεσοι φορείς της φθοράς των συνειδήσεων.
Αυτή η δραστηριότητα είναι ίδιον των συγγραφέων, των
καλλιτεχνών, των παραγωγών, των σκηνοθετών, των οποί-
ων τα έργα έμπνέονται από τους καθορισμένους κανόνες
του παιχνιδιού. Όμως τα μονοπώλια υποστηρίζουν πλα-
τιά αυτή τη μορφή της δημιουργίας και δεν κάνουν οίκο-
νομίες όταν πρόκειται να τη διαφημίσουν.

Ο ψυχολογικός καταναγκασμός των συνειδήσεων δεν
είναι ένα καινούργιο φαινόμενο. Ήδη στα τέλη του περα-

* Κάρλ Μάρξ και Φρίντριχ Ένγκελς. "Απαντα, τ. 3, σελ. 47 - 48, ρωσ.
έκδοση.

σμένου αιώνα, ο γάλλος κοινωνιολόγος Γκουστάβ Λέ
Μπόν, παρατηρώντας την ακάθεκτη άνοδο του επαναστα-
τικού κινήματος στον κόσμο, έγραφε ότι μονάχα η τέλεια
γνώση της ψυχολογίας του «πλήθους» φαίνεται πως είναι
το ύστατο μέσο για να συγκρατηθεί αυτό το κίνημα. Έ-
κανε όρισμένες συστάσεις. Το «πλήθος», κατά τον Λεμπόν,
δεν σκέπτεται, είναι θύμα των παθών και των δυνατών
συγκινήσεων. Δεν μπορεί να σκεφτεί παρά μόνο με τη
συγκεκριμένη σύνδεση αισθητηριακών και νοητικών παρα-
στάσεων, όπως για παράδειγμα το φόβο ή το μίσος, τα ό-
ποια, σε όρισμένες συνθήκες, μπορούν να γίνουν κινητήρι-
ες δυνάμεις της συμπεριφοράς του.

Σήμερα, οι έπίσημοι ιδεολόγοι αξιοποίησαν τις συντα-
γές του Λέ Μπόν και έπεξεργάστηκαν μια δλόκληρη στρα-
τηγική ψυχολογικής δράσης πάνω στις μάζες. Έπιπλέον,
έχουν στη διάθεσή τους όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης,
που ο Λέ Μπόν δεν γνώριζε. Ένας σεβαστός αριθμός από
τους σημερινούς αντιπρόσωπους της δυτικής ψυχολογίας
δηλώνει ότι, παίζοντας με τα αισθήματα και με το συγκινη-
σιακό κόσμο του ατόμου, βρήκαν τον καλύτερο τρόπο για
να ουδετεροποιούν την ικανότητά του να σκέπτεται με τη
βοήθεια της λογικής του. Συνεπώς, αυτός είναι κι ο κα-
λύτερος τρόπος για να εξαναγκάσει κανείς τις μάζες να έ-
νεργούν υπό την έπήρεια τεχνητών τονωτικών.

Για να επανέλθουμε στις «διασκεδαστικές» ταινίες της
σειράς για την οποία μιλήσαμε, πρέπει να πούμε ότι διε-
ξάγουν μια πραγματική προπαγάνδα που αποτελεί αναπό-
σπαστο μέρος της μεγάλης έκτασης ιδεολογικής επίθεσης,
που έχει εξαπολυθεί ενάντια στη συνείδηση των μαζών. Οι
έξεχοντες γνώστες του ψυχολογικού καταναγκασμού, ξέ-
ρουν καλά τη δουλιά τους. Πρέπει να αναγνωρίσουμε το
ταλέντο που αποδείχνουν ότι έχουν και τις δυνατότητες
που διαθέτουν, όταν πρόκειται να διεξάγουν μια ψυχολο-
γική έπιχείρηση στους κόλπους των πιο πλατιών στρωμά-
των του πληθυσμού. Και αυτό, με τις πιο διαφορετικές
μορφές.

ΟΙ ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΤΟΥ ΖΕΡΑΡ ΝΤΕ ΒΙΛΛΙΕ

— 'Ο 'Αλλάχ είναι μεγάλος, Τανγκαρά, μην ανησυχείς, δεν έγινε δα και καμιά τραγωδία, θ' αγοράσουμε ένα άλλο κοτόπουλο. 'Ο συνάδελφός μου, ο γάλλος δημοσιογράφος Λ. Μπρεβιέ, μάταια προσπαθούσε να παρηγορήσει το μικρό υπηρέτη του στο Μάλι. 'Ο Τανγκαρά είχε ξρθει την αύγη από την αγορά μ' ένα ζωντανό κοτόπουλο και το είχε αφήσει δεμένο πάνω στο μπαλκόνι. Σκεφτείτε τι έκπληξη ξνιωσε όταν, μιά ώρα αργότερα, το μόνο που βρήκε πάνω στο μπαλκόνι ήταν μπερδεμένα κομμάτια σπάγγου και κανένα ίχνος από το κοτόπουλο.

— 'Ο Σαϊτάν, είναι ο Σαϊτάν, επαναλάμβανε ο Τανγκαρά αναστατωμένος, δεν ήταν κοτόπουλο, ήταν ο Σαϊτάν, ο πράκτορας 007.

'Ο Ταγκαρά δεν διάβαζε ούτε βιβλία, ούτε έφημερίδες, αλλά η προτίμησή του για τις ταινίες του μυστικού πράκτορα 007, δηλαδή του Τζαίημς Μπόντ, ήταν πασίγνωστη.

Είναι μια παλιά ιστορία, όμως από τότε, κάθε φορά που διαβάζω ένα μυθιστόρημα κατασκοπείας για τις περιπέτειες του πράκτορα 007, του OSS-117 ή όποιουδήποτε **άλλου άσσου της κατασκοπείας** ή της αντικατασκοπείας, ή ιστορία του κοτόπουλου του Τανγκαρά μου έρχεται άμέσως στο μυαλό.

...Του καταφέρανε ένα θίαιο χτύπημα στο κεφάλι και ο 'Υμπέρ είδε ένα πλήθος αστέρια όλων των χρωμάτων να χορεύει μπροστά του. 'Επειτα απόλυτο σκοτάδι. Ξαναβρήκε τις αισθήσεις του μέσα στην κουζίνα, με τα πόδια και τα χέρια γερά δεμένα στην καρέκλα που ήταν καθισμένος. Δυο άντρες στέκονταν μπροστά του. 'Ο ένας από αυτούς ήταν όπλισμένος μ' ένα πιστόλι. Βλέποντας ότι ο 'Υμπέρ είχε συνέλθει, ρώτησε ευγενικά:

— Λοιπόν φίλε μου, πώς πάει;

— Είμαι πολύ καλά, εύχαριστώ, απάντησε ο 'Υμπέρ, μπορώ να μάθω με ποιόν έχω την τιμή να μιλώ;

Ξέσπασαν σε γέλια και αυτός που κρατούσε το πιστόλι απάντησε:

— 'Εγώ, είμαι ο Βάσια Γκορλόφ και αυτός είναι ο φίλος μου ο 'Αντρέι Νεστέροφ.

'Ο 'Υμπέρ ξνιωσε ένα ρίγος στη ραχοκοκκαλιά του. 'Ήταν σίγουρος πώς τα όνόματα δεν ήταν πλαστά, και αυτό δεν μπορούσε να σημαίνει παρά ένα πράγμα: ήταν καταδικασμένος. Παρ' όλα αυτά, ούτε ένας μύς του προσώπου του δεν σάλεψε και συνέχισε σά να μην συνέβαινε τίποτα:

— Χαίρομαι για τη γνωριμία. Σε τι μπορώ να σάς φανώ χρήσιμος;

'Ο Βάσια Γκορλόφ έσκυψε στο αυτί του και του ψυθίρισε:

— Θα μπορούσατε, για παράδειγμα, να μās δώσετε δυο-τρεις πληροφορίες για τη ΣΙΑ και τους πράκτορές της. Φανείτε έξυπνος και μην τσιγκουνευτήτε λεπτομέρειες.

'Ο 'Υμπέρ σώπαινε. 'Ο 'Αντρέι Νεστέροφ κύτταξε το ρολόι του:

— 'Ας τον αφήσουμε να σκεφτεί ήρεμα την κατάσταση. Θα νυχτώσει σε δυο ώρες και θα τον πāμε σε μια μικρή ήσυχη γωνιά.

'Ο Γκορλόφ εξήγησε:

— Δεν μπορούμε να σās ανακρίνουμε εδώ. Ξέρουμε πώς δεν είστε ιδιαίτερα φλύαρος και θα χρειαστεί να χρησιμοποιήσουμε όρισμένες ειδικές μεθόδους για την ανάκριση — χαμογέλασε με κακία — και πιστέψτε μας, με τη βοήθεια του εξοπλισμού μας λύσαμε τη γλώσσα σε πολλούς άλλους σκληρότερους από σās. Στο μεταξύ, μην κάνετε καμιά ανοησία. 'Ο 'Αντρέι και γώ θα παίξουμε μια παρτίδα στο διπλανό δωμάτιο.

Βγήκαν κι έκλεισαν πίσω τους την πόρτα.

'Ο έγκεφαλος του 'Υμπέρ δούλεψε με την ταχύτητα ηλεκτρονικού υπολογιστή. 'Αν ήθελε να γλυτώσει, έπρεπε να δράσει όσο το δυνατό πιο γρήγορα. Τέντωσε τους μύς

του και ο πόνος μεγάλωσε. Τα σκoiνιά μπήχτηκαν ακόμα περισσότερο στη σάρκα του. 'Αδύνατο να λυθεί. 'Ο 'Υμπέρ έρριξε ένα γρήγορο βλέμα γύρω στο δωμάτιο και ανακάλυψε πάνω στην ηλεκτρική κουζίνα ένα κουτί σπέρτα. 'Ακριβώς αυτό που του χρειαζόταν! 'Εσκυψε μπροστά και ακούμπησε τα δυο του πόδια στο πάτωμα. Κατάφερε να ανασηκώσει την καρέκλα του και πηδώντας από το ένα πόδι στο άλλο, πλησίασε την κουζίνα. Με τη μύτη, έσπρωξε το σπιρτόκουτο στην άκρη της κουζίνας και, αφού γύρισε την πλάτη του, κατάφερε να το φτάσει με τα χέρια του (ήταν δεμένα στην πλάτη της καρέκλας με τέτιο τρόπο ώστε τα δάχτυλα να μένουν ελεύθερα) ...

Τα υπόλοιπα, όπως λέγεται, δεν ήταν παρά ζήτημα τεχνικής. 'Ο 'Υμπέρ, ή μάλλον καλύτερα ο 'Υμπέρ Μπονισαίρ της Μπάθ, αλλιώς OSS-117, είναι ο ήρωας μιας ατέλειωτης σειράς μυθιστορημάτων. Συγγραφέας τους ο Ζαν Μπρϋς, μια διασημότητα στο χώρο της κατασκοπικής λογοτεχνίας. 'Οπως κάθε ήρωας που σέβεται τον εαυτό του, ο OSS-117 έχει όλα τα σωματικά προσόντα ενός υπεράνθρωπου σύν το αναπόφευκτο άτσάλινο βλέμμα. Μολονότι σε κάθε μυθιστόρημα (και υπάρχουν δεκάδες) τον χτυπάνε δεν ξέρω κι εγώ πόσες φορές στο κεφάλι, διατηρεί, παρ' όλα αυτά, μια εκπληκτικά διαυγή σκέψη και σκαρώνει κάθε φορά ένα πρωτάκουστο κόλπο για να ελευθερωθεί από τα δεσμά του, όπως το κοτόπουλο του Τανγκαρά.

Στο «'Ο OSS-117 μπαίνει στο χορό», από το οποίο ανάφερα την περίληψη ενός αποσπάσματος, ο 'Υμπέρ, μετά από μερικές απόπειρες χωρίς αποτέλεσμα, που οδηγούν την τεταμένη ατμόσφαιρα της κατάστασης, καταφέρνει τελικά ν' ανάψει ένα σπέρτο για να το ρίξει μέσα στο καλάθι των άχρηστων. 'Αρχίζει ή πυρκαγιά. Νιώθοντας μια μωρωδιά καμένου, ο Βάσια Γκορλόφ και ο 'Αντρέι Νεστέροφ τρέχουν στην κουζίνα αλλά, βλέποντας πως δεν υπάρχει τρόπος να σβύσουν τη φωτιά, είναι αναγκασμένοι να λύσουν τον ήρωά μας. 'Απειλώντας τον ότι θα τον χτυπήσουν αν αποπειραθεί να το σκάσει, τον θγάζουν έξω και

τον οδηγούν σ' ένα αυτοκίνητο σταματημένο μπροστά στην είσοδο του σπιτιού. 'Ομως, αν ο ήρωάς μας παραμένει υπεράνθρωπος με τα χέρια και τα πόδια δεμένα, μπορείτε να φανταστείτε εύκολα ποιά είναι τα αποτελέσματα όταν τα άκρα του είναι ελεύθερα. Δεν έχει όμοιό του. Και βέβαια, ο Βάσια Γκορλόφ και ο 'Αντρέι Νεστέροφ πείθονται γρήγορα γι' αυτό.

Πάνω στο έξωφυλλο των μυθιστορημάτων του Μπρϋς, στην πίσω μεριά, φιγουράρει ανελλιπώς μια φωτογραφία του συγγραφέα με κουστούμι ταξιδιού και φόντο αεροπλάνου έτοιμα να απογειωθούν. Αυτή ή φωτογραφία συνοδεύεται από μια λεζάντα, όπου φαίνεται καθαρά ότι ο Ζαν Μπρϋς έχει ταξιδέψει εκατοντάδες χιλιάδες χιλιόμετρα και το βιβλίο που ο αναγνώστης έτοιμάζεται να ανοίξει, θα του επιτρέψει, με συντροφιά το διάσημο επαγγελματία της κατασκοπείας, OSS-117, να κάνει μια βόλτα στο... Και ακολουθεί το όνομα της χώρας, όπου, κι αυτή τη φορά, ο ήρωάς μας θα περάσει στην ενεργό δράση. 'Εκτός από τις πόλεις, τα τοπεία, την ένδυμασία που αλλάζουν από χώρα σε χώρα, ή υπόθεση παραμένει ή ίδια. Μια υπόθεση ασυνήθιστα πρωτόγονη. Και βέβαια, ακολουθεί ένα τυπικό σχήμα:

1. Το Μεγάλο 'Αφεντικό, προφανώς ένας από τους εξέχοντες αξιωματούχους των υπηρεσιών ασφάλειας, που είναι αναμφίβολα πολύ σκληρός σε ζητήματα αρχών και διαθέτει μια εξαιρετική διορατικότητα, στέλνει τον καλύτερο μυστικό του πράκτορα, έναν υπεράνθρωπο με ακατανίκητη γοητεία και άτσάλινο βλέμμα, σ' αυτήν ή στην άλλη χώρα, με αποστολή να κλέψει κάποιο μυστικό σχέδιο ή να απαγάγει κάποιο σοφό άτομικό επιστήμονα ή ακόμα να ανατινάξει μια στρατηγική βάση, να ανακαλύψει έχθρικές πυρηνικές βάσεις, να τακτοποιήσει ανοιχτούς λογαριασμούς με κάποιο πράκτορα που πέρασε στις γραμμές του έχθρου ή να σώσει ένα συνάδελφο που έπεσε στα χέρια των αντιπάλων, κλπ.

2. 'Αφού φτάσει στον τόπο προορισμού του, ο ήρωάς

μας συναντᾷ τὸν ὀρκισμένο του ἀντίπαλο, τὸν ἀντι-ἥρωα, ἐπίσης ὑπεράνθρωπο, ἀλλὰ δόλιο, δυνατό, ἀλλὰ κατὰ ἓνα βαθμὸ λιγότερο. Καὶ ὁ ἥρωάς μας δίνει στὸν ἀντι-ἥρωα τὸ πρῶτο του μάθημα ἢ ἀντίστροφα. Πρόκειται, πρὸς τὸ παρὸν, γιὰ μιὰ ἀναγνώριση στὸ πεδίο τῆς μάχης. Τὸ πραγματικὸ δράμα καὶ ἡ πραγματικὴ ἀντιμετώπιση ἔρχεται ἀργότερα.

3. Ὁ ἥρωάς μας συναντᾷ τὴ μοιραία γυναίκα, ποὺ θρίσκει στὸ ἔλεος τοῦ ἀντι-ἥρωα καὶ τὴν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὰ δόλια του μάγια. Ἡ ἐν λόγῳ καλλονὴ γίνεται συνενοχὸς του καὶ τὸν βοηθεῖ στὶς κρίσιμες καταστάσεις.

4. Παρ' ὅλα αὐτὰ, πέφτει στὰ δίχτυα ποὺ τοῦ στήνουν οἱ ἐχθροὶ του. Συνήθως, ἐκείνη ἀκριβῶς τὴ στιγμή τὸν δέρνουν γιὰ τὰ καλὰ. Συνέρχεται γενικὰ δεμένος σὰν λουκάνικο, μιὰ στιγμή πρὶν τὸ μοιραῖο τέλος. Ὁ ἀντι-ἥρωας τὸν ὑποβάλλει σὲ μαρτύρια. Ραφιναρισμένα μαρτύρια, στὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζει κανεὶς τὸν πραγματικὸ ἐπαγγελλοματῖα.

5. Μ' ἓνα πραγματικὰ πρωτάκουστο κόλπο (σχεδὸν στὸ ἐπίπεδο τοῦ κοτόπουλου τοῦ Τανγκαρά), ὁ ἥρωάς μας ἀπελευθερώνεται καὶ ὁ ἀντίπαλός του ὑποκύπτει στὸ μοιραῖο, μέσα σὲ τρομεροὺς πόνους.

6. Ὁ ἥρωάς μας ἀπολαμβάνει τελικὰ τὴν ἀνάπαυση ποὺ τοῦ ἀξίζει, στὴν ἀγκαλιὰ τῆς πριγκήπισσάς του. Δὲν μένει παρὰ νὰ περιμένει μιὰ νέα πρόσκληση τοῦ Μεγάλου Ἀφεντικοῦ, ποὺ θὰ τοῦ ἀναθέσει μιὰ καινούργια ὑπερ-μυστικὴ ἀποστολὴ.

Τὸ πιὸ ἀξιοπρόσεκτο εἶναι ὅτι, παρὰ τὴν πρωτόγονη ὑπόθεση ἔτσι ὅπως τὴν περιγράψαμε πιὸ πάνω καὶ παρὰ τὶς μετριότατες κοινοτυπίες, αὐτὸ τὸ εἶδος «λογοτεχνίας» πουλιέται σὰν ζεστὲς τυρόπιττες. Τὰ ἀστυνομικὰ μυθιστορήματα καταπίνονται σὰν χαπάκια, κατὰ δωδεκάδες. Ἐπομένως, ἐκδίδονται σὲ ἑκατομμύρια ἀντίτυπα.

Ὅμως, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κατασκοπευτικὴ λογοτεχνία, ὁ πιὸ πεπειραμένος στὸ εἶδος καὶ ἀναμφίβολα ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ δημοφιλεῖς, παραμένει ὁ Ζερὰρ ντέ Βιλ-

λιέ, συγγραφέας τῆς σειρᾶς SAS, ποὺ σημαίνει «Ἡ Γαληνότης του» ἢ ἀκόμα «Ἡ Ἐξοχότης του», ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας φιλοδώρησε εὐλαδικὰ τὸν ἥρωά του.

Στὸ τμήμα πώλησης βιβλίου τοῦ Γκράν Πασάζ* στὴ Γενεύη, ὅπου πωλοῦνται 24 ἀπὸ τὰ μυθιστορήματά του, ἐμφανίστηκε αὐτοπροσώπως ὁ Ζερὰρ ντέ Βιλλιέ. Ἕνας Ζερὰρ ντέ Βιλλιέ ντυμένος μ' ἓνα πολὺ κομψὸ κοστούμι καὶ μιὰ γραβάτα μὲ μικρὰ σχέδια. Θὰ πρέπει νὰ εἶναι λίγο παραπάνω ἀπὸ σαράντα χρονῶν. Ἀπαντᾷ εὐχαρίστως στὶς ἐρωτήσεις μου, χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἐνόχληση.

— Μιλᾶτε γιὰ πρωτόγονη ὑπόθεση, συμφωνῶ. Δὲν ἔχω τὴν πρόθεση νὰ εἶμαι πρωτότυπος. Μόνος μου σκοπὸς εἶναι νὰ διασκεδάσω τὸν ἀναγνώστη, νὰ τοῦ δώσω τὴν εὐκαιρία νὰ ὀνειροπολήσει, ἀκόμα καὶ γιὰ μιὰ μόνο στιγμή. Ἡ λογοτεχνικὴ μου φιλοδοξία δὲν στοχεύει πιὸ ψηλὰ. Καὶ νομίζω πὼς δὲν θὰ ἀρνηθεῖτε τὸ γεγονὸς ὅτι σκόπευσα σωστά. Θέλετε ἀποδείξεις; Παρακαλῶ. Κερδίζω ἀρκετὰ χρήματα, μήπως αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ πρῶτο σημάδι τῆς ἐπιτυχίας; Καὶ προσθέτω, ὅτι ἔχω τὴ συνείδησή μου καθαρὴ. Ἰκανοποιῶ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναγνώστη, τοῦ δίνω αὐτὸ ποὺ ζητάει.

Ὁ ντέ Βιλλιέ χαμογελάει ἐλαφρὰ:

— Ἔ! ναι! Μὴν παίρνετε αὐτὸ τὸ ἐκπληκτὸ ὕψος, ξέρω γιὰ τί μιλάω. Οἱ ἄνθρωποι διψᾶνε τρομερὰ γιὰ ὄνειρα. Δὲν συλλογιστήκατε ποτέ τὸ φαινόμενο τῆς τοξικομανίας; Ἐγὼ νομίζω πὼς ἀνταποκρίνεται σ' αὐτὴ τὴ δίψα γιὰ τὸ ὄνειρο, σ' αὐτὴ τὴν ξέφρενη διάθεση νὰ ξεφύγει κανεὶς ἀπὸ τὴν πληκτικὴ καὶ ἐχθρικὴ πραγματικότητα. Ἐγὼ φτιάχνω ὄνειρα μέσα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μοῦ προμηθεύει τὸ ὕλικὸ γιὰ τὸ ὄνειρο. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μυθιστορήματά μου, ἐμφανίζεται σὰν ἀπολογισμὸς αὐτοῦ ἢ τοῦ ἄλλου ταξιδιοῦ σ' αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλη χώρα. Στηρίζεται σὲ πραγματικὰ γεγονότα ποὺ συμβαίνουν στὴ

* Μεγάλον κατάστημα ὁλων τῶν εἰδῶν στὴ Γενεύη (Σ.τ.Μ.).

σφαίρα της διεθνούς κατασκοπείας, όπου τοποθετώ τη δράση του ήρωά μου. Όσο για την τεχνική πλευρά της υπόθεσης, έχω μια συνταγή που μου έγγυάται όλες μου τις έπιτυχίες.

— Μια συνταγή;

— Ναι, μια συνταγή. Με τη μαγειρική έννοια του όρου. Πρόκειται κατ' αρχήν, για μια σάλτσα με βάση τις σκηνές έίας. Προσθέτω μια πρέζα σαδισμό και αλατίζω με έρωτισμό. Αυτό ακριβώς είναι το πιάτο που ζητάει από μένα ο άναγνώστης. Άν αγοράσει τα βιβλία μου, δέν θα μπορέσει νά παραπονεθεΐ ότι πέταξε τὰ λεφτά του από τὸ παράθυρο.

Αυτή ή συνέντευξη χρονολογείται από τὸ 1971. Άπό τότε, πέρασε κάμποσος καιρός. Οί άποτυχίες της άμερικάνικης μιλιταριστικής κλίκας στην Ίνδοκίνα, είχαν σαν άποτέλεσμα ξεκαθαρίσματα λογαριασμών στους κόλπους τών κύκλων που διευθύνουν τις Ένωμένες Πολιτείες. Το Μεγάλο Άφεντικό της ΣΙΑ, ο Γουίλλιαμ Κόλμπυ, δέν έμεινε ούτε αὐτός έξω από τὸ χορό. Ό τύπος μεγάλης κυκλοφορίας ρίχτηκε στὰ ἴχνη του και άποδείχτηκε ότι, άπέχοντας κατὰ πολύ από τὸ φρόνιμο και διορατικό υπερασπιστή της ειρήνης που τὸν θεωρούσαν, ήταν απλά και μόνο ὁ έγκέφαλος μιᾶς ὀργάνωσης ειδικευμένης στis συνωμοσίες και τις δολοφονίες. Σὰ νὰ μὴν ἔφτανε αὐτό, έπιπλέον ή έρευνα άπέδειξε ότι ή ΣΙΑ πειραματιζόταν πάνω σέ χημικά προΐόντα, ικανὰ νὰ μεταβάλουν ριζικά τὴ συμπεριφορά του ανθρώπου. Οί ίππότες της ΣΙΑ ανακάτευαν συστατικά με βάση τὸ Ήλ Ής Ντι στην τροφή χιλιάδων άνύποπτων πολιτῶν και ἔδιναν σ' αὐτήν τὴν άτιμη έπιχείρηση ένα ωραιότατο ὄνομα: τὸ «Γαλάζιο Πουλί». Ό κύριος Κόλμπυ υποχρεώθηκε νὰ υποβάλει τὴν παραίτησή του και ένας μεγάλος αριθμός από τούς διασκορπισμένους ἀνὰ τὸν κόσμο πράκτορες του ἔκαναν τὸ ἴδιο.

Όστόσο, όλα αὐτὰ τὰ σκάνδαλα καθόλου δέν κηλίδωσαν τὴν καριέρα τῶν λογοτεχνικῶν προτύπων τους, τῶν υπερανθρώπων της ΣΙΑ και τῶν ἄλλων δυτικῶν υπη-

ρεσιῶν πληροφοριῶν. Ό κλασικός υπεράνθρωπος παράμεινε στὴ θέση του και πολλαπλασιάζει τις τυποποιημένες του περιπέτειες. Τὸ 1975, ένα νέο μυθιστόρημα της περιπετειώδους αὐτῆς σειρᾶς εΐδε τὸ φῶς: «Ή τάξη βασιλεύει στὸ Σαντιάγκο». Τὸ Μεγάλο Άφεντικό στέλνει τὸν πράκτορά του με άποστολή στὴ Χιλή. Στὸ Σαντιάγκο ὁ SAS συναντᾷ τὸ παραδοσιακό τέρας στὸ πρόσωπο ενός ύπολοχαγοῦ της Χούντας (ὅσο και ἂν ὁ Ζεράρ ντέ Βιλλιέ ἀνήκει στὴν ἄκρα δεξιά, δέν μπορεί νὰ άγνοήσει τὴν πνευματική κατάσταση του κοινοῦ του), ὁ ὁποῖος ξυλοκοπεΐ και βασανίζει ἄγρια τὸν ήρωά μας. Παρ' όλα αὐτὰ, με τὴ βοήθεια της ἄρραβωνιαστικιάς του σαδιστῆ ύπολοχαγοῦ, της Όλιθέιρα, που δέν μπορεί νὰ ἀντισταθεΐ στὴ γοητεία του ήρωά μας, ὁ τελευταῖος καταφέρνει νὰ ξεφύγει και ὁ ἀντι-ήρωας πεθαίνει ύποφέροντας φρικτὰ. Όσο για τὴν Όλιθέιρα ἔχει ὅ,τι ἤθελε: νὰ που ἔγινε ή φίλη του ὁμορφου υπεράνθρωπου με τὸ ἀτσάλινο βλῆμμα.

Όλη ή διήγηση, ἔκτος από τὸ ἀπλοϊκό και επαναλαμβανόμενο μέχρι ἀηδίας περιεχόμενό της, είναι απλόχερα γεμάτη βία και έρωτισμό. Ό Ζεράρ ντέ Βιλλιέ σερβίρει συνέχεια τὰ ἴδια πιάτα. Άλλὰ είναι τὸ λιγότερο περιέργο τὸ νὰ διαπιστώνει κανείς ότι, τὴν ἴδια στιγμή που χρησιμοποιοεΐ τὸν ύπολοχαγό της φασιστικῆς χούντας σαν ἀντι-ήρωα, δίνει έπιθετικό ρόλο και στους ἀντιπρόσωπους της Άριστερᾶς. Ένα από τὰ κύρια πρόσωπα του μυθιστορήματος, ύποδειγματικός άστυνομικός της κυβέρνησης Άλλιέντε, γίνεται, μετὰ τὸ πραξικόπημα, ὁ βασανιστῆς τῶν παλιῶν του συντρόφων. Καί λίγο-λίγο, ὅσο προχωρεΐ ή διήγηση, ή Άριστερά γίνεται Δεξιά, και ή εὐθύνη της χιλιανῆς τραγωδίας δέν άποδίδεται πιὰ στὴ χούντα, ἀλλὰ γενικά στους χιλιανούς, αὐτὸν τὸν «ῶμό» και από τὴ φύση του «προδοτικό» λαό. Καί για νὰ τελειοποιηθεΐ ή εἰκόνα, ὁ ήρωας του μυθιστορήματος ανακαλύπτει τελικά τὴν «πραγματική υπεύθυνη» ὄλων τῶν συμφορῶν, μιὰ κάποια Τάνια, που είναι, ὅπως επιβάλλεται, μυστικός πράκτορας της Μόσχας, της ὁποίας «ή άποστολή ήταν νὰ ἑκθέσει τὸ

καθεστώς του Πινοςέτ». Μ' άλλα λόγια, όλες οι ιστορίες γύρω από τις φρικαλεότητες της χούντας είναι έργο των κόκκινων! Και ο αναγνώστης καταπίνει το χάπι χρυσωμένο με σαδισμό και έρωτισμό.

Ή αλλά αυτή η δύσσομη κουζίνα απολαμβάνει πραγματικά τη δημοτικότητα που της αποδίδουν; Ο Ζεράρ ντέ Βιλλιέ δηλώνει πώς προπορεύεται του κοινού, πώς πραγματοποιεί τις επιθυμίες του. Στην πραγματικότητα, για να μιλήσουμε καθαρά, μάλλον χρησιμοποιεί παρά ικανοποιεί τη ζήτηση αυτής της λογοτεχνίας μεγάλης κατανάλωσης. Η προτίμηση του κοινού γι' αυτό το είδος έργων, είναι το αποτέλεσμα ενός ψυχολογικού καταναγκασμού που γίνεται σε πολύ ανώτερο επίπεδο. Ο ντέ Βιλλιέ και οι όμοιοί του, όλοι αυτοί οι επαγγελματίες του περιθωρίου της λογοτεχνίας, απολαμβάνουν την απόλυτη συγκατάθεση, ένθαρρύνονται και υποστηρίζονται με διάφορους τρόπους από τους μεγάλους έκδοτικούς οίκους. Αυτό ακριβώς είναι το πιο αποφασιστικό.

Στις δυτικές χώρες, ο τομέας της έκδοσης μονοπωλείται όλο και περισσότερο από όρισμένους μεγάλους ιδιοκτήτες, οι οποίοι υποστηρίζονται ενεργά από τις διάφορες κυβερνήσεις. Οι οικονομικές και δημοσιονομικές κρίσεις των τελευταίων χρόνων, χρησιμεύουν σαν καταλύτες σε αυτή τη διαδικασία. Οι μικροί και μεσαίοι έκδοτικοί οίκοι, που παραμένουν σχετικά ανεξάρτητοι, χρεωκοπούν και εξαφανίζονται. Στη Γαλλία, αυτή η διαδικασία είχε σαν αποτέλεσμα τον περιορισμό του αριθμού των προμηθευτών βιβλίου σε τέσσερις μεγάλους έκδοτικούς οίκους: την Άσέτ, το Πρές ντέ λα Σιτέ, τον Μπορντάς και τον Γκαλλιμάρ. Κατ' εικόνα και των άλλων συνεταιριζόμενων μεγάλων μονοπωλίων, αυτοί οι έκδοτικοί οίκοι υποτάσσουν τη δραστηριότητά τους, κατά κύριο λόγο, στους νόμους της αγοράς και, τελικά, το βιβλίο γίνεται κι αυτό μια επιχείρηση, όπως ακριβώς ή μόδα ένδυμάτων. Σ' αυτές τις συνθήκες, τα πρωτότυπα έργα, που προσφέρουν ένα πραγματικό ενδιαφέρον, που απαιτούν από τον αναγνώστη

μια προσπάθεια σκέψης και υπόσχονται συγχρόνως έναν όρισμένο διανοητικό πλουτισμό, όλο και περισσότερο εκθρονίζονται φανερά σε όφελος των «εύκολων αναγνωσμάτων».

Όλες οι κόμισες, όλοι οι κλέφτες, όλοι οι επαγγελματίες φονιάδες, όλοι οι πιθανοί και φανταστικοί προαγωγοί, γράφουν τα απομνημονεύματά τους και στις διτρίνες των βιβλιοπωλείων βλέπουμε πια μονάχα αυτά. Οι διαφημίσεις αναλαμβάνουν να τους διευκολύνουν την κατάσταση και οι δημιουργοί τους απολαμβάνουν τις τιμές του τύπου, που διαθέτει ολόκληρες στήλες για τις συνεντεύξεις τους. Όσο για τους πραγματικά ενδιαφέροντες συγγραφείς και δημοσιογράφους, οι οποίοι πραγματικά έχουν κάτι να πουν (δεν λείπουν τα παραδείγματα), είναι αναγκασμένοι να έναρμονιστούν με τις καταστάσεις και να κερδίζουν το ψωμί τους γράφοντας μαζί με κάποιον άλλον, κάνοντας δηλαδή όλη την άχαρη δουλιά που χρειάζεται για να μεταβληθούν σε καταναλώσιμη λογοτεχνική παραγωγή τα έργα της «μαύρης σειράς».

Ο Μπερανζέ μου έρχεται άθελά μου στο μυαλό:

«Δεν ζω παρά για να κάνω τραγούδια,
Αν μου πάρετε τη θέση, Κύριέ μου,
θα κάνω τραγούδια για να ζω».

Για να επιζησουν, οι συγγραφείς αναγκάζονται συχνά να υποτάσσονται στην πολιτική των μεγιστάνων των εκδόσεων. Και αυτή η πολιτική προϋποθέτει όχι μόνο άμεσα κέρδη, αλλά ακόμα και μια μακροπρόθεσμη ιδεολογική δραστηριότητα. Πράγματι, όταν ο αναγνώστης παρασύρεται στα εύκολα γλυκανάλατα μυθιστορήματα, τελικά αναπτύσσεται μέσα του μια διανοητική παθητικότητα και οι δημιουργικές του ικανότητες ναρκώνονται. Στην πραγματικότητα, αυτό είναι το ζήτημα και όχι απλά το διάβασμα, αν παραδεχτούμε ότι η παραδοσιακή αστυνομική λογοτεχνία, όπως και οποιοδήποτε άλλο λογοτεχνικό εί-

δος, είχε πλέρια τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάρχει. Ὁ ἀναγνώστης προετοιμάζεται ἔτσι, γιὰ νὰ γίνει σιγὰ-σιγὰ ἀντικείμενο ἑνὸς καταναγκασμοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσία μιᾶς ψυχολογικῆς προπαγάνδας γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε ἤδη. Ἔτσι, ἕνας σεβαστὸς ἀριθμὸς ἀπὸ συγγραφεῖς, ποὺ δὲν παύουν νὰ εἶναι τίμιοι, σὲ κατάσταση ἀπελπισίας μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἐξαιρετικὰ σκληρὴ πάλη γιὰ τὴν ἐπιβίωση, ἀκολουθοῦν, χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιοῦν, τὰ θήματα τῶν μονοπωλίων. Μονοπωλίων στὸν τομέα τῶν ἐκδόσεων, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τραπεζικῶν καὶ βιομηχανικῶν μονοπωλίων, μιὰ καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα δὲν μένουν ἀδιάφορα στὴν πολιτικὴ τῶν ἐκδόσεων. Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Ἀσέτ, γιὰ παράδειγμα, ἐπιχορηγεῖται γενναιόδωρα ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ὁμάδα τῆς Τράπεζας τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ διόρισε στὶς ἐκδόσεις Ἀσέτ τὸν Πρόεδρο Γενικὸ Διευθυντὴ τους, τὸν κύριο Μαρσαντίζ, εἶναι τὸ βιομηχανικὸ τράστ Πεσινέ-Υζίν-Κουλμάν, ἕνα ἀπὸ τὰ 25 πιὸ σημαντικὰ τράστ τῆς γαλλικῆς οἰκονομίας.

Ὅλα ὅσα εἰπώθηκαν, ἐπιτρέπουν νὰ καθορίσουμε εὐκολὰ σὲ ποιὸν πραγματικὰ ἀνήκει τὸ δικαίωμα νὰ διαλέγει μέ κάθε ἐλευθερία τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή ποὺ παρυσιάζεται στὶς μάζες καὶ νὰ ὀρίσουμε καθαρὰ ποῖα εἶναι αὕτὴ ἡ ἐλευθερία. Αὕτὴ ἡ ἐλευθερία, ἔλεγε ὁ Λένιν, «εἶναι ἡ ἐλευθερία γιὰ τοὺς πλούσιους νὰ ἀγοράζουν καὶ νὰ διαφθεῖρουν τὸν τύπο, ἡ ἐλευθερία γιὰ τοὺς πλούσιους νὰ δηλητηριάζουν τὸ λαὸ μέ ψέμματα...»*. Στὶς μάζες παρέχεται, ἐπομένως, μιὰ λογοτεχνία προσεχτικὰ διαλεγμένη ἀπὸ τὰ ἀφεντικά τῆς Τράπεζας τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν, ἀπὸ τὴν Πεσινέ-Υζίν-Κουλμάν καὶ ἀπὸ ἄλλα ἰδρύματα τοῦ ἱδίου τύπου. Τὰ ἔργα, ποὺ τὸ περιεχόμενό τους ἀντιτίθεται στὴν πολιτικὴ αὐτῶν τῶν μονοπωλίων, χαρακτηρίζονται σὰν «δυσπρόσιτα», «ὑπερβολικὰ ἀφηρημένα» ἢ ἀκόμα

* Β. Ι. Λένιν. Ἀπαντα, τόμος 28. Ἔκδοση «Προγκρές», σελ. 386.

καὶ «ὑπερβολικὰ περιορισμένα στὴν πολιτικὴ» ἢ καὶ στὴ «φιλοσοφία». Μάλιστα ἐπιτίθενται ἀκόμα καὶ στὴ φιλοσοφία γιὰτὶ, ἂν πιστέψουμε τὸ γάλλος κοινωνιολόγος Ζάκ Μιλώ, ἡ φιλοσοφία ἀντιπροσωπεύει ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς ἕνα κίνδυνο γιὰ τὴν ἐξουσία, ὅσο ἄχρηστα κι ἂν εἶναι τὰ σχήματα ποὺ παίρνει. Ὁ φιλόσοφος, καθὼς ἐξ ὀρισμοῦ εἶναι προσεκτικὸς ἀπέναντι στὶς νέες τάσεις καὶ τὶς ἀντιθέσεις ποὺ ἐμφανίζονται μέσα στὸν καπιταλιστικὸ κόσμος, ἀξιοποιεῖ τὶς νέες ἰδέες καὶ ἐνδιαφέρεται ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα γιὰ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα.

Ἄν ἡ φιλοσοφία ἀρχίζει νὰ θίγει συγκεκριμένα προβλήματα, αὐτὸ πραγματικὰ ἀντιπροσωπεύει ἕναν κίνδυνο! Ἡ σκέψη πράγματι εὐνοεῖ μιὰ συνειδητὴ σύλληψη τῶν φαινομένων, ἀναπτύσσει τὴν ἱκανότητα νὰ δέχεται κανεῖς ἢ νὰ ἀπορρίπτει τὴν πληροφόρηση. Οἱ εἰδικοί τῆς φθορᾶς τῶν συνειδήσεων, προτιμοῦν κατὰ πολὺ νὰ ὑποχρεώνονται οἱ ἄνθρωποι νὰ καταπίνουν «μασημένες» διαφορὲς πληροφορίες, παρὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ σκέψη τους.

Στὸν καιρὸ του, ὁ διάσημος ρώσος ψυχολόγος Βλαντιμίρ Μπεχτέρεφ, ὀριζε αὕτὴ τὴ διαδικασία τοῦ καταναγκασμοῦ σὰν «ἕνα τεχνητὸ ἐμβολιασμό, ποὺ πραγματοποιεῖται μέσω τοῦ λόγου ἢ διαφορῶν ἄλλων μεθόδων, ποικίλων ψυχικῶν φαινομένων, ὅπως γιὰ παράδειγμα, τῆς ψυχικῆς διάθεσης ἢ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, τῶν ἰδεῶν ἢ τῶν πράξεων, σ' αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο ἄτομο, τὸ ὁποῖο στερεῖται τῶν ἀντανεκλαστικῶν τῆς ἐκούσιας προσοχῆς καὶ τῆς ἱκανότητάς του νὰ συγκεντρώνεται». Στὴ γλώσσα τῆς προπαγάνδας, αὐτὸς ὁ ψυχολογικὸς καταναγκασμὸς μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ σὰν μιὰ ψυχολογικὴ ἐνέργεια, προφορικὴ ἢ ὀπτικὴ, ἱκανὴ νὰ προκαλέσει μιὰ παθητικὴ στάση ἀπέναντι στὴν πληροφόρηση. Ἐνεργώντας κατ' ἐξέχην πάνω στὸν αἰσθητὸ κόσμος καὶ τὴ συναισθηματικὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου, αὐτὸς ὁ καταναγκασμὸς μειώνει, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τὸ ρόλο τῆς λογικῆς καὶ ἐπιτρέπει στὴν ἀπατηλὴ πληροφόρηση νὰ εἰσβάλλει στὴ συνείδηση. «Ἐνῶ ἡ προφορικὴ μέθοδος, ἔγραφε ὁ Μπεχτέρεφ, γιὰ νὰ φθάσει στὸ σκοπὸ

της χρησιμοποιεί ένα λογικό συλλογισμό και αναμφισβήτητα επιχειρήματα, ο συναισθηματικός καταναγκασμός υιοθετεί την τεχνική της μίμησης. Το ζήτημα είναι απλά και μόνο, να έμβολιαστεί το άτομο με όρισμένες ψυχικές καταστάσεις, ιδέες, αισθήσεις, απόψεις, για παράδειγμα, που δεν απαιτούν καμιά απόδειξη και δεν χρειάζονται καθόλου τη λογική». Σ' αυτή την περίπτωση, οι μέθοδοι υποβολής αντικαθιστούν τέλεια μια γερή επιχειρηματολογία.

Ύποταγμένο σ' αυτή τη συναισθηματική μεταχείριση, το άτομο αφήνεται να του επιβληθούν κρίσεις και γνώμες καθαρά άπατηλές, αντιλήψεις και τυποποιημένες ιδέες που αφομοιώθηκαν χωρίς σκέψη. Η ικανότητά του να σκέπτεται απαιτείται πολύ λίγο. Αντίθετα, ο τομέας των αισθήσεων και των συγκινήσεων υπερφορτώνεται. Αυτή η τάση του ατόμου να αφήνει το κριτικό του πνεύμα να αποσπάζεται, εκτιμάται ιδιαίτερα από τους ειδικούς της φθοράς των συνειδήσεων, που χρησιμοποιούν την υποβολή σαν μια πρωτότυπη μέθοδο για να είσχωρήσουν στον έσωτερικό κόσμο του ατόμου.

Δεν μπορούμε, όμως, πάντα να αρνιόμαστε την πραγματικότητα. Ο άνθρωπος είναι ένα σκεπτόμενο όν, προικισμένο με την ικανότητα να κάνει συλλογισμούς. Χωρίς αυτή την ικανότητα, στερείται της βασικής ιδιότητας που τον κάνει ανθρώπινο όν. Και όσο εξελίσσεται η ιστορία, τόσο περισσότερο αυτή η ικανότητα συμβάλλει στην εξέλιξη της ανθρώπινης λογικής και διάνοιας. Η επιστημονική και τεχνική πρόοδος, η αύξηση του όγκου των πληροφοριών και διάφορα άλλα πραγματικά φαινόμενα απαιτούν από το άτομο ένα έρευνητικό και στοχαστικό πνεύμα ολοένα και όξυτερο. Για όσους με τη στάση τους μαρτυρούν αναζήτηση και σκέψη, υπάρχουν πιο επιτήδειες μέθοδοι προπαγάνδας, μέθοδοι ειδικές για διανοούμενους, που θα τις εξετάσουμε πιο κάτω. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι σπάνιο, ή σκέψη και η αναζήτηση ενός ιδεώδους, να οδηγήσουν το άτομο σε ένα αδιέξοδο. Και τότε, αν η κοινωνική του έκλογη δεν είναι σαφής, σε λίγο υποκύπτει στο

υποκατάστατό της, δηλαδή στο όνειρο. Εκεί ακριβώς του απλώνει το χέρι ή λογοτεχνία του είδους του Ζεράρ ντέ Βιλλιέ: του προσφέρει υποκατάστατα που τον βοηθούν να ξεφύγει από την «σκληρότητα» της καθημερινής ζωής, σε κόσμους καθ' όλα φανταστικούς, με αναμφίβολη, ωστόσο, γοητεία. Μ' αυτή την έννοια, οι δηλώσεις του Ζεράρ ντέ Βιλλιέ, σύμφωνα με τις οποίες το κοινό βασίζεται στη λογοτεχνική του παραγωγή, δεν είναι έντελώς λαθεμένες. Πραγματικά, ο αναγνώστης προσδοκεί κανονικές και αναμενόμενες δόσεις ονείρου.

Η γαλλική ταινία «Ο υπέροχος» προσφέρει μια πολύ ενδιαφέρουσα ψυχολογική μελέτη απ' αυτήν την άποψη. Ο ήρωας της ταινίας είναι ένας συγγραφέας μυθιστορημάτων κατασκοπείας, που αναφέρουν λεπτομερώς τις χίλιες και μία περιπέτειες ενός ακόμα υπεράνθρωπου. Ο συγγραφέας μας, που δεν είναι καθόλου ανόητος και δεν στερείται γούστου, φτάνει στο σημείο να μην μπορεί πια να υποφέρει τον υπεράνθρωπό του και αποφασίζει να βασίσει ενάντια στις καθιερωμένες παραδόσεις, να σπάσει τη σειρά των τυποποιήσεων και να παρουσιάσει τον ήρωά του κάτω από ένα γελοίο φως, να τον κάνει αντικείμενο αστεϊσμού. Αυτή η ανατροπή της υπόθεσης που επιχειρεί ο συγγραφέας, προκαλεί μια άμεση αντίδραση στον αναγνώστη. Η γυναίκα που του κρατάει το νοικοκυριό αγανακτεί. Είχε, πράγματι, αποκτήσει τη συνήθεια κάθε πρωί, πριν αρχίσει το σιγύρισμα, να διαβάσει τις τελευταίες σελίδες του μυθιστορήματος που ο συγγραφέας είχε γράψει την προηγούμενη νύχτα στη γραφομηχανή του. Η καθαρίστρια είναι βαθιά δυσαρεστημένη απ' αυτήν την απότομη μεταβολή της κατάστασης. Η σίγουρη ευχαρίστηση της ξέφυγε. Η διήγηση δεν ανταποκρίνεται πια σε ό,τι ήταν προγραμματισμένο από πριν στο μυαλό της. Το ίδιο συμβαίνει και με τη φίλη του συγγραφέα, φοιτήτρια στο πανεπιστήμιο που κάνει μια διπλωματική εργασία με θέμα...τον πρωτόγονο χαρακτήρα των μυθιστορημάτων κατασκοπείας. Ανεξάρτητα από το γελοίο μέρος της υ-

πόθεσης, ή ταινία καθρεφτίζει σ' έναν όρισμένο θαυμό τó τι συμβαίνει στην πραγματικότητα.

Τό Μπί Μπί Σί δοκίμασε ένα ανάλογο πείραμα. Ή-πρόκειτο για μιá αστυνομική σειρά στην τηλεόραση που παρουσίαζε στη θέση του υπεράνθρωπου, μιá γοητευτική νέα γυναίκα, που γλύτωνε πάντοτε, σ' όλες τις κρίσιμες στιγμές. Όμως νά που, στο τελευταίο επεισόδιο, καθώς βρίσκεται σέ μιá θάρκα, πέφτει στο νερό, προσπαθεί μά-ταια νά κολυπήσει και νά ξανανέβει στη θάρκα αλλά, έ-ξαντλημένη πνίγεται άδοξα. Από τή στιγμή που τέλειω-σε ή έκπομπή, οί διαμαρτυρίες άρχισαν νά καταφθάνουν βροχή στα στούντιο τής τηλεόρασης. Οί θεατές τηλεφω-νούσαν, έγραφαν συλλογικές διαμαρτυρίες, βαθιά άγανα-κτισμένοι που τους έξαπάτησαν έτσι και ή εύχαρίστηση που περίμεναν χάθηκε.

Πράγματι, αυτό τó είδος ταινιών ή αστυνομικών μυ-θιστορημάτων έγγυάται τήν εύχαρίστηση: τó κοινό ξέρει από πριν ότι παρακολουθώντας τόν ήρωα, θά μπορέσει νά ξεφύγει σέ μακρινές έξωτικές χώρες, θά ζήσει πραγμα-τικά άπίστευτα δυστυχήματα, θά έχει αισθηματικές ιστο-ρίες μέ πανέμορφες κρεολές και μιγάδες και, τελικά, μετά από πολλαπλές περιπέτειες, θά βγει νικητής από μιá φο-βερή πάλη σώμα μέ σώμα.

Αυτό τó είδος κινηματογραφικών ή λογοτεχνικών πα-ραγωγών είναι, τόσο από άποψη διήγησης, όσο και από άποψη ήρωα, τó ίδιο πρωτόγονο, είτε πρόκειται για τόν Τζέιμς Μπόντ, για τόν OSS-117 ή για τόν SAS. "Αν ά-φήσουμε κατά μέρος τó άτσάλινο βλέμμα και τó μυώδες κορμί, ό ήρωας δέν διαθέτει και τόσο έκθαμβωτικά χα-ρίσματα! Η διάνοιά του δέν είναι από τις πλέον άνα-πτυγμένες και άν προσέξουμε καλά τó πράγμα, ό ήρώας μας είναι άκριώς τó αντίγραφο του «μέσου Άμερικάνου» προικισμένου μέ όλες τις ιδιότητες του σύγχρονου ανθρω-που, συμπεριλαμβανόμενου και ενός πρωτόγονου αντικομ-μουνισμού. Τό νά ταυτιστεί κανείς μ' αυτόν τόν τύπο ή-ρωα, είναι εύκολο πράγμα. Άρκει νά άφεθεί και νά άφήσει

και τή φαντασία του ελεύθερη νά δουλέψει. Όστόσο, αυτή ή παθητική συνταύτιση μέ έναν πρωτόγονο ήρωα παρασύ-ρει και σέ μιá πρωτόγονη προσέγγιση τής πραγματικότη-τας, δημιουργεί έναν πρωτόγονο τύπο καταναλωτή για μιá πρωτόγονη μόρφωση. «Όπως κάθε άλλο προϊόν, έτσι και τó έργο τέχνης, γράφει ό Μάρξ, δημιουργεί ένα κοινό που έχει αισθητικό γούστο και είναι ίκανό νά απολαύσει τήν όμορφιά. Μ' αυτή τήν έννοια, ή παραγωγή δημιουργεί όχι μόνο ένα αντικείμενο για τó ύποκείμενο, αλλά άκόμα κι ένα ύποκείμενο για τó αντικείμενο»*. "Αν ή λογοτεχνία και ή τέχνη άποτελούν κερδοσκοπική έπιχείρηση, τότε τó λογοτεχνικό έργο ή τó έργο τέχνης άνταποκρίνονται σέ έμπορικές ανάγκες και χάνουν, όπως είναι φυσικό, τις ι-διότητες που χαρακτηρίζουν τήν άυθεντική λογοτεχνία και τέχνη. Και αυτόματα, χάνουν επίσης τήν ικανότητα νά δη-μιουργήσουν γύρω τους ένα κοινό προικισμένο μ' ένα ύ-ψηλό επίπεδο μόρφωσης. Μ' αυτή τήν έννοια, τά λόγια του Μάρξ: «Η καπιταλιστική οίκονομία είναι έχθρική ά-πέναντι σέ όρισμένους τομείς τής πνευματικής παραγωγής, όπως ή τέχνη και ή ποίηση»**, έχουν μιá τέτια έπικαιρό-τητα, ώστε φαίνεται σά νά είπώθηκαν μόλις χτές. Διεξά-γοντας τήν έπίθεση ενάντια στη διάνοηση, οί έπαγγελμα-τίες τής φθοράς των συνειδήσεων προσπαθούν, μέσω των άπατηλών έντυπώσεων, νά ίσοπεδώσουν τόν πνευματικό κόσμο των συγχρόνων τους, νά τόν περιορίσουν σέ μιá συλλογή τυποποιημένων ίδεών τόσο ποικίλων, όσο και εύχρηστων και νά εξασφαλίσουν ένα ένθερμο πλήθος προ-παγανδιστών άφοσιωμένων άποκλειστικά σ' αυτές τις ι-δέες.

"Αναμφίβολα, ή έπίθεσή τους δέν περιορίζεται στο νά δημιουργήσουν άπατηλές έντυπώσεις. Άπατηλό και πρα-

* Κ. Μάρξ. Βάσεις τής κριτικής τής πολιτικής οίκονομίας, Παρίσι 1967, σελ. 21.

** Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. "Απαντα, τόμος 26, σελ. 280, ρωσική έκδοση.

γματικό συναντώνται μερικές φορές και αναμειγνύονται. Οί σκηνές όπου οί κινηματογραφικοί ή μυθιστορηματικοί ήρωες αντιμετωπίζουν πρόσωπο με πρόσωπο τους αντι-ήρωες προετοιμάζουν τον αναγνώστη για μιὰ πρόσωπο με πρόσωπο αντιμετώπιση με τὰ πρότυπά τους στην πραγματικότητα. Με τὶς ταινίες καὶ τὰ μυθιστορήματα πού φέρνουν στὸ προσκήνιο πρωτόγονους ήρωες τοῦ εἶδους Βάσια Γκορλόφ καὶ Ἀντρέι Νεστέροφ, ὁ ἀναγνώστης εἶναι πανέτοιμος νὰ σχηματίσει ἀνάλογη ἰδέα γιὰ τὴν ὅλη πραγματικότητα στὶς σοσιαλιστικές χώρες. Ἀκόμα περισσότερο, ὅταν τὶς περισσότερες φορές αὐτὴ ἡ πραγματικότητα παρουσιάζεται ἀλοιωμένη με χονδρεῖδη τρόπο.

ΟΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΑΛΑΙΝ ΠΕΝΕΛ

Γνώρισα τὸν Ἀλαὶν Πενέλ στὸ ἀεροπλάνο TU-134 πού θὰ ἀπογειωνόταν ἀπὸ τὴ Ζυρίχη. Καθὼς τὸ σκάφος ἔπαιρνε θέση στὸ διάδρομο ἀπογειώσεως, γύρισε τὸ κεφάλι του ἀπὸ τὸ παραθυράκι καὶ μοῦ εἶπε:

— Θὰ σᾶς φανεῖ ἀστεῖο, ἀλλὰ σᾶς βεβαιώνω πὼς φθάμαί στὸ ἀεροπλάνο. Κάτι σὰν κακὸ προαῖσθημα...

Τὸ προαῖσθημα τοῦ δημοσιογράφου Ἀλαὶν Πενέλ, συνεργάτη τῆς ἐλβετικῆς ἐφημερίδας «Τριμπὺν ντέ Ζενέβ» δὲν εἶχε συνέχεια. Τὸ ταξίδι του ἦταν πολὺ ὠραῖο, ἔμεινε λίγο καιρὸ στὸ Κίεβο καὶ στὴ Μόσχα, περπάτησε στὴ λεωφόρο Κρεστσάτικ, θαύμασε τὸν καθεδρικό ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας, κατέβηκε στὶς κατακόμβες τοῦ μοναστηριοῦ Κιεβο-Πετσέρσκαγια, πῆγε στὸ Κρεμλίνο, στὸ Ἀνάκτορο τῶν Ὀπλῶν, παρακολούθησε παραστάσεις στὸ θέατρο Μπολσόι καὶ στὸ θέατρο τοῦ Κρεμλίνου, ἐπισκέφθηκε τὸ μοναστήρι τοῦ Ζαγκόρσκ καὶ ἀγόρασε σουβενίρ στὸ ΓΚΟΥΜ*.

* Μεγάλα κρατικά καταστήματα (Σ.τ.Μ.).

Ἐπειτα, γύρισε σπίτι του καὶ δημοσίευσε ἓνα ταξιδιωτικό ἄρθρο σὲ μιὰ ὁλόκληρη στήλη τῆς ἐφημερίδας του. Ὁ τίτλος τοῦ ἁρθρου, «Τὰ μυστήρια τῆς Μόσχας», μοῦ θύμισε ἀμέσως ἓνα ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα τοῦ Μπρὺς με τίτλο «Ἀτιμο παιχνίδι στὴ Μόσχα». Ὅσο προχωροῦσα στὴν ἀνάγνωση τοῦ ἁρθρου τοῦ Ἀλαὶν Πενέλ, τόσο περισσότερο μέ ἐξέπλησσε ἡ ὁμοιότητά του με τὸ κατασκοπικό μυθιστόρημα τοῦ Μπρὺς. Οὔτε μιὰ λέξη γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονική ὁμορφιὰ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, οὔτε μιὰ λέξη γιὰ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἀνάκτορου τῶν Ὀπλῶν, τίποτα γιὰ τὰ θέατρα καὶ τὶς παραστάσεις τους. Ἀντίθετα, διάβαζα γιὰ «ἓνα κακομοῖρη γεράκο πού ἔμοιαζε στὸν Τολστόι, νὰ ἀπλώνει τὸ χέρι στοὺς περαστικούς», «ἓναν ὁδηγὸ ταξὶ με ὕψος Ρασπούτιν» πού ζήτησε δολλάρια ἀπὸ τὸν Ἀλαὶν Πενέλ αὐτοπροσώπως, δύο νεαρὲς γυναῖκες «πού τοῦ ἔκαναν τολμηρὲς προτάσεις», κλπ.

Γιὰ νὰ μιλήσω εἰλικρινὰ, δὲν βλέπω σὲ τί χρησιμεύει τὸ νὰ κάνει κανεὶς ἓνα τόσο μακρινὸ ταξίδι καὶ νὰ διακινδυνεύσει τὴ ζωὴ του, ἂν εἶναι γιὰ νὰ γράφει ἄρθρα τέτιου εἶδους. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν τὸ ἴδιο, ἂν ὁ Ἀλαὶν Πενέλ δὲν εἶχε ἀφήσει τὰ μπάρ τῆς Γενεύης, ἀπὸ τὴ στιγμή πού, ἀντὶ νὰ διηγηθεῖ τί εἶδε καὶ τί ἄκουσε στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ του, διηγεῖται τί «εἶδε» καὶ τί «ἄκουσε» πολὺ πρὶν τὸ ἀρχίσει. Φεύγοντας γιὰ τὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση, ὁ Ἀλαὶν Πενέλ σὰν δημοσιογράφος, ἦταν ἀπὸ τὰ πρὶν ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ προγραμματισμένος γιὰ τὸ τί θὰ ἔγραφε στὸ ἄρθρο του. Κι αὐτὸ γιὰτὶ ἀρκέστηκε ἀπλὰ καὶ μόνο νὰ καταγράψει τὰ παραδοσιακὰ ἀντισοβιετικά στερεότυπα ἀνακατωμένα με μιὰ πρέζα «ἐξωτισμὸ» ἃ λὰ ρωσικά. Καὶ γιὰ τὴν ἀληθοφάνεια τοῦ πράγματος, ὁ Πενέλ στηρίζεται στὶς κάποιες συνομιλίες πού μπόρεσε νὰ κάνει με Σοβιετικούς. Τὸ ἄρθρο, πράγματι, ἀπαιτοῦσε ὀρισμένα χειροπιαστὰ στοιχεῖα.

Τρέφω σοβαρὲς ἀμφιβολίες γιὰ τὸ ἂν ὁ ἐλβετὸς δημοσιογράφος πραγματικά συζήτησε με Σοβιετικούς. Τὸ

γεγονός ότι δεν ξέρει ούτε μια λέξη ρωσικά δεν είναι σοβαρό εμπόδιο (χρειάζεται απλούστατα να θέλει να το ξεπεράσει κανείς). Όμως, αρκεί να δεί κανείς αυτόν τον λιγομίλητο και ιδιαίτερα δύσπιστο νεαρό, για να καταλάβει τις αμφιβολίες μου. Θυμάμαι τις συζητήσεις επί συζητήσεων που είχα μέσα στο αεροπλάνο με άλλους έλβετους δημοσιογράφους πάνω σε πολιτικά ζητήματα εξαιρετικής σημασίας. Ο κύριος Πενέλ παρέμενε σταθερά κατσουφιασμένος και σιωπηλός. Αντίθετα, αν διαβάσει κανείς το άρθρο του, αποδεικνύεται ότι ο ίδιος άνθρωπος είχε σαν μοναδική του έγνοια να έρθει σε επαφή με τους Σοβιετικούς οι οποίοι, δυστυχώς, δείχτηκαν φλεγματικοί σαν Βρεταννοί. Το άρθρο διηγείται, για παράδειγμα, πώς ο Ένα καφενείο της Μόσχας, καθώς ο Άλαιν Πενέλ μιλούσε αδιάκοπα (σε ποια γλώσσα;), οι σοβιετικοί γείτονές του έμεναν σιωπηλοί και κατάπιναν το παγωτό τους μ' ένα σκεπτικό ύφος.

Μόνο στη θέα του πακέτου των τσιγάρων Γκωλουάζ, που ο Πενέλ άφησε πάνω στο τραπέζι, απ' ό,τι ισχυρίζεται, οι γείτονές του ζωντάνεψαν και οι γλώσσες τους λύθηκαν. Γύρω από τι περιστράφηκε η συνομιλία, ο Πενέλ δεν μάς λέει. Πού είναι λοιπόν «οι επαφές με τους Σοβιετικούς»; Πού είναι λοιπόν τα χειροπιαστά στοιχεία, για τα οποία μιλάει «ο ειδικός ανταποκριτής της "Τριμπύν ντέ Ζενέβ" στη Μόσχα»; Για τον Πενέλ, οι Μοσχοδίτες έμεναν οι άμετρητοι πεζοί που περπατούν στα πεζοδρόμια πάντα δεξιά... Μέ δυο λόγια, όχι μια πόλη, αλλά ένα πραγματικό μυστήριο. Αυτό είναι όλο κι όλο το μυστήριο του τίτλου του άρθρου.

Άλλα ως μην μιλήσουμε άλλο για τον Άλαιν Πενέλ. Οι αντιλήψεις του του επιτρέπουν να ισχυρίζεται πώς κερδίζει «τίμια» το ψωμί του, γράφει ό,τι άρέσει στα αφεντικά του. Για να είμαστε δίκαιοι, πρέπει να πούμε πώς οι Άλαιν Πενέλ λιγοστεύουν όλο και περισσότερο. Οι αναγνώστες δεν βρίσκουν ιδιαίτερα του γούστου τους τα εξαιρε-

τικά άπλοϊκά αυτά αναγνώσματα. Συνεπώς, οι ιδιοκτήτες των έφημερίδων και των περιοδικών παραχωρούν κατά κύριο λόγο την υποστήριξή τους και τη διαφήμισή τους σε όσους έχουν το χάρισμα να χειρίζονται τις διάφορες αποχρώσεις όταν χρησιμοποιούν τις τυποποιημένες ιδέες, σε όσους είναι ικανοί να κάνουν το μαύρο άσπρο κι ανάποδα. Θα γνωρίσουμε παρακάτω ένα τέτιο πρόσωπο.

Πάντως, πριν αφήσουμε οριστικά τον Πενέλ, θάθελα να σταθώ σύντομα σε μια τελευταία λεπτομέρεια του άρθρου του. Ο δημοσιογράφος μας της Γενεύης με μεγάλη έκπληξη του διαπίστωσε ότι η σοβιετική νεολαία πέρα από το να περιορίζεται μόνο στην ανάγνωση «δογματικών άρθρων», νιώθει μια πραγματική κλίση για την ποίηση. Στάθηκα εγώ ο ίδιος, μάρτυρας της κατάπληξης του Άλαιν Πενέλ όταν έκανε αυτή την ανακάλυψη. Διάβασα την έβδομη σελίδα της «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα», που είναι πάντα αφιερωμένη στην ποίηση. Με μάτια γουρλωμένα από την έκπληξη, ο Πενέλ με ρώτησε αν ήταν αλήθεια ότι οι Σοβιετικοί διαβάζουν ποίηση. Φαίνεται πώς αυτό ήταν κάτι που δεν ταίριαζε στα προγραμματισμένα σχήματα της συνειδησής του. Έτσι υποχρεώθηκα να μιλήσω στον Άλαιν για τις ποιητικές βραδυές στο Παλάτι Αθλητισμού και για την τεράστια αίθυσά του, που εξακολουθούσε να μην είναι αρκετά μεγάλη για να χωρέσει όλους τους φίλους της ποίησης, για το εξαιρετικό ενδιαφέρον της σοβιετικής νεολαίας για τη λογοτεχνία και την τέχνη. Ο Πενέλ έμενε σκεπτικός. Όσοσο, περνώντας με το λεωφορείο μπροστά από το Μουσείο των πλαστικών τεχνών ο Πενέλ πρόρεσε να διαπιστώσει με τα ίδια του τα μάτια, ότι η έκθεση γιαπωνέζικης ζωγραφικής προσέλκυε ένα πλήθος θαυμαστών που σχημάτιζαν μια ατέλειωτη ουρά μπροστά στο κτίριο. Μου είπε ξαφνικά, σαν να τα παραδεχόταν όλα αυτά:

— Αυτό είναι κάτι αδιανόητο σε μάς. Τίποτα δεν τραβά έτσι τους ανθρώπους, εκτός από τα κονσέρτα της πάπ μουσικής. Και αυτή απέχει πολύ από το να είναι τέχνη.

Πρέπει να πούμε, ότι ο Πενέλ προτίμησε να μην αναφέρει αυτό το γεγονός στο άρθρο του. Όσο για μένα, ακριβώς για μουσική ήθελα να σας μιλήσω τώρα.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ «ΑΝΑΒΡΑΖΟΥΣΑΣ» ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Αν μπορούσα να υποθέσω, έστω και για μια στιγμή, ότι ο Μίκ θα γινόταν αστέρι πρώτου μεγέθους, ίσως να του έδινα περισσότερη προσοχή απ' όση του έδειξα εκείνη την εποχή στη Γενεύη. Μας σύστησε μια δημοσιογράφος της μουσικής στήλης του περιοδικού «Έλ». Η συνέντευξη στάθηκε εξαιρετικά σύντομη, του έθεσα όλες κι όλες τρεις έρωτήσεις: Η τέχνη του ήταν, κατά τη γνώμη του, μια τέχνη αυθεντική; Δεν πίστευε πως οι άνθρωποι σαν κι αυτόν είναι πάρα πολλοί και απλούστατα είχε περισσότερη τύχη από τους άλλους; Και τελικά, δεν είχε την έντύπωση πως σε δυο-τρία χρόνια το όνομά του θα έπεφτε στην αφάνεια; Οι δυο πρώτες απαντήσεις στάθηκαν λακωνικές: YES, NO. Η τρίτη ήταν πιο έκτεταμένη: καλύτερα να πέσει κανείς στην αφάνεια, παρά να περάσει μια ήσυχη ζωή δημόσιου υπάλληλου, που περιμένει ανυπόμονα το θάνατο του προσωπάρχη του για να μπορέσει να τον αντικαταστήσει. Πρόσθεσε στη συνέχεια, πως δεν του άρεσαν οι δημοσιογράφοι.

Όλα αυτά πριν από δέκα χρόνια. Ο καιρός πέρασε και σήμερα είναι πιο εύκολο να σφίξεις το χέρι ενός πάνθηρα παρά να πάρεις μια συνέντευξη από τον Μίκ Τζάγκερ. Έξακολουθεί να μην συμπαθεί τους δημοσιογράφους και οι γορίλλες-σωματοφύλακές του φροντίζουν άγρυπνα για τη γαλήνη του κυρίου τους. Το 1976, ο Μίκ Τζάγκερ και οι τέσσερις φίλοι του έδωσαν κονσέρτα πόπ μουσικής σε 9 χώρες της δυτικής Ευρώπης. Μετακινήθηκαν με ένα

προσωπικό που έφτανε τα χίλια άτομα. Για να μεταφέρουν όλα τα προσωπικά αντικείμενα του συγκροτήματος, συμπεριλαμβανομένης της γκαρνταρόμπας του Μίκ Τζάγκερ (που η αξία της εκτιμήθηκε γύρω στα 250.000 φράγκα) και των 18 ηλεκτρικών κιθάρων του Κήθ Ρίτσαρντ, χρειάστηκαν 13 καμιόνια. Και αναμφίβολα, τα έξοδα διατροφής του «υπέροχου πενταμελούς συγκροτήματος» καλύφθηκαν πλουσιοπάροχα. Μόνο στο Λονδίνο, ενάμισι εκατομμύριο άνθρωποι ζητούσαν επίμονα ένα τους κονσέρτο. Πάει πια καιρός που ο Μίκ είναι εκατομμυριούχος και δεν κρύβει το γεγονός ότι είναι απόλυτα ικανοποιημένος από την τύχη του. Δεν στερεί τίποτα στον εαυτό του. Μια μέρα, έβαλε να του τοποθετήσουν ένα σμαράγδι σ' ένα του δόντι, στη συνέχεια το αντικατέστησε μ' ένα ρουμπίνι και τελικά, μ' ένα διαμάντι. Τώρα, όπως δηλώνει και ο ίδιος, όλα είναι εντάξει! Το συγκρότημα πόπ μουσικής των Ρόλλινγκ Στόουνς είναι σήμερα θρυλικό. Βεντέττα σε βιβλία και ταινίες. Όσο, ή αρχή του είναι κοινότατη. Ο Μίκ Τζάγκερ, ο Κήθ Ρίτσαρντ, ο Μπράιαν Τζόουνς, ο Τσάρλυ Γουάτς και ο Μπίλ Γουίμαν, οι δυο πρώτοι γιοί δασκάλων, οι υπόλοιποι τρεις αντίστοιχα γιοί οικοδόμου, σωφέρ και μηχανικού, ήταν και δεν ήταν είκοσι χρονών όταν οργάνωσαν το μουσικό τους συγκρότημα και άρχισαν να δίνουν παραστάσεις κάθε Κυριακή, σ' ένα λονδρέζικο εστιατόριο. Ο Μίκ τραγουδούσε, ο Κήθ γρατζούνιζε την κιθάρα του, ο Μπίλ δοκίμαζε τις ικανότητές του στα κρουστά. Την ίδια εποχή, όχι στο Λονδίνο αλλά στο Λίβερπουλ, έκαναν το ντεμπούτο τους οι Μπήτλς. Όσο, αν οι τελευταίοι ήταν καλοχτενισμένοι και καλοντυμένοι (άμεμπτη εμφάνιση «παιδιών καλής οικογένειας»), ο Μίκ Τζάγκερ και οι φίλοι του, αντίθετα, σκανδάλιζαν το κοινό με τα ξεχτένιστα μαλλιά τους και τα βρώμικα ρούχα τους. Και το σκάνδαλο είναι ένας τρόπος αυτοδιαφήμισης. Το συγκρότημα είχε το ξμυθλημά του: «Στόουνς είναι όλοι όσοι τους απεχθάνονται οι γονείς τους». Μ' άλλα λόγια, οι Στόουνς ήταν το αντίθετο των Μπήτλς. Η αγγλική κοινή γνώμη σοκαρίστηκε.

Ἄρκετοὶ μαθητὲς ἀποβλήθηκαν ἀπὸ ἓνα κολλέγιο τοῦ Λονδίνου γιατί εἶχαν σταματήσει νὰ χτενίζονται (στὺλ «Στόουνς»).

Μιά ὁλόκληρη σειρά ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ἄρχισαν νὰ ἀναφέρουν στοὺς κανονισμοὺς τους ὅτι τὸ χτενίσμα «ἂ λὰ Μπήτλς» εἶναι ἐντάξει, «ΙΝ», δηλαδή παραδεκτὸ ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περίγυρο, ἀλλὰ τὸ χτενίσμα «ἂ λὰ Στόουνς» ἦταν «ΟΥΤ», δηλαδή ἔξω ἀπὸ τὶς καλὲς συνήθειες. Ἡ ὑπόθεση περιπλεκόταν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ τραγούδια τῶν Ρόλλινγκ Στόουνς ἀφοροῦσαν κύρια τὰ ναρκωτικά, τὸ ἄλκοὸλ καὶ τὸ σέξ. Ἐξάλλου, ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ συγκροτήματος, ὁ κιθαρίστας Μπράιαν Τζόουνς, ὑπέκυψε ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ὑπερβολικὴ δόση Ἑλ Ἑς Ντί.

Στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60, τὰ τραγούδια τῶν Στόουνς ἄρχισαν ξαφνικὰ νὰ μιᾶνε γιὰ «ἐξέγερση» καὶ ἀργότερα γιὰ «ἐπανάσταση». Βέβαια, δὲν καθόριζαν μέ ποιοὶ τρόπο θὰ γινόνταν αὐτὴ, τὸ ζήτημα ἦταν ἀπλὰ καὶ μόνο νὰ καταστρέψουμε τὸν παλιὸ κόσμο καὶ ἔτσι σταματοῦσαν ἐκεῖ. «Οἱ Στόουνς, εἶναι μὲ τὸ μέρος μας, μοῦ ἔλεγε ἓνας φοιτητὴς ποὺ πῆρε μέρος στὰ γεγονότα τοῦ Μάη τοῦ '68 στὸ Παρίσι, φτύνουν κατάμουτρα τὸ σάπιο καπιταλισμὸ». Ἔτσι, οἱ Ρόλλινγκ Στόουνς βρέθηκαν ἀγκαλιασμένοι ἀπὸ τὸ κίνημα ἐξέγερσης τῆς νεολαίας. Καὶ ἡ δυτικὴ φοιτητικὴ νεολαία εἶχε στὰ χεῖλη τῆς τὰ τραγούδια τους στὴν ἀναρχικὴ καὶ αὐθόρμητὴ ἐξέγερσὶς τῆς ἐναντία στὴν «κοινωνία τῶν γέρων». Ἡ ἀνάλαφρη γοητεία τῶν Μπήτλς δὲν μπόρεσε νὰ παίξει τελικὰ τὸ ρόλο τῆς μπροστὰ στὴν ἐπιθετικὴ βία τῶν «τρομερῶν παιδιῶν».

Μιά ἐπιθετικὴ βία, ποὺ ἔκανε βέβαια θόρυβο, ἀλλὰ παρέμενε ἄγονη καὶ δὲν παρουσίαζε πραγματικὸ κίνδυνο. Μιά βία καὶ μιὰ δύναμη, τῆς ὁποίας ἡ ἐξουσία ξεπερνοῦσε τὴν ἐξουσία τῆς πολιτικῆς, δήλωνε ὁ Μίκ Τζάγκερ, γιατί οἱ πολιτικοὶ ἀποδείχνονται ἀνίκανοι νὰ ἀλλάξουν τὸ παραμικρὸ σ' αὐτὸν τὸν κόσμο. Οἱ Στόουνς ἐξομοιώνουν, ἐπομένως, τοὺς στείρους πολιτικούς, ποὺ ἀποτελοῦν πραγματικὰ ὁλόκληρο πλῆθος, μὲ τοὺς πραγματικούς πολιτικούς

ἄντρες καὶ τὴν πολιτικὴ δράση γενικὰ, καὶ στρέφουν ἔτσι τὶς ἑκατοντάδες χιλιάδες θαυμαστὲς τους μακριὰ ἀπὸ κάθε πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα. Οἱ ὁπαδοὶ τῶν Στόουνς ταυτίζονται μαζί τους, μὲ τὴν ἄρνησή τους νὰ συμμετάσχουν στὴν πολιτικὴ ζωὴ καὶ, συγχρόνως, μὲ τὴν περιφρόνησή τους γιὰ τὸ ἐργαστάσιο ἢ τὸ γραφεῖο, μὲ τὴν περιφρόνησή τους γιὰ δουλιὰ. Αὐτοὶ οἱ νεαροὶ θαυμαστὲς, ὅσο κι ἂν δὲν μποροῦν νὰ ἐπιτρέψουν στὸν ἑαυτὸ τους νὰ τοὺς μιμηθοῦν, δηλαδή νὰ μὴν δουλεύουν, νιώθουν μιὰ κάποια ἱκανοποίησις ὅταν ἀκοῦνε αὐτὴ τὴν προφορικὴ ἄρνηση τῶν «ἀστικῶν ἀξιῶν». Καὶ μέσα στοὺς μεθύσι τῆς τζάζ, δὲν προσέχουν τὸ διαμαντένιο χαμόγελο τοῦ εἰδῶλου τους, αὐτοῦ ποὺ διαμαρτύρεται ἐναντία στὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, ξεχνοῦν ὅτι τὰ ἐξωφρενικὰ του κοστοῦμια προέρχονται ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀκριβοὺς ράφτες τῆς Εὐρώπης καὶ ὅτι ἡ ἀναμαλλισμένη κόμμωσή του εἶναι ἔργο τῶν μεγαλύτερων κομμωτῶν.

Ἐκεῖνοι, ὅμως, ποὺ «μαστιγώνει» ὁ Μίκ Τζάγκερ δὲν τὰ ξεχνοῦν καθόλου αὐτὰ. Πάει καιρὸς πιά, ποὺ γι' αὐτοὺς οἱ Στόουνς δὲν εἶναι πιά «ΟΥΤ». Τοὺς κάνουν μιὰ διαφήμιση τὴν ὁποία σπάνια ἀπόλαυσαν ἀκόμα καὶ οἱ πιὸ ἄμεμπτοι καλλιτέχνες τῆς κατηγορίας «ΙΝ». Στὰ χέρια τῶν εἰδικῶν τῆς δυτικῆς προπαγάνδας, ὁ Μίκ Τζάγκερ καὶ οἱ φίλοι του, ἔγιναν ἓνας μῦθος, ἓνας πρωτότυπος μῦθος, ἰδιαίτερα θελκτικὸς γιὰ τὴ φαντασία τῶν νέων, ἓνας μῦθος ποὺ ἀποδιοργανώνει καὶ ἀποστρατεύει τὴ δημιουργικὴ του δραστηριότητα, δίνοντάς της τὸ χαρακτήρα μιᾶς ἀφηρημένης καὶ, ἐπομένως, ἀβλαβοῦς ἐξέγερσης. Δὲν μπορεῖ νὰ μὴν παραδεχτεῖ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει ἓνας ὀρισμένος κοινωνικὸς προσανατολισμὸς στὰ τραγούδια τῶν Ρόλλινγκ Στόουνς. Ἐνοχλοῦν τὴ γερασμένη ἀστικὴ ἠθικὴ, μιᾶνε γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀτόμου, ποὺ συντελεῖται μὲ τὴν ἀπόρριψη τῶν σεξουαλικῶν ταμποῦ, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς γερασμένες ἀστικὲς ἀρχές. Ὅμως, αὐτὴ ἡ ἐξέγερση δὲν ἔχει τίποτα ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ κλονίσει τὶς δομὲς τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Γιατὶ ὁ δυτικὸς κόσμος δὲν ἔχει τίπο-

τα να φοβηθεί ακόμα κι από ένα σημαντικό αριθμό «ἀπελευθερωμένων ατόμων». 'Ο κίνδυνος γι' αυτόν είναι να δει αυτά τα άτομα να ενώνονται για να σχηματίσουν μια πραγματική επαναστατική δύναμη. 'Η στάση του απέναντι στο ἀδιαμόρφωτο κίνημα των «ἐλευθερων» από όλα τα ταμπού χίππυς, είναι μια αρκετή μαρτυρία. Καταλαβαίνοντας πάρα πολύ καλά τον άβλαβη χαρακτήρα αυτού του είδους «ἀπελευθέρωσης», οι δυτικοί ιδεολόγοι προτίμησαν να ενισχύσουν κι αυτοί οι ίδιοι τις απαιτήσεις για σεξουαλική και ατομική ἐλευθερία στο χώρο της τέχνης της «καταστροφής». Παρά τις δηλώσεις του ιδεολόγου της «νέας» 'Αριστερᾶς Τέοντορ Ρόζακ, ότι ἡ ἀντι-κουλτούρα της νεολαίας είναι ὁ ἀκατάβλητος ἀντίπαλος της παραδοσιακής ἀστικής κουλτούρας, ἀποδεικνύεται στήν πραγματικότητα ὅτι ἡ τελευταία χειραγωγεί τὴν πρώτη πρὸς ὄφελός της καὶ τὴν ἀφομοιώνει. 'Η ἐπαναστατημένη στάση της νεολαίας, δὲν εἶναι πιά στήν πραγματικότητα παρὰ ἓνα ἐμπόρευμα πού πουλιέται πολὺ στήν ἀστική ἀγορά τῶν ἀξιών.

— 'Εσεῖς οἱ Σοβιετικοί, εἶναι ἀπίστευτο πῶς σᾶς ἀρέσει νὰ ἀνακατεύετε παντοῦ τὴν ἰδεολογία. Εἶναι πραγματικά παράλογο. Νομίζεις ὅτι οἱ Ρόλλινγκ Στόουνς «παρασύρουν» τὴ νεολαία, στὸ τέλος θὰ πεῖς ὅτι κάνουν καὶ πολιτική. 'Ομως, ὅλα αὐτὰ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρουν καθόλου, κάνουν ὅ,τι θέλουν νὰ κάνουν, χορεύουν, τραγουδοῦν, κάνουν μουσική...

'Ο Ζίλ Ντυμὺρ ἄρχισε νὰ ἐκνευρίζεται γιὰ τὰ καλὰ. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχα δεῖ ἔτσι. 'Ηταν φοιτητής, μέλος μιᾶς προοδευτικῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης, ἀπεχθανόταν τὸν καπιταλισμὸ καὶ λάτρευε τοὺς Ρόλλινγκ Στόουνς. Δὲν κατάφερα νὰ συμφωνήσουμε πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ ἀναγκάστηκα νὰ ἀκούσω τὶς ἐπιπλήξεις του γιὰ τὰ «ἀπλοϊκὰ μου λάθη». Μετὰ ἀπ' αὐτὰ ἡρέμησε κάπως καὶ μοῦ εἶπε σὰν συμπέρασμα:

— 'Ισως νὰ μὴν ἔχω ἀπόλυτο δίκιο, ἀλλὰ δὲν ἔχεις παρὰ νὰ πᾶς νὰ τοὺς δεῖς ἐσὺ ὁ ἴδιος. Θὰ καταλάβεις πῶς

οἱ νέοι ἐκτιμοῦν τοὺς Στόουνς. Τὰ λόγια δὲν λένε τίποτα. Πήγαινε καλύτερα νὰ δεῖς.

Εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ λές, πήγαινε, ἀλλὰ τὸ νὰ προμηθευτεῖς εἰσιτήρια εἶναι κάτι τὸ τελείως διαφορετικὸ. Εἶναι πρακτικὰ ἀδύνατο. Χρειάστηκε νὰ χρησιμοποιήσω πρωτᾶκουστες μεθόδους. Κοντὰ στὴν εἴσοδο τῆς αἴθουσας τῆς παράστασης, ὅπου ἔβραζε μιὰ πραγματικὴ ἀνθρωποθάλασσα, κατάλαβα πῶς ἡ ἐπιτυχία τῶν Στόουνς ἦταν κιόλας βέβαιη. Μέσα στὴν αἴθουσα βασίλευε μιὰ γενικὴ ἔξαψη, ἡ ἀτμόσφαιρα ἔμοιαζε ἡλεκτρισμένη σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ξεσπάσει καταιγίδα. Γιὰ μιὰ στιγμή, ἔγινε ἡσυχία, ἔπειτα ἀντήχησε ὁ πρῶτος κεραυνός: οἱ Στόουνς ἔβγαιναν στὴ σκηνή. Μοῦ εἶχαν διηγηθεῖ ὅτι σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς παραστάσεις τους, φρενίτιδα εἶχε καταλάβει τὴν αἴθουσα καὶ τὸ κοινὸ ἄρχισε νὰ λεηλατεῖ τὰ πάντα. Μερικοὶ πέθαναν μέσα στὸ συνωστισμό καὶ ὑπῆρχαν δεκάδες τραυματίες.

Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ὑπῆρξαν θύματα, ἀλλὰ τὸ θέαμα ἄξιζε τὸν κόπο νὰ τὸ περιγράψει κανεὶς.

Πάνω στὴ σκηνὴ ὁ Μίκ Τζάγκερ συστρεφόταν σὰν κόμπρα. Λένε πῶς σὲ κάθε παράσταση χάνει τρία κιλά. Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν προβολέων του, τὰ κοστούμια του σπινθήριζαν σὰν πράσινα, κόκκινα ἢ μαδιὰ λέπια. Αἰσθανόταν πολὺ ἄνετα, ἔβριζε τὸ «γενναῖο» κοινὸ μὲ πάμπολλες αἰσchrές χειρονομίες καὶ χειριζόταν ἀμφίβολα σύνεργα. Πάνω ἀπὸ μιὰ φορὰ, εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ δῶ 'Αφρικανοὺς σὲ κατάσταση ἐξαλλοσύνης στὸ ρυθμὸ τοῦ τάμ-τάμ. Δίπλα στοὺς θαυμαστὲς τῶν Στόουνς, φαίνονταν σὰν ἀρχαριοί. Δυὸ νεαρὲς 15 ὡς 16 χρονῶν δίπλα μου ἔβγαζαν διαπεραστικές κραυγές, πάντα τὶς ἴδιες, χωρὶς τελειωμό. Δὲν ξέρω ποιὸ νὰ ἦταν τὸ χρῶμα τῶν ματιῶν τους στὴν καθημερινὴ ζωὴ, πάντως γιὰ τὴν ὥρα ἦταν λευκά. Λευκά καὶ τυφλά. Τὸ μόνο πού ἔβλεπαν ἦταν ὁ θεὸς τους, στὸ πρόσωπο τοῦ Μίκ Τζάγκερ. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, δὲν ἀκουγαν τίποτα, οὔτε τὰ λόγια, οὔτε τὴ μουσικὴ καὶ θάπρεπε νὰ αἰσθάνονται σὰν λαγοὶ ὑπνωτισμένοι ἀπὸ ἓνα βόα. 'Οσο γιὰ μένα, ἐρισκόμουν στὴ δύσκολη θέση κάποιου πού

ορκίστηκε να παραμείνει νηφάλιος και βρέθηκε σ' ένα τραπέζι με μεθυσμένους. 'Η παράσταση τέλειωσε χωρίς να αλλάξει ή γνώμη μου έστω και λίγο. 'Ωστόσο, όμολογώ ότι όρισμένες μελωδίες μου άρεσαν πολύ, έτσι όπως μου άρεσουν όρισμένα κομμάτια των Μπήτλς και άλλων συγκροτημάτων της πόπ. 'Ορισμένα έργα αυτού του είδους πραγματικά έκφράζουν τη συγκίνηση της πάλης. 'Αναφέρω, σαν παράδειγμα, τα τραγούδια ενός από τους Μπήτλς, του Τζών Λέννον: «'Η έξουσία του λαού», «'Αντζελα» ή ακόμα «'Ο ήρωας της εργατικής τάξης». Φαίνεται εξάλλου, ότι ο Λέννον έδωσε ένα σημαντικό ποσό στους άπεργούς των ναυπηγείων του 'Απερ Κλάυντ.

'Ωστόσο, οί προσωπικές πρωτοβουλίες των καλλιτεχνών της πόπ μουσικής, δεν αλλάζουν σε τίποτα την υπόθεση. 'Η άστική ιδεολογία και ή άστική κουλτούρα τα άγκάλιασαν όλα αυτά: τους Μπήτλς, τους Στόουνς κι άλλους καλλιτέχνες του είδους. Και το ίδιο το φαινόμενο της πόπ μουσικής είναι από δώ και πέρα ένα δυνατό μέσο άναισθητοποίησης της συνείδησης των νέων.

'Η τέχνη των Στόουνς δεν έπικαλείται τη σκέψη. 'Η μουσική τους έχει ένα άποτέλεσμα: προκαλεί την άπελευθέρωση των ένστίκτων. Αυτός ο χωρίς λογική κόσμος των ένστίκτων είναι ο εύκολος στόχος του σκανδαλοθηρικού τύπου, που περιγράφει με ήδονή τις πράξεις θίας, τα έγκλήματα και όλες τις δυνατές και φανταστικές σεξουαλικές διαστροφές. Πράγματι, ή πόπ μουσική, όπως και τα μυθιστορήματα της «μαύρης σειράς», συνηθίζει σιγά-σιγά το άτομο στο να υίοθετεί μια παθητική στάση, μια στάση φυτοϋ άπέναντι στη ζωή. Διεγείρει τις ένστικτώδεις αντιδράσεις, άμβλύνει τις διανοητικές ικανότητες και τελικά δημιουργεί έναν όρισμένο τρόπο σκέψης, έναν πόπ τρόπο σκέψης. Οί Στόουνς συγκεντρώνουν όλη την έφευρετική τους εύφυΐα στο να φαντάζονται όλους τους πιθανούς συνδυασμούς ήχων, χωρίς να πηγαίνουν πιο μακριά. Ρώτησαν μια μέρα τον Μίκ Τζάγκερ ποιο ήταν το μήνυμα που προσπαθούσε να μεταδώσει ή μουσική του και εκείνος άπάντη-

σε μ' αυτό το μάλλον βαρύ χιούμορ που τον διακρίνει: «'Όταν θέλω να στείλω ένα μήνυμα, πηγαίνω στο ταχυδρομείο». 'Όσο για το κοινό, γυρίζει στο σπίτι μ' ένα άδειο κεφάλι που άντηχεί όπως τα ταμπούρλα του Μπίλ Γουΐμαν. 'Η κοινωνική πρακτική που γέννησε το σύγχρονο άνθρωπο, τον υπέρ-HOMO SAPIENS, συμπεριλαμβάνει και την τέχνη σαν ένα από τα όργανικά συστατικά του. 'Η τέχνη έχει άκριβώς σαν άποτέλεσμα να διαπλάθει την αισθητική αντίληψη του άτομου, να ενεργεί πάνω στα νευρικά κέντρα, τα όποια, μέσα στα ήμισφαίρια του έγκεφάλου, ρυθμίζουν τη διαδικασία άφομοίωσης της έννοιας του ώραιου. Το μουσικό αίσημα έμφανίστηκε και αναπτύχθηκε κάτω από την άμεση ενέργεια της μουσικής, μιας μουσικής πρωτόγονης στην άρχή, όλο και περισσότερο σύνθετης στη συνέχεια. Στις συναυλίες των Ρόλλινγκ Στόουνς, τα παραμορφωμένα πρόσωπα και τα ταρασσόμενα από σπασμούς σώματα μας κάνουν να σκεφτούμε ότι όρισμένες σύγχρονες μορφές της τέχνης μπορούν να σκοτώσουν ό,τι ανθρώπινο υπάρχει στον άνθρωπο, μπορούν να ξυπνήσουν μέσα του ξεχασμένα ζωώδη ένστικτα, να επαναφέρουν τη συνείδησή του στο επίπεδο των στοιχειωδών άντανακλαστικών.

'Ό,τι και να λέει ο Ζύλ Ντυμύρ, αυτό έξυπηρετεί τέλεια τους στόχους της κοινωνικής προπαγάνδας. Οί θεωρητικοί αυτής της κοινωνικής προπαγάνδας τον τελευταίο καιρό χαράζουν μια γραμμή διαχωρισμού όλο και περισσότερο καθαρή ανάμεσα στα πολιτικά συνθήματα και την πρακτική δράση.

Πολύ λίγο άνησυχούν για τις όποιεςδήποτε δηλώσεις, ακόμα και για τις πιο άκραίες. Το σημαντικό είναι αυτές οί δηλώσεις να μην προκαλέσουν αντίστοιχη συμπεριφορά. 'Ο Ζάκ 'Ελλύλ, για τον όποιο μιλήσαμε παραπάνω, χαρακτηρίζει αυτό το φαινόμενο σαν «όρθοπραξία» (σε αντίθεση με την «όρθοδοξία», όπου, όπως λέει ο 'Ελλύλ, ή συμπεριφορά άντικατοπτρίζει τις πεποιθήσεις και άπορεί από αυτές) και έκτιμά ότι έπιβάλλεται σαν ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της δυτικής προπαγάνδας. Σύμφωνα

μέ τον Έλλυλ, δέν πρόκειται γιά μεθόδους πού απευθύνονται στη διάνοια καί πού εἶναι ἱκανές νά μεταβάλλουν τίς ἀπόψεις τοῦ ἀτόμου, μέ στόχο νά τὸ ὑποχρεώσουν νά δεχτεῖ ἓνα καινούργιο δόγμα, ἀλλὰ γιά μεθόδους ἄμεσης συναισθηματικῆς ἐπιρροῆς, ἱκανές νά πετύχουν τὴ συμμετοχὴ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου σὲ μιὰ ἐνεργὸ διαδικασία. Τὸ ζήτημα δέν εἶναι νά τοῦ δημιουργήσουν αὐτὴ ἢ τὴν ἄλλη προτίμηση, ἀλλὰ νά προκαλέσουν μιὰ διέγερση τῶν ἀνακλαστικῶν του.

Οἱ θεωρίες τοῦ Γκαίμπελς, παρουσίαζαν ὀρισμένες ἀναλογίες μ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο. Ὁ Γκαίμπελς καθόριζε δυὸ βασικά στοιχεῖα στὴν προπαγάνδα: τὸ HALTUNG (συμπεριφορὰ) καί τὸ STIMMUNG (ψυχικὴ κατάσταση), μέ ἐκδηλῆ προτίμηση στὸ πρῶτο.

Αὐτὸ τὸ εἶδος προπαγάνδας, συλλαμβάνει τίς πράξεις ὅχι σὰν τὸ λογικὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς σκέψης, μιᾶς ἐπιλογῆς ἢ μιᾶς ἀπόφασης, ἀλλὰ σὰν μιὰ ἐκδήλωση καθαρὰ ἀντανεκλαστικῆ. Ἀκόμα κι ἂν τὸ ἄτομο ἔχει σαφῶς καθορισμένες πολιτικὲς ἀπόψεις, μπορεῖ νά μὴν τίς ὑπολογίζει στίς πράξεις του.

Δέν πάει πολὺς καιρὸς, πού στὴ Γαλλία ἔγινε μιὰ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα στὴ νεολαία μέ θέμα: «Πῶς φαντάζεστε τὸ μέλλον καί τί θέση θὰ θέλατε νά εἴχατε σ' αὐτό;». Πολλοὶ νέοι ἀπάντησαν ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει στὸ σοσιαλισμὸ. Τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐρώτησης ἀπαντήθηκε μέ μιὰ σειρά γνῶμες πού ἀφοροῦσαν τόσο τῇ δουλειᾷ καί τὸ γάμο, ὅσο καί ἓνα καθορισμένο ἐπίπεδο ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ὡστόσο, καμιά ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις δέν ἔθιγε τὸ πρόβλημα τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀτόμου στὴν πάλη γιά τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξης. Ἡ ἄρχουσα τάξη δέν ἀντιλέγει σ' αὐτὸν τὸν καθαρὰ ἀφηρημένο σοσιαλισμὸ, μέ τὸν ὁποῖο θὰ «φιλοδωρηθεῖ» ἡ νεολαία, χωρὶς νά ξέρει οὔτε πῶς οὔτε ἀπὸ ποιόν.

Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια οἱ «ἐπαναστάτες» Στόουνς εἶναι ἀπλούστατα ἓνα εὔρημα γιά τὴ δυτικὴ προπαγάνδα. Κάνουν πολὺ θόρυβο, ἀλλὰ ἓναν ἀκίνδυνο θόρυβο, ἓνα θόρυ-

βο πού δέν θίγει τίς δομὲς τῆς κοινωνίας καί ὁ ὁποῖος, στὴν καλύτερη περίπτωση, τὸ μόνο πού κάνει εἶναι νά γαργαλεῖ ἐλαφρὰ τὸ νευρικὸ σύστημα. Ἡ προφορικὴ δυσφήμιση τοῦ ἀστικοῦ συστήματος καί ἡ ἄρνηση ἀπὸ μέρους τῶν κάθε πολιτικῆς, δέν σημαίνει ὅτι δέν συμβάλλουν στὴν ἐφαρμογὴ μιᾶς πολὺ συγκεκριμένης πολιτικῆς.

Τὸ ὅτι οἱ Ρόλλινγκ Στόουνς φτύνουν κατὰμουτρα τὸν καπιταλισμὸ, δέν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπὸ τίς πολλαπλὲς ὀψεις πού παίρνει σήμερα ἡ ἐξέγερση ἐνάντια στὰ «κεφάλια» τῆς ἀκαδημαϊκῆς κουλτούρας, πού ταυτίζεται μέ τὰ προνομιοῦχα στρώματα τῆς κοινωνίας. Ὅμως, τὴν ἴδια στιγμή πού ἀπορρίπτει αὐτὴ τὴ μόρφωση μιᾶς ἀντιδημοκρατικῆς ἐλίτ, τὴ στερημένη ἀπὸ κάθε δεῖγμα ζωῆς, ἡ πύπ ἐξέγερση σκοτώνει καί τὴν αὐθεντικὴ μόρφωση. Συνεπῶς, αὐτὴ ἡ στερημένη ἀπὸ ἰδέες «μαζικὴ» ἀντι-κουλτούρα παραμένει τόσο ἀσθενικὴ ὅσο καί ἡ κουλτούρα πού ἡ ἴδια ἀπορρίπτει μέ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι στερεῖ τίς μάξες ἀπὸ κάθε δυνατότητα νά σκεφθοῦν.

Παρὰ τὴ φαινομενικὴ τῆς βιαιότητα καί τὰ θορυβώδη χαρακτηριστικά της, ἡ μουσικὴ τῶν Ρόλλινγκ Στόουνς καλλιεργεῖ τὴν παθητικότητα. Καί ὁ θόρυβος πού τὴ συνοδεύει δέν ἐμποδίζει αὐτὴ τὴν παθητικότητα νά μείνει αὐτὸ πού πραγματικὰ εἶναι. Ἡ «ἀναβράζουσα» παθητικότητα.

Μιὰ ἀκόμα λεπτομέρεια, πού παραμένει ἐνδιαφέρουσα: ἡ θορυβώδης διαφήμιση πού προηγήθηκε τῆς ἄφιξης τῶν Στόουνς στὸ Παρίσι, καθὼς καί οἱ ἴδιες οἱ παραστάσεις τῶν συνέπεσαν χρονικὰ μέ τὴν ἀπόφαση τῶν γαλλικῶν ἀρχῶν νά κλείσουν τὴν Ὁπερα τοῦ Παρισιοῦ, μέ τὸ πρόσχημα ὅτι «δέν ἀπέδιδε ἀρκετὰ». (Αὐτὴ ἡ ἀπόφαση ἀναιρέθηκε ἐξάλλου λίγο ἀργότερα μετὰ ἀπὸ τὸ μαζικὸ κίνημα διαμαρτυρίας πού ὀργανώθηκε ἀπὸ τοὺς γάλλους ἐργαζόμενους τῶν καλλιτεχνικῶν στρωμάτων). Αὐτὴ ἡ σύμπτωση εἶναι ἀναντίρρητα τυχαία. Ἀντίθετα, ἡ ἴδια ἡ τάση εἶναι ἐντελῶς λογικὴ. Οἱ ἐπίσημες στατιστικὲς δείχνουν ὅτι σὲ διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν, ἀπὸ τὸ 1968 μέχρι τὸ

1975, 33% από τους επαγγελματίες ήθοποιους έχασε τη δουλιά του. Μίλησα μ' έναν από τους άνεργους ήθοποιους, που παραπονέθηκε για το γεγονός ότι το κοινό, στη μεγάλη του πλειοψηφία, μένει άπαθές στην αυθεντική τέχνη, ότι τα πνευματικά του ενδιαφέροντα είναι, δυστυχώς, κατώτατου επιπέδου. Έδειξε, πάντως, μια επιφυλακτικότητα για τα όσα δήλωνε, λέγοντάς μου ότι στη γιορτή της «Ούμανιτέ» έμεινε έκπληκτος όταν είδε με τι ενδιαφέρον οι νέοι άκουσαν το «Ρέκβιεμ» του Μπερλιόζ.

Όλα εξαρτώνται, βέβαια, από το κοινό. Μπορούμε, για παράδειγμα, να εμπλουτίσουμε τη μουσική μόρφωση της νεολαίας και να την προσελκύσουμε στις αίθουσες συναυλιών; Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι μπορούμε. Όμως, θάπρεπε γι' αυτό να δημιουργήσουμε ένα πλατύ δίκτυο εγκαταστάσεων που να μπορούν να φιλοξενήσουν συναυλίες, να μειώσουμε την τιμή των εισιτηρίων και να εξασφαλίσουμε στα μουσικά έργα και τους ίδιους τους έρμηνευτές τους μια διαφήμιση που να τους αξίζει. Πάντως, για την ώρα όλα αυτά είναι μονάχα όνειρα, ο Κρατικός Προϋπολογισμός της Γαλλίας χορηγεί μόνο το 0,5% των εθνικών πόρων στο Υπουργείο Πολιτισμού. Εκπλήσσεται ακόμα κανείς από το γεγονός ότι, 78% των Γάλλων από 15 μέχρι 26 χρονών δεν πήγαν ποτέ, έστω και σε ένα κονσέρτο κλασικής μουσικής; Η μύησή τους στη μουσική μόρφωση περιορίζεται στους δίσκους και τις μαγνητοφωνήσεις. Ό,τι δηλαδή είναι και το μονοπώλιο των ιδιωτικών εταιριών, των οποίων οι κατά προτεραιότητα στόχοι δεν αλλάζουν και πολύ: το κέρδος και η άμεση αποδοτικότητα. Γι' αυτούς είναι πολύ πιο αποδοτικό να ικανοποιήσουν τα πιο πρωτόγονα μουσικά γούστα παρά να επιδείξουν ένα πολύ λίγο αποδοτικό αλτρουισμό, δηλαδή να διαπαιδαγωγήσουν την προτίμηση των ανθρώπων για μια αυθεντική τέχνη. Το αποτέλεσμα είναι ότι η γαλλική μουσική αγορά είναι κυριολεκτικά πλημμυρισμένη απ' αμερικάνικα μπλουζ σύμφωνα με την τελευταία μόδα, για τα οποία γίνεται μια διαφήμιση που χρησιμοποιεί μυθώδη ποσά. Όσο για την

υποστήριξη που παρέχεται σε συνθέτες και έρμηνευτές, των οποίων οι δημιουργικές έρευνες εμπνέονται από τα πιο σημαντικά έργα της εθνικής ή της κλασικής τέχνης, δεν αντιπροσωπεύει παρά λίγα ψίχουλα στον ισχυρό πολιτιστικό προϋπολογισμό.

Η φιλοδοξία των μονοπωλίων να πραγματοποιήσουν όσο το δυνατό μεγαλύτερα κέρδη, συμπίπτει, έπομένως, έντελώς με τις ιδεολογικές τους επιδιώξεις. Η διάθεση τους να πουλήσουν την «κουλτούρα» στο μεγαλύτερο μέρος των καταναλωτών, επισύρει αναπόφευκτα μια ίσοπέδωση της καλλιτεχνικής ζωής σ' ένα επίπεδο λίγο πιο πάνω από το μέσο και την εμφάνιση ενός καλλιτεχνικού κονφορμισμού. Και αυτός ο καλλιτεχνικός κονφορμισμός συμβαδίζει με τον πολιτικό κονφορμισμό, που έμφυτεύεται επίσης στο άτομο από τη νεαρή του ηλικία.

«ΧΙΤ», «ΠΟΝΤΙΟΥΜ» ΚΑΙ ΑΛΛΑ

Έχω μπροστά μου μερικά περιοδικά για νέους, παρισινά περιοδικά: το «Χίτ», το «Πόντιουμ» και το «Σαλύ λέ κοπαίν». Ας τα ανοίξουμε...

Το «Σαλύ λέ κοπαίν» αναγγέλλει, για παράδειγμα, ένα σουπερ διαγωνισμό έρωταποκρίσεων. Οί πέντε πρώτοι νικητές θα κερδίσουν ένα δωρεάν ταξίδι στις Φιλιππίνες, στην Καλιφόρνια και στη Σενεγάλη. Όσο για τα έπόμενα βραβεία δεν είναι καθόλου άσχημα. Ρούχα, τελευταία λέξη της μόδας, στερεοφωνικά συγκροτήματα, ηλεκτρικές κιθάρες, δίσκοι, γυαλιά πολάρζιντ κλπ. Όπως ισχυρίζεται εξάλλου το περιοδικό, οι έρωτήσεις του διαγωνισμού «είναι προσιτές σε όλους». Να μερικές:

— Παράλληλα με τη δραστηριότητά της σαν τραγουδίστρια ή Σεϊλά άνοιξε και μια σειρά καταστημάτων που

- πουλάνε έτοιμα ρούχα. Ποιά άκριδώς ήμερομηνία άρχισε νά λειτουργεί αύτή ή έπιχείρηση;
- Ή Φράνς Γκάλλ είναι πασίγνωστη στους κατοίκους του νησιού που περνά πάντα τις διακοπές της. Ποιό είναι άκριδώς τó όνομα αύτου του νησιού, καθώς και του χωριού στο όποιο θρίσκεται τó σπίτι της;
- Γνωρίζετε, βέβαια, τή νεαρή και γοητευτική τραγουδίστρια Λέσλι. Ξέρετε όμως τó όνομα και τή ράτσα του άγαπημένου της σκύλου;

Γιά νά άπαντήσεις σ' αύτές τις έρωτήσεις δέν χρειάζεται ύπερβολική σοφία. Είναι ύπεραρκετό νά διαβάξεις συχνά τó «Σαλύ λέ κοπαίν» ή τó «Χίτ» ή τó «Πόντιουμ» που προτείνουν άκριδώς τους ίδιους διαγωνισμούς.

Και όταν κερδίσεις, παίρνεις έπιτέλους τή θέση του είδώλου σου, όχι πιά στη φαντασία σου μά στην πραγματικότητα. Παράδειγμα, ή «Έλεν Γκρονιέ από τή Λώμ-πέρ Βωμπέρ που κέρδισε ένα γούνινο παλτό που πριν λίγο φορεύσε ή ίδια ή Μιρέιγ Ματιέ. Ή ή «Έντίθ από τó Τρεπόρ που πήρε σά θραβείο μιá Ρόλς-Ρούς όλόιδια μέ του Μίκ Γζάγκερ. Ή άκόμα ό Ντανιέλ από τó «Άντελό-αν-Μοντάνι που είναι σήμερα ό εύτυχής κάτοχος μιáς από τις μοτοσυκλέτες του Τζώνυ Χαλλινταίη.

Άκόμα και είδωλο μπορείς νά γίνεις ό ίδιος, όπως ό Ντελπές ή ή Σουλβι Βαρτάν. Έτσι, οί νεαροί αναγνώστες μαθαίνουν μέ κομμένη τήν ανάσα από τήν έκπληξή τους, πώς παίρνοντας μέρος σέ διαγωνισμούς τραγουδιού στο ραδιόφωνο, μπορεί κι αύτοι νά γίνουν «άστέρια». Και γιατί όχι; Οί άγαπημένοι τους τραγουδιστές δέν βγήκαν από κανένα μαγικό κουτί. Στο κάτω-κάτω ή Σουλβι είναι από μιá άπλή οίκογένεια έργατών και ό Μισέλ Ντελπές έχει άγροτική καταγωγή. Τó «Χίτ» αφιερώνει τρεις στήλες γιά νά περιγράψει τó Φερτέ-Σαίν-Σύρ, τó χωριό στο όποιο γεννήθηκε ό Ντελπές. Μιά φωτογραφία τόν δείχνει —μάλιστα αύτόν, τó είδωλο— όρθιο στην άκρη ενός όργωμένου χωραφιού. Δίπλα του ό πατέρας του και ό παπούς του. Τά

ρυτιδωμένα τους πρόσωπα και τά ροζιασμένα τους χέρια δείχνουν πραγματικούς άγρότες.

Τό συμπέρασμα είναι, πώς οί γιοι και οί κόρες έργατών ή άγροτών δέν πρέπει νά άπελπίζονται. Βέβαια, αντιπροσωπεύουν πάντα μόνο τó 4% τών φοιτητών στα άνώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα στη Γαλλία. Άπό τήν άλλη μεριά όμως, αν πιστέψουμε τά περιοδικά, μπορούν εύκολα νά διακριθούν στο χώρο τής τέχνης.

Πριν λίγο καιρό γράφει τó «Πόντιουμ», ό Μάικ Μπράντ κέρδιζε τó ψωμί του δουλεύοντας σ' ένα γκαράζ. Σήμερα όμως... Τό περιοδικό δημοσιεύει μιá σειρά φωτογραφίες του Μάικ. 1970: ένα άγόρι όπως όλα τά άλλα. 1971: ή πρώτη σημαντική συναυλία, ή πρώτη έπιτυχία. 1972: ή πρώτη του εμφάνιση στην τηλεόραση. 1973: ό Μάικ ύπογράφει ένα συμβόλαιο μέ τήν εταιρία δίσκων Πολυντόρ. 1974: ό Μάικ άποσπá τó «Χρυσό δίσκο» του, σημάδι τής δόξας. Γιατί λοιπόν ό Μάικ; Γιατί όχι ό Ζαν ή ή Ζανέτ; Οί φωνές του Μάικ και τής Σεϊλά δέν έχουν τίποτα τó έξαιρετικό. Έπομένως, γιατί νά μη δοκιμάσεις και σύ τήν τύχη σου στο ραδιοφωνικό διαγωνισμό «Πέστε μας όλοι από ένα τραγούδι!». Είναι αλήθεια, πώς σ' αύτό τó διαγωνισμό συμμετέχουν εκατοντάδες και χιλιάδες νέοι και από αύτούς μονάχα μερικοί καταφέρνουν νά διακριθούν. Παρ' όλα αύτά όμως, ύπάρχει πιθανότητα γιά κάποια διάκριση. Και μερικές φορές, οί νικητές είναι άκόμα παιδιά, όπως ό Ρενέ Σιμάρ, ένας νεαρός καναδέζος. Πρόβλεψαν ότι θάχει τήν καριέρα του «Έλβις Πρίσλεϋ. Στα 12 μόλις χρόνια του εμφάνιστηκε στο μιούζικ-χάλ Όλυμπιά και γνώρισε τó θρίαμβο. Ό Ρενέ είναι κιόλας εκατομμυριούχος και έκανε περιοδείες σέ πολλές χώρες. Και τί περισσότερο έχει από τά παιδιά τής ηλικίας του; Πηγαίνει σχολείο, παίζει χόκεϋ, λατρεύει τά παγωτά. Είναι λοιπόν σαν τó λαχείο, καθαρά ζήτημα τύχης; Ίσως. Τότε λοιπόν γιατί νά μην παίξει κανείς, γιατί νά μη δοκιμάσει τήν τύχη του;

Χρειάζεται βέβαια ύπομονή. Δέν πρέπει νά άπελπίζεσαι αν δέν πετύχεις μέ τήν πρώτη. Πρέπει νά μάθεις νά

περιμένεις και να ελπίζεις. Για παράδειγμα, ως πάρουμε ένα άλλο είδωλο, τον Ντάβ. Το «Χίτ» διηγείται τη συγκινητική ιστορία του Ντάβ που άφησε την Όλλανδία για να έρθει στο Παρίσι, χωρίς δεκάρα στην τσέπη, μονάχα με την κιθάρα του και μια απέραντη αίσιοδοξία. Φωτογραφία του 1966: ο Ντάβ παίζει κιθάρα στην πλατεία της Κοντρεσκάρπ και απλώνει το καπέλλο του στους πελάτες ενός καφενείου. Μια άλλη φωτογραφία, του 1975 όμως αυτή, το δείχνει καθισμένο σ' ένα τραπέζι του ίδιου καφενείου στην ίδια πλατεία, όπου τώρα ένας νεαρός άγνωστος *Αγγλος παίζει με τη σειρά του κιθάρα. Ο Ντάβ θυμήθηκε το δικό του παρελθόν και δίνει ένα νόμισμα στο νεαρό περιπλανώμενο μουσικό. Και το περιοδικό κλίνει το άρθρο μ' αυτά τα λόγια: «Η ρεβάνς του Ντάβ. Τώρα απλώνει το χέρι... από άλλη κατεύθυνση!.. Ποιος ξέρει, το μέλλον μπορεί να επιφυλάσσει για τον άγγλο κιθαρίστα την τύχη του Ντάβ». Ήθικό δίδαγμα: πρέπει να τολμά κανείς και να έχει έμπιστοσύνη στο καλό του άστρο.

Μια και τόφερε ή κουθέντα, ως μιλήσουμε λοιπόν για άστέρια. *Οχι για άστέρια-είδωλα, αλλά για τ' άστρα του ούρανοῦ. Στο τεύχος του Γενάρη, το «Χίτ» δημοσιεύει το ωροσκόπιο δσων γεννήθηκαν στον άστερισμό του Αιγόκερου, δηλαδή δσων γεννήθηκαν μεταξύ 22 Δεκέμβρη και 21 Γενάρη. Το περιοδικό μās πληροφορεί έμπιστευτικά πώς οί Αιγόκεροι είναι ρεαλιστές, με τα δυο τους πόδια καλά στερεωμένα στη γή. Γι' αυτό τους συμβουλεύει: «Είστε επίμονες και εργατικοί, ακόμα και ισχυρογνώμονες μερικές φορές. Φτάνετε μέχρι τα άκρα... Είστε ίκανοί για μακροπρόθεσμα σχέδια και δεν άνησυχείτε για τις προσπάθειες που θα χρειαστεί να καταβάλετε για να πετύχετε αυτό που πραγματικά ποθείτε. Η έπιμονή σας και ή καρτερικότητά σας είναι τα κύρια προσόντα σας... Πετυχαίνετε πάντα στο τέλος, προς μεγάλη έκπληξη εκείνων που διάλεξαν δρόμους εύκολότερους από σās...».

Θέλετε αποδείξεις; Όρίστε: ή Φρανσουάζ Άρντι, για παράδειγμα, μια από τις αγαπημένες τραγουδίστριες της

νεολαίας, γεννήθηκε στον άστερισμό του Αιγόκερου. *Αν όμως, ο άναγνώστης του «Χίτ» έχει γεννηθεί στον Ύδροχοο; Ακόμα καλύτερα; Και ο Μάικ Μπράντ ανήκει σ' αυτό το ζώδιο. Στον άστερισμό της Παρθένου ανήκει μια άλλη προσωπικότητα: ο Μίκ Τζάγκερ. Στον Λέοντα ή Σεϊλά, στο Σκορπιό ο Άλαιν Ντελόν, στους Δίδυμους ο Τζω-νυ Χαλλινταίη και στο Ζυγό ή Μπριζίτ Μπαρντό. Με λίγα λόγια, ή έπιτυχία είναι βέβαιη για όλα τα ζώδια.

*Όμως, στην περίπτωση που ή τάδε ή ή δείνα νεαρή άναγνώστρια δεν έχει ούτε φωνή ούτε αυτί; Τιποτα το σοβαρό. Πολλοί είναι οί δρόμοι που οδηγούν στα είδωλα. Ένα άπ' αυτά, ο Κλώντ Ζερόμ, παραπονιέται σίς στη-λες του «Πόντιουμ» για τη μοναξιά του. Το «Πόντιουμ» στήνει αυτί. «Αυτό σημαίνει πώς ή καρδιά σου είναι ελεύθερη;» ρωτάει. Και καθώς παίρνει καταφατική απάντηση, θέτει κατευθείαν την έπόμενη έρώτηση: «Ποιό είναι για σένα το ιδανικό κορίτσι;». Ο Κλώντ δεν είναι καθόλου δύσκολος. Ξανθιά ή μελαχροινή, δεν τον νοιάζει, θέλει μόνο να είναι χαρούμενη και χαριτωμένη. Το «Πόντιουμ» ενδιαφέρεται τότε να μάθει αν ο Κλώντ δεν φοβάται πώς μετά από τέτιες δηλώσεις (που θα δημοσιευτούν στο περιοδικό) οί νεαρές δεσποινίδες θα τον βομβαρδίσουν με γράμματα. *Οχι, ο Κλώντ δεν το φοβάται καθόλου κάτι τέτιο. Αντί-θεται, δείχνει μεγάλη άποφασιστικότητα. «Θα είναι γοητευτικό, λέει, και θα προσπαθήσω με όλες μου τις δυνάμεις να απαντήσω σ' αυτά τα γράμματα και ποιός ξέρει, ίσως μέσα σ' αυτά να υπάρχει το κορίτσι που όνειρεύομαι». Και φυσικά, ή νεαρή κοπέλλα θα συναντήσει στο πρόσωπό του τον πρίγκηπα του παραμυθιοῦ. *Αν πάρουμε υπόψη το γεγονός ότι το «Πόντιουμ» έχει τρισήμισυ εκατομμύρια άναγνώστες, μπορούμε να πούμε ότι οί πιθανότητες του Κλώντ Ζερόμ να βρει την κοπέλλα τών όνείρων του είναι πάρα πολλές. Οί νεαρές είναι, αντίθετα, σε πολύ χειρότερη μοίρα.

*Αλλά ούτε κι αυτό είναι πρόδλημα. *Αν ή «βεντέττα» δεν έρχεται σε σένα, τότε πήγαινε έσύ στη «βεντέττα» σου.

Αυτό ακριβώς κάνουν οί «όμάδες». Τό «Σαλύ λέ κοπαίν» ἐξηγεῖ τί εἶναι αὐτό. Οἱ «όμάδες» συγκεντρώνουν ἐκπληκτικά κορίτσια πού ἔχουν σάν κύριο στόχο στή ζωή τους νά πάρουν μέρος σ' ὅλες τίς παραστάσεις, σ' ὅλες τίς δοκιμές τῶν ἀστέρων πού προτιμοῦν, νά τοὺς ἀκολουθήσουν παντοῦ. Οἱ κοπέλλες αὐτές, εἶναι οἱ συνηθισμένοι θαμῶνες στά παρασκήνια τοῦ Ὀλυμπιά καί στά ξενοδοχεῖα πού μένουν οἱ καλλιτέχνες. Εἶναι ἱκανές νά κάνουν ἑκατοντάδες χιλιόμετρα μέ ὦτο-στόπ γιὰ νά μὴ χάσουν τὰ εἰδωλά τους. Διασκεδάζουν τοὺς ἥρωες τους ὅταν εἶναι κουρασμένοι.

Τό περιοδικό διαθέτει μιὰ εἰδική ἐγκυκλοπαίδεια πού δίνει ἓνα τεράστιο ἀριθμὸ χρήσιμων πληροφοριῶν τοῦ ἴδιου τύπου. Αὐτὴ ἡ ἐγκυκλοπαίδεια μᾶς μαθαίνει, παραδειγματὸς χάρη, ὅτι ἡ κιθάρα εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανο τῆς πόπ μουσικῆς καί τὸ σύμβολο τῆς σύγχρονης νεολαίας. Πῶς τὸ χάσις παράγεται ἀπὸ τὴν ἰνδικὴ κάρναθι καί οἱ γιατροὶ πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶναι σὲ θέση νά ἀποδείξουν τὴν ὀλέθρια ἐπίδρασή του στὸν ὀργανισμό. Πῶς ἡ Χάρλεϋ Ντάβιντσον εἶναι μιὰ μοτοσυκλέττα ἀμερικάνικης προέλευσης, σῆμα κατατεθέν τῶν ρόκερς. Καί οὕτω καθεξῆς. Αὐτὴ ἡ πρωτότυπη ἐγκυκλοπαίδεια ἀναφέρει ἀκόμα μερικὲς, σπάνιες βέβαια, πολιτικὲς ἔννοιες. Ὁ πόλεμος, γιὰ παράδειγμα, ὀρίζεται σάν μιὰ διαβολικὴ ἀνθρώπινη ἐφεύρεση πού καταδικάζεται ἀπ' ὅλους, ἀλλὰ ὅπου ὁ καθένας παίρνει μέρος. Παρὰ τὸ εἰρηνιστικὸ κίνημα ἐνάντια στὴ βία καί τὸ πασίγνωστο σύνθημα «κάντε ἔρωτα, ὄχι πόλεμο», ὁ πόλεμος ἐξακολουθεῖ νά εἶναι μιὰ πραγματικότητα. Μένει νά ἐλπίζουμε πῶς οἱ καινούργιες γενιὲς ἀνθρώπων θὰ φανοῦν πιὸ λογικὲς καί θὰ καταργήσουν τὸν πόλεμο. «Διαβολικὴ ἐφεύρεση», «λογικὲς», «θὰ καταργήσουν», κι οὕτε μιὰ λέξη γιὰ τίς αἰτίες τῶν πολέμων.

Ὅλα αὐτὰ ἔχουν μεταξὺ τους μιὰ λογικότατη καί φυσικὴ ἀντιστοιχία. Τό «Σαλύ λέ κοπαίν» καί τὰ περιοδικὰ τοῦ ἴδιου τύπου, ἔχουν τὸν πολὺ συγκεκριμένο στόχο νά κρατοῦν τὸν ἀναγνώστη τους μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ.

Ἄς ἀφήσουμε τὴν πολιτικὴ στοὺς πολιτικούς, ἄς ἀσχοληθοῦμε μέ τὸν ἔρωτα καί τὰ τραγούδια! Κι ὅμως, συμβαίνει καμιά φορὰ ἡ πολιτικὴ νά εἰσβάλλει βία στὶς σελίδες τῶν περιοδικῶν. Μιὰ νεαρὴ ἀναγνώστρια τοῦ «Σαλύ λέ κοπαίν», ἡ Ναντὶν Ζυρασὼ ἀπὸ τὴ Νάντη, γράφει στὴ σύνταξη πῶς παίρνει μέρος σ' ὅλους τοὺς διαγωνισμοὺς καί διαβάζει προσεκτικὰ τὸν κατάλογο τῶν νικητῶν πού δημοσιεύεται στὸ περιοδικό. Ὅμως στὸ τελευταῖο τεῦχος αὐτὸς ὁ κατάλογος ἔλειπε. Γιατί; Γιατί ξέχασες ἴσως, ἀγαπητὴ Ναντὶν, τῆς ἀπαντᾶ τὸ περιοδικό, τὴν ἀπεργία τῶν ταχυδρόμων πού κράτησε ἔξι βρομάδες καί μᾶς ἐμπόδισε, ἐπομένως, νά λάβουμε τίς ἀπαντήσεις αὐτῶν πού συμμετείχαν στὸ διαγωνισμό καί ἐπόμενα νά καταρτίσουμε ἔγκαιρα τὸν κατάλογο τῶν νικητῶν.

Προσπαθώντας νά «βοηθήσει» τὴ νεολαία νά ξεχάσει τὴν πολιτικὴ ζωή, τὴν κρίση, τὸν πληθωρισμό, τὴν ἀνεργία, τίς ἀπεργίες, τὸ περιοδικό προσφέρει σάν ἀντίδοτο τὸ «νά τελειοποιηθεῖ κανεὶς ὁ ἴδιος». Τὸ ζήτημα εἶναι, γιὰ παράδειγμα, νά μοιάζει κανεὶς στὸ εἰδωλὸ του ἢ στὴ «βεντέτα» του. «Βρίσκεις τὴ Στόουν ἐξαιρετικὴ καί...θᾶθελες νά τῆς μοιάξεις;» γράφει τὸ «Πόντιουμ». «Μὴν ἀνησυχεῖς, θὰ σοὺ δόσω μερικὲς μικρὲς συμβουλὲς...». Παρακάτω, ὑπάρχουν πίνακες καί φωτογραφίες πού συνοδεύονται ἀπὸ συμβουλὲς καί ἀφοροῦν τὸ χτένισμα καί τὸ μακιγιάζ πού πρέπει νά υἱοθετήσῃ κανεὶς, τὰ καλλυντικὰ καί τὴν πούδρα πού πρέπει νά χρησιμοποιήσῃ γιὰ νά ἀποκτήσῃ τὸ πρόσωπο τῆς Στόουν. Καί οἱ νεαρὲς μας ἀναγνώστριες περνοῦν ὥρες μπροστὰ στὸν καθρέφτη τους πουδράροντας καί μακιγιάροντας τὸ πρόσωπό τους. Ἀκόμα καί τ' ἀγόρια... Πρὶν λίγο καιρὸ, ἀποδείχτηκε ὅτι ὁ Τζῶννου Χαλλινταῖ εἶχε ἓνα φανταστικὸ ἀριθμὸ «σωσίων». Πάνω ἀπὸ τετρακόσιοι νεαροὶ ἔστειλαν τὴ φωτογραφία τους στὸ περιοδικό μέ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἦταν τὸ πραγματικὸ πορτραῖτο τοῦ Τζῶννου Χαλλινταῖ.

Μέ δυὸ λόγια, σιγὰ-σιγὰ, τὸ περιοδικό γίνεται γιὰ τὸ νεαρὸ ἀναγνώστη ἓνας συμβουλάτορας καί ἓνας φίλος πού

κατευθύνει τις σκέψεις και τις πράξεις του. 'Ο βασικός στόχος της διαφήμισης δεν είναι πια να κάνει τη ρεκλάμα του ενός ή του άλλου προϊόντος, αλλά να σφυρηλατήσει τη συμπεριφορά του ατόμου, να του έμπνεύσει επιθυμίες και επιδιώξεις. Μέ ποιόν τρόπο όμως; Πρώτα απ' όλα θέβαια, παίρνοντας σαν πρότυπα ευνουούμενα είδωλα. Ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του «Χίτ», οι νεαροί αναγνώστες μπορούν να ένατενίζουν με την ήσυχία τους ένα απ' αυτά τα είδωλα. 'Ο Πατρίκ Ζυδέ περιτριγυρισμένος απ' ό,τι αγαπά: ένα τζάκι με μια καλή φωτιά, μια λευκή συσκευή τηλεφώνου, ένας όβελ καναπές-ντιβάνι, μια συσκευή τηλεόρασης, ένα μαγνητόφωνο, ενισχυτές. Το δωμάτιο όπου ο Πατρίκ ξεκουράζεται από τους καλεσμένους του, ή αίθουσα του πίκ-πόγκ, το στούντιο μουσικής, ή πισίνα. 'Ο Πατρίκ με ένα ποτήρι ούισκυ στο χέρι, δεσπόζει πάνω στο νερό, καθισμένος σε μια λαστιχένια πολυθρόνα. Φοράει ένα ξεθαμμένο και μπαλωμένο τζην και ένα ρόζ πουκάμισο στολισμένο μ' ένα σχέδιο που δείχνει δυο καρδιές και τη λέξη «λάβ».

Ένα άλλο έβδομαδιαίο περιοδικό μās ανακοινώνει πώς ο Άλαιν Ντελόν είναι ένας όρκισμένος έχθρος του κομμουνισμού. Είναι το «Παρί Μάτς», ένα περιοδικό για μεγάλους, που προσπαθεί να τρομοκρατήσει το μέσο Γάλλο μιλώντας για τόν «κόκκινο κίνδυνο». Και αυτός ο μέσος Γάλλος έχει δημιουργηθεί από τα περιοδικά για νέους.

Δέν είναι καθόλου τυχαίο, το ότι η πλειονότητα των περιοδικών για νέους του είδους «Χίτ» ή «Πόντιουμ», έκαναν την εμφάνισή τους μετά το Μάη του 1968 στο Παρίσι. Οί ήγετικοί κύκλοι συνειδητοποίησαν καθαρά εκείνη τη στιγμή τόν κίνδυνο απ' το να αφήσουν τη νεολαία έλεύτερη στον έαυτο της. Γι' αυτό το λόγο, οί θεωρητικοί και οί ειδικοί της προπαγάνδας έβαλαν στόχο να της δημιουργήσουν καθορισμένες προτιμήσεις και ανάγκες, προσπαθώντας πάντα, μέ όλο και περισσότερο ζήλο, να τραθήξουν τη νεολαία στο χώρο της ύλικής και πολιτιστικής κατανάλωσης.

Αυτός ο ψυχολογικός καταναγκασμός έχει ένα νόημα

όλοφάνερο. Στόν τομέα της παραγωγής, μπορεί ή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα άφεντικά και τους μισθωτούς εργαζόμενους να είναι έξαιρετικά σαφής, όμως δεν είναι σπάνιο φαινόμενο τα ταξικά συμφέροντα να έξαφανίζονται μπροστά στα γενικότερα συμφέροντα της κατανάλωσης. Σ' αυτό το επίπεδο, είναι σχετικά εύκολο να υποβάλει κανείς στο νέο άνθρωπο την ιδέα πώς αρκεί να φοράει την ίδια γραβάτα ή το ίδιο κοστούμι με τους έκατομμυριούχους Ρότσιλδ ή Ντασσώ για να ταυτιστεί σε χοντρές γραμμές μαζί τους. Πώς το συμφέρον του είναι να μην αγωνίζεται ενάντια στους Ρότσιλδ και τους Ντασσώ, αλλά αντίθετα, να κάνει μεγάλες προσπάθειες για να τους «φτάσει». Όπως έκαναν ο Τζώννυ Χαλλινταίη, ή Σουλβί Βαρτάν, ο Μισέλ Ντελπές ή ο Μάικ Μπράντ που ήταν, στην αρχή, νέα παιδιά όπως όλα τα άλλα.

Οί αντιλήψεις και οί θεωρίες που έντυπώνουν αυτά τα περιοδικά στο μυαλό της νεολαίας, γίνονται πολύ συχνά ένα έντελως συγκεκριμένο σύστημα σκέψης, καθώς οί νέοι άνθρωποι ώριμάζονται.

ΧΙΟΥ ΧΕΦΝΕΡ, ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΙΔΕΟΛΟΓΟΣ

Ο Χιού Χέφνερ, διευθυντής του περιοδικού «Πλαιμπόυ», περιοδικού πολύ δημοφιλούς στις Ένωμένες Πολιτείες, τοποθετήθηκε από ένα λονδρέζικο περιοδικό δίπλα στον Α. Άϊνστάιν, σαν ένας από τους χίλιους ανθρώπους που άσκησαν μια καθοριστική έπιρροή στην εποχή τους.

Είχα την εύκαιρία να τόν δω, όταν μās τίμησε με την επίσκεψή του στην Έλβετία. «Μās τίμησε με την επίσκεψή του» κυριολεκτικά. Έφτασε στην Έλβετία με το προσωπικό του DC-9, ένα σκάφος που του στοίχισε 5 έκατομμύρια δολάρια. Φτιαγμένο για 144 επιβάτες, το αεροπλάνο άνασκευάστηκε και μετατράπηκε σε σκάφος πολυτελεί-

ας για 15 επιβάτες, τον Χέφνερ και την ακολουθία του. Η ούρα του σκάφους έχει το σύμβολο του «Πλαιημπόου», ένα λαγουδάκι. Όπως σ' όλα τα ταξίδια του, ο Χέφνερ συνοδεύεται από μερικά «μπάννυς» ή «λαγουδάκια», καλλονές με μίνι-ζυπ στολισμένες με ούρίτσες και σκουφάκια με λαγουδίσια αυτιά.

Ο Χέφνερ έρχεται στην Έλβετία με σκοπό να ανοίξει ένα καινούργιο κλάμπ «Πλαιημπόου». Παρ' όλα αυτά, ο πληθυσμός της όρεινης επαρχίας όπου θα ανοίγε το «Πλαιημπόου κλάμπ», έβλεπε την επιχείρηση με άσχημες διαθέσεις και ο Χέφνερ αναγκάστηκε να αποσυρθεί αναθεματίζοντας τους πουριτανούς έλβετους που αρνήθηκαν να δεχτούν τις μισόγυμνες νεαρές καλλονές του με τις λαγουδίσια ούρες.

Ο διευθυντής του «Πλαιημπόου» ήταν διπλά θυμωμένος, γιατί είχε τη σταθερή πεποίθηση ότι η Έλβετία είναι η πηγή για όλες τις δυστυχίες της ανθρωπότητας. Ο χειρότερος ιδεολογικός του εχθρός είναι ο Καλθίνος, αυτός ο πολίτης της Γενεύης, ο οποίος τον 16ο αιώνα, θέσπισε νόμους που υποχρέωναν τις γυναίκες να φορούν ρούχα πολύ πιο κάτω από το γόνατο και καταδίκάζαν τους ξνοχους μοιχείας, ούτε λίγο ούτε πολύ στην έσχάτη των ποινών.

Όπως και να 'χει το πράγμα, ο Χέφνερ δήλωσε πολύ σοβαρά ότι ο καλθινικός πουριτανισμός για μεγάλο διάστημα αποπροσανατόλισε την ανθρωπότητα και προξένησε κάθε είδους κοινωνικά και ψυχολογικά τραύματα. Τον καιρό που ήταν φοιτητής στο Πανεπιστήμιο του Ίλλινόις, ο Χέφνερ γνώρισε το έργο του αμερικανού σεξολόγου Κίνσεϋ, και από τότε η έμμονη ιδέα του ήταν ότι όλα τα προβλήματα του ατόμου προκύπτουν από τον περιορισμό της σεξουαλικής ελευθερίας.

Αφού τέλειωσε τις σπουδές του, ο Χέφνερ άρχισε να δουλεύει στο περιοδικό «Έσκούαίερ» αλλά δεν έμεινε πολύ καιρό εκεί, γιατί η σύνταξη αρνιόταν να ανταποκριθεί στις μισθολογικές του απαιτήσεις. Το 1953, ο Χέφνερ υποθήκεψε όλα του τα ξπιπλα, μάζεψε μαζί με φίλους του το

ποσό των 10.000 δολλαρίων και ρίχτηκε στην περιπέτεια: έκδοσε ένα καινούργιο περιοδικό, το «Πλαιημπόου». Το πρώτο τεύχος δημοσίευε κάμποσες γυμνές φωτογραφίες της Μαίριλυν Μονρόε.

Ο Χέφνερ έγραψε μια ολόκληρη σειρά άρθρων με γενικό τίτλο «Η φιλοσοφία του "Πλαιημπόου"». Σ' ένα από αυτά εξέθετε τις ίδιες τις θέσεις αυτής της «φιλοσοφίας». «Στόχος της ζωής είναι η άτομική αναζήτηση της ευτυχίας». Έδώ ο όρος «ευτυχία» ύπονοει τις απολαύσεις, τις διασκεδάσεις, τη μόδα, τα σπόρ αυτοκίνητα, τα πολυτελή διαμερίσματα. Για να μιλήσουμε ειλικρινά, αυτές οι χυδαίες αντιλήψεις δεν ήταν ούτε καινούργιες, ούτε πρωτότυπες. Όμως, έφταναν την κατάλληλη στιγμή και έπεφταν σε γόνιμο έδαφος.

Με το «Πλαιημπόου», ο Χέφνερ κατάφερε ένα δυνατό χτύπημα στον παραδοσιακό μύθο του Χένρυ Φόρντ του Α', ενός απλού μηχανικού, ο οποίος με αντίτιμο μια έπιμνη εργασία και μια άσκητική στέρηση, έγινε βασιλιάς του αυτοκινήτου. Και αυτό το χτύπημα το κατάφερε ακριβώς τη στιγμή που η ίδια η ζωή γκρέμιζε τις αυταπάτες του χθές.

Το στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού, που συνεπάγεται τον ανταγωνισμό των γιγάντων του κεφαλαίου μεταξύ τους, απέκλειε την επιτυχία του ανταγωνισμού σε μικρή κλίμακα. Οι αυτοκρατορίες του αυτοκινήτου, του πετρελαίου και άλλες δεν πρόσφεραν πια καμιά σημαντική χηρέυουσα θέση. Ο μύθος του μηχανικού-βασιλιά έγινε μύθος με την πραγματική έννοια της λέξης. Όμως, ένας μύθος που δεν έχει ρίζες στην καθημερινή ζωή, γίνεται επικίνδυνος και είναι απαραίτητο να αντικατασταθεί από κάτι άλλο. Αυτή η ανάγκη είναι τόσο πιο επείγουσα όσο, παράλληλα με το μύθο των βασιλιάδων, χλωμιάζει και το φωτοστέφανο των ελεύθερων επαγγελματιών, όπως του δικηγόρου, του γιατρού, του καθηγητή και άλλων άσημαντων πριγκήπων και βαρόνων, που μέχρι πριν από λίγο έχαι-

ραν της γενικής εκτίμησης. Η έκφραση μισθωτός πρίγκη-
πας, χτυπάει άσχημα στ' αυτί!

Άμέσως μόλις κατάπεσε τὸ φωτοστέφανο τῶν άτομι-
κῶν πρωτοβουλιῶν, τὰ μονοπώλια δημιούργησαν σὰν ἀν-
τίθαρο ἓνα ὑπόδειγμα θασισμένο στὴ μαζικὴ κατανάλωση.
Ἐκείνῃ τῇ συγκεκριμένη στιγμῇ, ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του
ὁ Χέφνερ μὲ τὸ «Πλαιομπόου», ποὺ δήλωνε ὅτι τὸ νόημα
τῆς ζωῆς ἔγκειται μονάχα στὴν κατανάλωση. Ἄν οἱ ἄν-
θρωποι ἐργάζονται, αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ καταναλώνουν!

Ἡ εἴσοδος τοῦ Χέφνερ ἐπὶ σκηνῆς συνέπεσε μὲ τὴν αὐ-
ξανόμενη δυσαρέσκεια τῆς φοιτητικῆς νεολαίας ποὺ ἐξε-
γειρόταν ἐνάντια στὴν ὑπάρχουσα τάξη πραγμάτων, μιᾶς
κοινωνίας μὲ κάθε ἄλλο παρὰ ἐνθουσιαστικὲς προοπτικὲς.
Ὁ Χέφνερ ἔσπευσε νὰ δηλώσει σ' αὐτὴ τὴ νεολαία: εἶναι
δυνατὸ νὰ πραγματοποιήσῃ κανεὶς τὴν προσωπικὴ του
εὐτυχία ἀπὸ σήμερα καί, τὸ σημαντικότερο, στίς σημερινές
συνθήκες, πράγμα ποὺ ἐπιτρέπει νὰ ἀναστηλωθοῦν οἱ δε-
σμοὶ ποὺ κινδύνευαν νὰ σπᾶσουν, ἀνάμεσα στὸ ἄτομο καί
τὴν κοινωνία. Ἔτσι, μὲ μεγάλη εὐγνωμοσύνη, τὸ ἰσχυρὸν
πολιτικὸ σύστημα τὸν δέχτηκε σὰν ἓναν ἀπὸ τοὺς δικούς
του.

Τὸ ὅτι τὸ σύμβολο τοῦ «Πλαιομπόου» εἶναι ἓνα «λα-
γουδάκι» δὲν εἶναι μιὰ τυχαία ἐπιλογή. Ἀπὸ τὴν πρώτη
στιγμῇ, ἡ γυναίκα θρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ «φιλοσοφικοῦ
συστήματος» τοῦ «Πλαιομπόου» σὰν ἀντικείμενο «πολυτε-
λείας», δίπλα σὲ μιὰ ὁλόκληρη συλλογὴ τυποποιημένων
στοιχείων: τὸ τελευταῖο μοντέλο αὐτοκινήτου, τὸ πολυ-
τελὲς διαμέρισμα, τὸ μαγνητόφωνο τελευταίας μόδας κλπ.
Μ' ἄλλα λόγια, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Χέφνερ εἶχε στὴ διάθεσή του
καί ἐπιδείκνυε μὲ σταθερότητα ποὺ ἔφτανε τὰ ὅρια τῆς
ἔμμονης ιδέας.

Ἐτικέττες μὲ «λαγουδάκια» ἐμφανίστηκαν πάνω στὰ
πουκάμισα τῆς μόδας, στὰ τζήν, στὰ τρανζίστορ καί σὲ
δεκάδες ἄλλα προϊόντα τῆς τρέχουσας κατανάλωσης. Στίς
σελίδες τοῦ «Πλαιομπόου», τὸ πρόγραμμα τῆς σεξουαλικῆς
ἀπελευθέρωσης συμπληρωνόταν ἀπὸ ἄρθρα ποὺ ἔθιγαν

προβλήματα πολιτικά, πολιτιστικά καί καλλιτεχνικά, κα-
θὼς ὁ Χέφνερ εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ τραβάει τὴν προ-
σοχὴ μὲ τὰ ὀνόματα πολιτικῶν ἀνδρῶν, προσωπικοτήτων
τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς, ἐπιστημῶνων. Ὁ ἴδιος παρέμβαινε
συνέχεια στὴν τηλεόραση. Ταχτικά, δυὸ φορές τὸ μῆνα,
τὰ προγράμματά του μεταδίδονταν ἀπὸ 50 τηλεοπτικούς
σταθμούς. Αὐτὰ τὰ προγράμματα περιλάμβαναν συνήθως
θεατρικὲς παραστάσεις καί κονσέρτα.

Ὅλα τὰ πιὸ πάνω, ἐπέτρεψαν λοιπὸν στὸν Χέφνερ νὰ
δηλώνει μὲ περηφάνεια πὼς εἶχε δόσει μιὰ φιλοσοφία στὴν
Ἀμερικὴ καί πὼς, χωρὶς αὐτὸν, ἡ Ἀμερικὴ δὲν θὰ διέθετε
καμιὰ ιδεολογία ἱκανὴ νὰ ἀντικατοπτρίξῃ τίς ἀπαιτήσεις
τῆς ἐποχῆς.

Τὸ 70% τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Πλαιομπόου» εἶναι νέοι
ἀπὸ 18 μέχρι 34 χρονῶν. Ἀνήκουν, στὴν πλειονότητά τους,
στὰ μεσαία στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ καί οἱ μισοὶ ἀπ' αὐ-
τοὺς εἶναι φοιτητὲς. Οἱ βιογράφοι τοῦ Χέφνερ δηλώνουν
πὼς θρῆκε μιὰ κοινὴ γλῶσσα μὲ τὴ νεολαία, θέτοντας στὴ
διάθεσή τους τὴν ιδέα ἑνὸς νέου τύπου ἀνθρώπου καί ἑνὸς
νέου τύπου πολιτισμοῦ. Ὁ Χέφνερ δὲν ἐξηγεῖ πὼς νὰ λύ-
σουμε τίς ταξικὲς ἀντιθέσεις, δὲν λέει οὔτε λέξη πάνω στίς
κοινωνικὲς διαφορὲς. Τὸ «Πλαιομπόου» ἀπευθύνεται σὲ μιὰ
μοναδικὴ τάξη, τὴν τάξη τῶν καταναλωτῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλ-
λῃ μεριά, ὑποδείχνει τὸν τρόπο νὰ ἐνωθεῖ κανεὶς μ' αὐ-
τὴ τὴν «τάξη» καί νὰ ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ σεξουαλικά
ταμποῦ.

Ὁ Χέφνερ δὲν κρύβει ὅτι ἡ «φιλοσοφία» του ἀπευθύ-
νεται, κατὰ πρῶτο λόγο, στὴ νέα γενιὰ καί ὅτι αὐτὸς τῆς
προτείνει, ἀντὶ γιὰ μιὰ «ἀμφίβρολη» ἐπανάσταση, μιὰ ὀρι-
σμένη τροποποίησι τοῦ ἰσχύοντος συστήματος, ἀπὸ τὰ
μέσα, προσπαθώντας νὰ ἀναστηλώσῃ τίς «λησμονημένες
ἀξίες», δηλαδή αὐτὸ ποὺ, κατὰ τὸν Χέφνερ, καθορίζει τὸ
ἔσωτερικὸ «ἐγὼ» τοῦ νέου ἀνθρώπου: τὸ σέξ καί τὴ φιλο-
δοξία. Αὐτὸς ὁ ὑπολογισμὸς ἀποδείχτηκε ἄρκετὰ λεπτὸς,
μιὰ καί στηρίχτηκε σὲ ὀρισμένα ψυχολογικὰ χαρακτηριστι-
κὰ τῆς νεολαίας.

Περισσότερο τρωτή από ψυχολογική άποψη, ή νεο-
λαία νιώθει πιό έντονα την κοινωνική αδικία, μιὰ καί ύφί-
σταται πολύ μεγαλύτερες διακρίσεις (χαμηλότεροι μισθοί,
μεγάλη αναλογία άνέργων κλπ.). 'Ο Χέφνερ τής προτεί-
νει μιὰ άντισταθμιστική διέξοδο: νά πραγματοποιήσει τή
δίψα τής γιά έλευθερία, στο έξουσιαστικό τομέα.

Συγχρόνως, δηλώνει ότι δέν ύπάρχει τίποτα εύκολότε-
ρο από τò νά κατευθύνεις τή φιλοδοξία τών νέων άκριβώς
πρός τή σφαίρα τής κατανάλωσης. *Αν πάρουμε τή φοι-
τητική νεολαία, άποδεικνύεται, πράγματι, πώς δέν συμμε-
τέχει άμεσα στην παραγωγή τών υλικών αγαθών. Παρ' ό-
λα αυτά, ή διαδικασία τής παραγωγής τήν άφορά στο ά-
κέραιο. Για τόν πρόσθετο λόγο ότι, από τήν πλευρά αυτή
ή νέα γενιά κατέχει μιὰ εξέχουσα θέση. 'Ορισμένοι παρα-
γωγικοί τομείς έπινοήθηκαν άποκλειστικά γιά τς άνάγκες
τής νεολαίας. Περιοδικά γιά νέους, δίσκοι, τρανζίστορ, όλα
τά δυνατά καί φανταστικά ρούχα, από τò μίνι μέχρι τò μά-
ξι, από τούς ζωστήρες όλων τών μεγεθών μέχρι τά τζήν
καί άλλα του ίδιου είδους. Οί νέοι μπορούν νά διαλέξουν.

Μιὰ όλοκληρωτική συμμετοχή στη διαδικασία τής κα-
τανάλωσης, συνδυασμένη μέ μιὰ έξαιρετικά όξυμένη αντί-
ληψη τής πραγματικότητας, κάνουν τή νεολαία στόχο έπι-
λογής γιά τή διαφήμιση. Ραδιόφωνο, τηλεόραση, κινηματο-
γράφος καί τύπος, πλημμυρίζουν τή συνείδηση τών νέων
μέ τò μύθο τής εύτυχίας καί τής έπιτυχίας χάρη στην κα-
τανάλωση καί κάνουν τήν πρακτική πραγματοποίηση αυ-
τού του μύθου στόχο τών σκέψεών τους, τών έλπίδων τους
καί τών φιλοδοξιών τους. *Όπως λέγαμε παραπάνω, τά
μέσα μαζικής ένημέρωσης γίνονται σιγά-σιγά γι' αυτούς
τούς νέους, άγόρια καί κορίτσια, οί άπαραίτητοι συμβου-
λάτορες, πού χωρίς αυτούς είναι αδύνατο νά ζήσουν τήν
καθημερινότητα.

Σάν αποτέλεσμα, βλέπουμε νά έμφανίζονται αναπό-
φευκτα στη συνείδηση τών νέων, στοιχεία κονφορμισμού
πού συγκεντρώνουν τά ενδιαφέροντά τους στην προοπτι-
κή ενός μέλλοντος όπου θά βασιλεύει ή κατανάλωση. *Α-

κριβώς εκεί βασίστηκε ό Χέφνερ. Τò «Πλαιημπόυ», λέει,
άπευθύνεται στο νέο πού βρίσκεται στο στάδιο τών έμπει-
ριών πού προηγούνται τής στιγμής στην όποία θά διαμορ-
φωθεί ό ίδιος τελικά.

*Ο Χέφνερ έπεξεργάστηκε ακόμα ένα είδος κλίμακας
τών διάφορων προσανατολισμών του άτομου στη ζωή:

άπό 0 μέχρι 20 χρονών: διαμόρφωση

άπό 20 μέχρι 40 χρονών: αναζήτηση του «έγώ» καί
μιās θέσης μέσα στη ζωή

άπό 40 μέχρι 60 χρονών: απόλαυση τής ζωής

άπό 60 μέχρι άργότερα: σκέψεις πάνω σ' αυτό πού έ-
ζησε κανείς.

*Η «φιλοσοφία» του «Πλαιημπόυ» είναι, προφανώς,
μιὰ από τς πολλές εκδηλώσεις τής κατάρρευσης τών ά-
στικών αξιών, πού φαίνεται έντελώς λογική στα πλαίσια
ένός συστήματος πού στερείται στέρεων κοινωνικών προ-
οπτικών.

*Όστόσο, στην έπαφή της μέ τήν πραγματικότητα, ή
φιλοσοφία του Χέφνερ χρεωκοπεί. Καί ή χρεωκοπία της γί-
νεται αίσθητή τόσο περισσότερο έπίπονα, όσο ή φιλοσοφία
αυτή έχει ριζώσει πιό βαθιά στη συνείδηση του ατόμου.
*Έρχεται μιὰ στιγμή στην όποία ό νέος πού μπαίνει στην
«πραγματική ζωή» ανακαλύπτει ότι αυτή δέν προσφέρει
τίποτα ανάλογο μέ τς εικόνες του «Πλαιημπόυ». *Η «ντόλ-
τσε βίτα» ύποχωρεί στη βασιλεία τής τεχνοκρατίας, στους
ξέφρενους ρυθμούς εργασίας, στη μόνιμη φυσική καί νευ-
ρική εξάντληση καί επί πλέον διαπιστώνει κανείς πώς ό,τι
έγκωμιάζει ή διαφήμιση, μένει τò ίδιο άπρόσιτο όπως καί
πρίν. Καί τò κυριότερο είναι, ότι αυτός ό νέος δέν παίρνει
καμιὰ σαφή άπάντηση στο έρώτημα γιά ποιò πράγμα πρέ-
πει νά ζήσει καί νά δημιουργήσει. Για ένα νέο χωρίς πείρα,
αυτή ή «άδυναμία κατανόησης» είναι ιδιαίτερα άφόρητη.
Καί, όπως είναι λογικό, από κείνη τή στιγμή, ό νέος αρχί-
ζει νά ύφίσταται δυσάρεστες ψυχολογικές πιέσεις. *Η δυ-
σαρέσκειά του στρέφεται πρώτα άπ' όλα, προς αυτή τήν
τόσο έγκωμιασμένη «καταναλωτική κοινωνία», προς αυτό

τὸ ὄνειρο ποὺ ζοῦσε μέχρι ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ ποὺ τὸν πρόδοσε, πρὸς τὴν τρομακτικὴ ὀρθολογικὴ ὀργάνωση ποὺ τόσο λίγο ταιριάζει στὶς ἀντιλήψεις ποὺ εἶχε γιὰ «ἐλεύθερη ζωὴ». Καὶ αὐτὴ ἡ δυσαρέσκεια διαλύεται συχνὰ μὲ μιὰ φυγὴ στὸ παράλογο.

... ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΥΘΙΑ: Η ΜΑΝΤΑΜ ΣΟΛΕΪΓ

Μιὰ μέρα γνώρισα ἓνα νεαρὸ χημικὸ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ περνοῦσε τὴ μέρα στὸ ἐργαστήριό του κάνοντας ἐπιστημονικὰ πειράματα, τὴ νύχτα, παρέα μὲ συναδέλφους του, ὀργάνωνε συγκεντρώσεις πνευματισμοῦ ὅπου καλοῦσε τὰ πνεύματα χαμένων προγόνων.

Σήμερα στὶς δυτικὲς χῶρες, πολλοὶ ἄνθρωποι, καὶ ἀνάμεσά τους καὶ διανοούμενοι, ἐνδιαφέρονται μὲ πάθος γιὰ τὶς ἀπόκρυφες ἐπιστῆμες. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ εἶναι διαδομένο σὲ τέτιο βαθμὸ, ποὺ τὸ Νοέμβρι τοῦ 1972 ὁ Πάπας Παῦλος ὁ ΣΤ΄ ἀνακοίνωσε ἐπίσημα τὴν ὑπαρξὴ τοῦ «φοβεροῦ δαίμονα μὲ τὰ χίλια πρόσωπα».

Καὶ τί ἔγινε; Διώχθηκαν οἱ μάγισσες καὶ οἱ μάγοι; Κάθε ἄλλο. Ὁ ἀποκρυφισμὸς ἀκμάζει. Ὡστόσο, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ Μεσαίωνα, πολὺ συχνὰ στηρίζεται σὲ «ἐπιστημονικὲς» βάσεις.

Πολλὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἔχουν εἰδικὰ μαθήματα, ὅπου πραγματοποιοῦνται κύκλοι διαλέξεων πάνω στὴν ἀλχημεία καὶ τὸν ἀποκρυφισμὸ. Τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης παρέχει μαθήματα μαγείας, μαγγανείας καὶ ἀστρολογίας. Ὑπάρχουν πολλὰ γραφεῖα ἀστρολογίας, ὅπου ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμά τους ἐμπειρογνώμονες τῆς χειρομαντείας, ἀκριβῶς ὅπως οἱ γιατροὶ καὶ οἱ δικηγόροι. Τὸ «Μεταφυσικὸ Κέντρο» τοῦ Σάν Φραντσίσκο πουλάει τὸ μήνα ἔργα ἀφιερωμένα στὶς ἀπόκρυφες ἐπιστῆμες ἀξίας ἀπὸ 25 ἕως 30.000 δολλάρια. Τὸ γειτονικὸ του κατάστημα εἶ-

ναι εἰδικευμένο στὴν πώληση τελετουργικῶν ἐνδυμασιῶν, φυλακτῶν, κρυστάλλινων σφαιρῶν, ξεραμένων ἀρωματικῶν χόρτων ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα νὰ θυμιάζεται ὁ βωμὸς ὅταν γίνονται τελετὲς μαγγανείας, κλπ.

Κάποτε στὴ Γενεύη, ἓνας γνωστὸς μου δημοσιογράφος μοῦ ἔδειξε μιὰ πρόσκληση τοῦ «Μύστη τοῦ ὑπερβατικοῦ στοχασμοῦ» γιὰ τὴν ἐπίσημη τελετὴ ἐγκαινίας τῆς «περιόδου τοῦ φωτὸς», μιὰ τελετὴ ποὺ θὰ γινόταν πάνω σ' ἓνα πλοίαριο νοικιασμένο εἰδικὰ γιὰ τὴν περίσταση, μὲ τὴν παρουσίαν πολλῶν ἀντιπροσώπων τοῦ τύπου. Φαίνεται σὰν ἀστεῖο, μοῦ εἶπε ὁ δημοσιογράφος, ὅμως εἶναι γεγονός ὅτι τὸ κέντρο τοῦ «ὑπερβατικοῦ στοχασμοῦ» ἀριθμεῖ περίπου ἓνα ἑκατομμύριο μέλη σὲ διάφορες δυτικὲς χῶρες. Παρέχει ἀκόμα μαθήματα ποὺ ἐκπαιδεύουν κάθε χρόνο δυὸ χιλιάδες δασκάλους τῆς ἐν λόγω «ἀγωγῆς».

Στὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη, ὑπάρχουν κάθε εἶδους ἐταιρίες πνευματισμοῦ ποὺ ἀσκοῦν τὸ χαλδαικὸ μυστικισμὸ, τὸν πνευματισμὸ, τὸν ἀρχαῖο καθαλισμὸ, τὴν ἀστρολογία, τὴ θεοσοφία, τὴ μαγεία κλπ. καὶ συγκεντρώνουν πάνω ἀπὸ 20 ἑκατομμύρια ἄτομα συνολικά.

Ἡ μαντάμ Σολέιγ (κυρία Ἡλῖος) ἀντιπροσωπεύει, ὅπως τὸ δείχνει καὶ τὸ ὄνομά της, ἓνα ἀστὲρι πρῶτου μεγέθους στὸ γαλαξία τοῦ ραδιοφωνικοῦ προγράμματος τοῦ καναλιοῦ «Εὐρώπη-1». Αὐτὴ ἡ μάλλον ἡλικιωμένη καὶ γεμάτη Γαλλίδα ποὺ μοιάζει ἐκπληκτικὰ, μέσα στὸ αὐστηρὸ σκοῦρο φόρεμά της μὲ τὸν ἄσπρο γιακὰ, μὲ δασκάλαν δημοτικοῦ σχολείου, ἔχει σ' αὐτὸ τὸ κανάλι τὴν τακτικὴ τῆς ἐκπομπῆς. Μεταδίδεται ἀνάμεσα στὴν «Αἰσθηματικὴ ἀλληλογραφία» καὶ τὸ «Ὠροσκοπίο». Συνομιλεῖ μὲ κάθε ἀκροατὴ ξεχωριστὰ. Ἐκεῖνοι τῆς θέτουν ἐρωτήσεις μὲ τὰ γράμματά τους. Ἀκούει τὴ φωνὴ τους στὸ τηλέφωνο. Ὁ ἦχος τῆς φωνῆς καὶ ἡ θέσων τῶν ἄστρων καὶ τῶν πλανητῶν τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἀνακαλύψει τὸ μέλλον τῶν συνομιλητῶν της.

Φαίνεται πῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων ποὺ στάλθηκαν στὴ μαντάμ Σολέιγ ἔφθασε σὲ ὕψη πραγματικὰ ἀστρονομικά: πάνω ἀπὸ μισὸ ἑκατομμύριο... Ἀπευθύνθηκε ἀκό-

μα άπευθείας στους συμπατριώτες της μέσω της «Φράνς Ντιμάνς», δημοσιεύοντας ένα χαριτωμένο γράμμα, στο όποιο έγραφε ότι ή έλλειψη χρόνου την έμποδίζει να διαθέσει το ταλέντο με το όποιο την προίκησε ή φύση και τις άστρολογικές της γνώσεις για την ώφέλεια μεγαλύτερου άριθμού ανθρώπων. Όμως σήμερα, έχει στη διάθεσή της ένα ειδικό όργανο του όποίου οί άπεριόριστες δυνατότητες της επιτρέπουν να πραγματοποιεί σε χρόνο ρεκόρ όλες τις άπαραίτητες μαθηματικές πράξεις. Είναι έπομένως δυνατό, από δω και μπρός να προσφέρει σε όλους με πενιχρή άμοιδή, αυτό που χθές ήταν προνόμιο όρισμένων έκλεκτών.

Το προτέρημα της διπλής δράσης της μαντάμ Σολείγ, φαίνεται ότι έπαληθεύτηκε σε μια σειρά περιπτώσεις. Όμως, λένε επίσης, πώς άνάμεσα στη μαντάμ Σολείγ και το κοινό της, μια μικρή ομάδα έπιχειρηματιών και έμπόρων πραγματοποιεί μυθώδη κέρδη προσφεύγοντας στο ένδιαφέρον που δείχνει το κοινό για τη «νέα Πυθία». Αυτό είναι κάτι που εύκολα μπορεί να το καταλάβει κανείς. Παρ' όλα αυτά, αν στηρίζονταν μόνο στον έαυτό τους σίγουρα δεν θα μπορούσαν ποτέ να προκαλέσουν στο κοινό ένα τέτιο ένδιαφέρον για τις προφητείες της μαντάμ Σολείγ.

Το ζήτημα δεν είναι τόσο άπλό. Κάθε άλλο! Στο σημερινό δυτικό κόσμο, ή μαντάμ Σολείγ δεν είναι ένα τυχαίο φαινόμενο. Άν δεν υπήρχε, θα είχε έπινοηθεί.

Όσο για το έλθετικό ραδιόφωνο, αυτό μεταδίδει έκπομπές του κύριου Ζάν Μάρς. Έχει μια σημοντική πελατεία και κάνει προφητείες κάθε Πέμπτη μεταξύ 4 και 5, τοπική ώρα. Τόν άκουσα μια μέρα να έξηγεϊ σε κάποια Κατρίν ότι θα ξανάβρισκε τόν άπιστο σύζυγό της, όταν ό πλανήτης Άφροδίτη θα έμπαινε στον άστερισμό του Ταύρου. Παραλήρημα; Άναμφίβολα ναί. Όμως τα γεγονότα είναι γεγονότα. Οί άνθρωποι θέλουν να άκούνε τέτιου είδους παραληρήματα.

Πάνε πάνω από δυό χιλιάδες χρόνια που οί πρόγονοί μας ρωτούσαν τ' άστέρια-θεότητες με την έλπίδα να γνω-

ρίσουν το πεπρωμένο τους. Σήμερα, πολλοί από τούς άπογόνους τους πιστεύουν κι αυτοί πώς ό καθένας έχει ένα πεπρωμένο που προκαθορίζεται από τόν ένα ή τόν άλλο πλανήτη. Και γιατί όχι; Άν ή Σελήνη επιδρά κατευθείαν στην παλίρροια, γιατί να μην επιδράσει και πάνω στις ανθρώπινες τύχες; Μερικοί έχουν τη βεβαιότητα, ότι αυτή ή πεποίθηση είναι έπιστημονικά στηριγμένη. Άλλοι δεν το πιστεύουν, αλλά θάθελαν να το πιστέψουν, γιατί νιώθουν μια βαθιά ανάγκη για συμβουλές και παρηγοριά. Το γεγονός, ότι ή ίδια ή μαντάμ Σολείγ έχει μια διαυγή εικόνα τών πραγμάτων, δεν παύει να είναι άρκετά περίεργο. Μπόρεσα να μιλήσω μαζί της σε μια από τις «περιοδείες» της στη Γενεύη. Πρόλεγε το μέλλον στους πελάτες ενός μεγάλου καταστήματος. Όταν τη ρώτησα για την αίτία αυτής της γοητείας που έξασκει στα πλήθη, μου άπάντησε: «Δέν έχουν παρά μόνο έμένα».

Μια άλλη ένδιαφέρουσα λεπτομέρεια: ένας ίταλός καθηγητής ψυχολογίας, ό Ρενάτο Νοβέλι, δήλωσε στην τηλεόραση ότι όλες οί άστρολογικές προβλέψεις δεν ήταν τίποτα άλλο από ψέμματα. Πράγματι, έδω και δυόμισυ χιλιάδες χρόνια οί Βαβυλώνιοι άστρολόγοι χώρισαν τόν ούρανό στα δώδεκα ζώδια, με το κάθε ζώδιο να αντιστοιχεί σε μια συγκεκριμένη ήμερομηνία. Άπό τότε πέρασε πολύς καιρός και το πιο σημαντικό είναι ότι ό ίδιος ό γήινος άξονας μετατοπίστηκε. Έπομένως, οί άνθρωποι που νομίζουν ότι γεννήθηκαν στον άστερισμό τών Ίχθύων, για παράδειγμα, θάπρεπε στην πραγματικότητα να προσανατολιστούν μάλλον στον άστερισμό του Ταύρου.

Είναι βέβαια κατανοητό, το ότι εκείνη ή δήλωση προκάλεσε την αγανάκτηση τών άστρολόγων. Όμως το πιο ένδιαφέρον είναι ότι θίχτηκαν και πολλοί άπ' αυτούς που πηγαίνουν να τούς συμβουλευτούν. Δέν θέλουν να χάσουν τις άυταπάτες τους.

Οί άστρολόγοι δεν είναι οί μόνοι σ' αυτόν τόν τομέα. Υπάρχουν ακόμα οί χαρτορίχτρες, οί γραφολόγοι, οί χειρομάντις ή οί μάντις με την κρυστάλλινη σφαίρα κλπ.

Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς, ἕνας δημοσιογράφος τῆς «Τριμπὺν ντέ Λωζάν-Λέ Ματέν», ὁ Κριστιάν Ντεφάιγ πῆρε συνέντευξη ἀπὸ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ διάσημα μέντιουμ τῆς Ἑλβετίας, μιὰ κάποια Λύδια. Ἡ Λύδια τοῦ ἔδωσε τὰ προγνωστικά της γιὰ τὸ μέλλον καὶ δήλωσε ὅτι εἶναι ἔτοιμη νὰ τοῦ ὀρίσει ραντεβοῦ ἕνα χρόνο ἀργότερα, ἀκριβῶς γιὰ νὰ διαπιστώσει ὅτι 80% ἀπὸ τὶς προβλέψεις της θὰ εἶχαν πραγματοποιηθεῖ. Δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ ἐκπληκτικὸ στὸ γεγονὸς ὅτι καμιὰ ἀπὸ τὶς προβλέψεις της δὲν πραγματοποιήθηκε, ὅμως, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναρωτηθεῖ γιατί, ἕνα χρόνο ἀργότερα, ἡ «Τριμπὺν ντέ Λωζάν-Λέ Ματέν» δὲν ἀνάφερε καθόλου τὸ φιάσκο.

Τὸ παράλογο ὅχι μόνο δὲν συναντᾷ ἐνεργὸ ἀντίσταση, ἀλλὰ ἐπιπλέον, στηρίζεται ἀπὸ θεωρητικούς καὶ ἰδεολόγους.

Ἕνας διάσημος ἀμερικανὸς δημοσιογράφος, ὁ κ. Μάντολ, ἔχει μιὰ ἰδέα τῆς ὁποίας ἡ οὐσία εἶναι περίπου ἡ ἀκόλουθη: παρ' ὅλο πὺ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα σκεπτόμενο ζῶο, ὅσο καὶ νὰ σκέπτεται, τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς θὰ μείνουν γι' αὐτὸν γιὰ πάντα ἄλυτα. Καὶ ἐπιπλέον, καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι σκέπτεται, δημιουργεῖ ἕνα νέο πρόβλημα γιὰ τὸ ἄτομο. Ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς διανοούμενων ἀρνοῦνται νὰ σκεφτοῦν, σὰ νὰ ἀπαλλάσσονταν ἔτσι ἀπὸ μιὰ κακὴ συνήθεια. Ὅ,τι ἔχει φτιάξει τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ εἶναι τώρα ὁ στόχος ἑνὸς νέου «ἐξαγνιστικοῦ» συνθήματος: «Τίποτα δὲν εἶναι λογικὸ». Ὅ,τι πρὶν ἦταν μιὰ κραυγὴ πανικοῦ τὶς στιγμὲς τῆς βαθιᾶς ἀπελπισίας εἶναι ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς μιὰ καθημερινὴ κοινοτυπία. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιδιανοομένων διανοομένων αὐξάνεται μέρα μὲ τὴ μέρα καὶ οἱ ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ ὀρθολογιστὲς τσακίζονται νὰ σκοτώσουν μέσα τους τὸν ὀρθολογισμό τους.

Κατὰ τὸν Μάντολ, τὸ αἰσθητικὸ ἰδεῶδες τῆς τέχνης εἶναι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ καθαρὴ τρέλλα. Οἱ μυθιστοριογράφοι τῆς δεκαετίας τοῦ '70 στηρίζονται στὴν ἀρχὴ πὺ καθορίστηκε ἀπὸ τὸ σουρεαλιστὴ Ἀντρέ Μπρετὸν σὰν ἡ ἐξέγερση τῆς λογικῆς ἐνάντια στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της. Ὁ

ἄγγλος συγγραφέας Ντόρις Λέσσινγκ γράφει στὸν «Ὁδηγὸ γιὰ μιὰ κάθοδο στὴν κόλαση», ὅτι οἱ τρελλοὶ θὰ εἶναι τὰ ἀνανεωτικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα πὺ θὰ δόσουν στὴν ἀνθρωπότητα ἕνα ἐντελῶς ἄλλο πρόσωπο, καὶ ὅτι θὰ εἶναι ἡ πρωτοπορία μιᾶς ἀνώτερης ράτσας. Ὁ συνηθισμένος «τρελλὸς ἥρωας», πὺ προηγούμενα τὸ μόνο πὺ εἶχε ὑπὲρ αὐτοῦ ἦταν οἱ κινηματογραφικὲς μπομπίνες τοῦ Μπέργκμαν, εἶναι ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς τὸ συνηθισμένο κεντρικὸ πρόσωπο τοῦ σύγχρονου κινηματογράφου. Ὁ Μάντολ δηλώνει, ὅτι ὁ «νοῦς» καὶ ἡ «λογικὴ» εἶναι νεκρὲς ἔννοιες, τὶς ὁποῖες ἔρχονται νὰ ἀντικαταστήσουν οἱ ζωντανὲς ἔννοιες «αἴσθησις» καὶ «ἐνστικτο».

Ὁ διανοητικὸς παραλογισμὸς μπορεῖ σ' ἕνα ὀρισμένο βαθμὸ νὰ φανεῖ σὰν ἕνα πρωτότυπο εἶδος ἀντίδρασης ἐνάντια στὸν ἀστικὸ πραγματιστικὸ ὀρθολογισμό, πὺ ἐκφράζεται σὲ ὅλη του τὴν ἔκταση στὴν ἰδεολογία τῆς κατανάλωσης. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πὺ διακηρύχνεται ὅτι ἡ κατανάλωση εἶναι τὸ ἀνώτατο ἔργο τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, εἶναι κατανοητὸ ὅτι ἡ θέληση τοῦ ἀτόμου νὰ ἀρνηθεῖ τὴν κατανάλωση περιλαμβάνει τελικὰ καὶ τὴ λογικὴ, μιὰ καὶ ἡ ἐξέλιξη τῆς λογικῆς ἐμφανίζεται σὰν ἡ ἱστορία τῆς ἠθικῆς παρακμῆς τῆς ἀνθρωπότητας.

Τὸν 19ο αἰῶνα, τὸ προλεταριάτο ἀντιμετώπιζε ἕνα παρόμοιο φαινόμενο: οἱ ἐργάτες, καθὼς δὲν καταλάβαιναν τὸν ταξικὸ χαρακτήρα τῆς ἐκμετάλλευσης πὺ ὑφίσταντο, ἐπαναστατοῦσαν ἐνάντια στὶς μηχανὲς πὺ τοὺς «ἐκμεταλλεύονταν». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μέ μιὰ ὀρισμένη μερίδα τῶν δυτικῶν διανοομένων. Ἀνίκανος νὰ καταλάβει τὸν κοινωνικὸ χαρακτήρα τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, καθὼς οἱ γνῶσεις του στὴ φυσικὴ, στὴ χημεία καὶ στὶς ἄλλες ἐπιστῆμες δὲν τὸν βοηθᾶνε, αὐτόματα γι' αὐτὸ, ὁ διανοούμενος περνάει στὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνικὴ πρόοδο, σὰν τέτια, τὴν ὁποία κατηγορεῖ ὅτι ὑποσχέθηκε τὸν ἐρχομὸ μιᾶς νέας «χρυσῆς ἐποχῆς» καὶ ἀποδείχτηκε ἀνίκανη νὰ ἀπαλλάξει τὴν κοινωνία ἀπὸ τὸν πληθωρισμὸ, τὶς κρίσεις καὶ τὴν ἀνεργία. Στὴν πραγματι-

κότητα, επαναστατεί ενάντια στη λογική, πράγμα που άρεσει πολύ στα μονοπώλια.

Βέβαια, θα άπλοποιούσαμε έξαιρετικά τὰ πράγματα, αν λέγαμε ότι ο καπιταλισμός αρνείται κάθε πνευματική δραστηριότητα. Όμως υποστηρίζουμε κάτι άπόλυτα βάσιμο αν πούμε, ότι ή πνευματική δραστηριότητα είναι γι' αυτόν, κυρίως, ένα μέσο να πραγματοποιήσει έναν από τούς βασικούς σκοπούς του, την αύξηση του κέρδους. Πράγμα που, σέ σημαντικό βαθμό, μειώνει αυτήν την πνευματική δραστηριότητα και τις δυνατότητες που διαθέτει. Οί δυτικοί ιδεολόγοι καταγίνονται με διάφορους τρόπους να έμποδίσουν τούς διανοούμενους να συνειδητοποιήσουν τὸ γεγονός ότι ή θέση τους είναι στο πλάι τών εργαζομένων, ότι τὰ βασικά τους συμφέροντα συμπίπτουν. Όμως, όταν έρχονται σέ έπαφή με την πραγματικότητα, οί εργαζόμενοι πνευματικά καταλήγουν τελικά στα συμπεράσματα που επιβάλλονται.

Τήν εποχή της οικονομικής κρίσης του 1929-33, ή όποία έπιβεβαίωσε την όρθότητα τών αναλύσεων του Μάρξ για τόν καπιταλισμό, τὰ πλατιά στρώματα τών διανοομένων εκδήλωσαν έναν άληθινό ένθουσιασμό για τή μαρξιστική πολιτική οίκονομία και φιλοσοφία. Τὰ τελευταία χρόνια, ή οίκονομική και ήθική κρίση προκάλεσε ένα νέο κύμα ένθουσιασμού για τις κομμουνιστικές ιδέες και τή συγκεκριμένη πείρα της οίκοδόμησης του σοσιαλισμού. Άνίκανοι να άναχαιτίσουν αυτή τή διαδικασία, οί δυτικοί ιδεολόγοι καταβάλλουν όλο και νέες προσπάθειες, με στόχο να διαστρεβλώσουν τὸ βαθύ νόημα του σοσιαλισμού, να πείσουν τούς δυτικούς διανοούμενους ότι δέν είναι αυτός ο δρόμος τους.

Όμως, και σ' αυτή τήν περίπτωση, ή ψυχολογική προπαγάνδα δέν ταιριάζει πιά στο άντικείμενό της. Οί ταινίες, τὰ άστυνομικά μυθιστορήματα, ή πόπ μουσική και τὰ άπλοϊκά ρεπορτάζ του στυλ Πενέλ, δέν μπορούν να άνταποκριθούν στο νέο στόχο. Ό βιασμός τών συνειδήσεων πραγματοποιείται, έπομένως, σέ ένα ύψηλότερο επίπεδο

και οί μέσολαβητές του είναι σεβαστοί διανοούμενοι, ντυμένοι τήν καθηγητική τήβεννο, οί όποιοι μεταβάλλουν τὸ μαύρο σέ άσπρο και άντίθετα, χωρίς τήν παραμικρή δυσκολία.

Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΜΕΣΩ «ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΣΜΟΥ»

Ό γάλλος κοινωνιολόγος Ζάν-Φρανσουά Ρεβέλ δέν δημοσιεύει παρά μπέστ-σέλλερς. Ένα άπ' αυτά, τὸ «Ούτε Μάρξ ούτε Χριστός», ήταν πολύ τής μόδας κάποτε. Τὸ 1976, δημοσίευσε ένα καινούργιο βιβλίο με τίτλο «Ό πειρασμός του όλοκληρωτισμού», που έγινε άμέσως άντικείμενο μιās θορυβώδους διαφήμισης στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση, άκόμα και στὸν τύπο. Η έβδομαδιαία παρισινή έπιθεώρηση «Έξπρες» του άφιέρωσε μάλιστα κι ένα όλόκληρο τεύχος. Πώς εξηγείται τὸ σημαντικό ενδιαφέρον πρὸ προκαλεί αυτός ο κοινωνιολόγος; Τὸ κύριο άρθρο του «Έξπρες», που άναφέρει πολλά άποσπάσματα του βιβλίου, προτείνει, σάν εξήγηση, μιὰ σκέψη του Λέον Τολστόι από τὸ «Πόλεμος και είρήνη»: «Στὸ πλησίασμα του κινδύνου, υπάρχουν πάντα δυὸ φωνές που μιλάνε με τήν ίδια δύναμη μέσα στην ανθρώπινη ψυχή. Η μιὰ, πολύ λογικά, λέει στὸν άνθρωπο να παρατηρήσει ψυχρά τή φύση του κινδύνου και να συγκεντρώσει τὰ μέσα για να μην ύποκύψει σ' αυτόν. Η άλλη, με άκόμα μεγαλύτερη εύγλωττία, τὸν συμβουλεύει ότι είναι ύπερβολικά έπίπονο και καταπιεστικό να καταλαμβάνεται κανείς από τήν έμμονη ιδέα του κινδύνου, ότι ή ροή τών πραγμάτων ξεπερνά τήν άτομική θέληση, ότι ύπάρχει ένα είδος πεπρωμένου και τὰ μέσα για να ξεφύγει κανείς άπ' αυτό είναι πέρα από τις ανθρώπινες δυνάμεις, άξίζει, έπομένως, περισσότερο να ζει κανείς τή ζωή του και να άδιαφορήσει. Η σύνταξη του «Έξπρες» δηλώνει τήν προτίμησή της για τήν πρώτη φωνή,

(άλλωστε, ο τίτλος του κύριου άρθρου είναι «Η πρώτη φωνή») και, κατά συνέπεια, συστήνει τη «φωνή» του Ζάν-Φρανσουά Ρεβέλ. Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι, ο κάτοχος της έν λόγω «φωνής» είναι όχι μόνο ένας γνωστός κοινωνιολόγος-συγγραφέας, αλλά ακόμα και ένας μόνιμος πολιτικός σχολιαστής του «Έξπρες». Ποιος μετά απ' αυτό θα μπορούσε να ισχυρίζεται ακόμα ότι «κανένας δεν γίνεται προφήτης στον τόπο του»;

Όμως, τι μάς αναγγέλει αυτός ο προφήτης; Για να μιλήσουμε καθαρά, το διβλίο του Ρεβέλ θα περνούσε πιθανά απαρατήρητο, χωρίς τη διαφήμιση που το έκανε μπέστ-σέλλερ, μια διαφήμιση προσεχτικά έπεξεργασμένη και ξυπνά έπινοημένη. Όσοι περίμεναν τη γέννηση ενός γίγαντα, απογοητεύτηκαν. Η έφημερίδα «Λέ Μόντ» κατηγορήσε τον «Πειρασμό του όλοκληρωτισμού» για προσφυγή σε παραποιημένα γεγονότα και σε αβάσιμες γνώμες, για έκλεκτισμό και ακόμα για ύπερβολική άφέλεια. Η κομμουνιστική επιθεώρηση «Φράνς Νουβέλ» φάνηκε πιο καυστική. «Του παράγγειλαν μια μπουλντόζα, το μόνο που κατάφερε να φτιάξει ήταν μια μηχανή του πούρέ».

Όπως και νάχει το πράγμα, ο Ρεβέλ έκτέλεσε την κοινωνική παραγγελία στον απαιτούμενο χρόνο και, χάρι στον προγραμματισμό, ανυψώθηκε στην κατηγορία του προφήτη. Οί πελάτες του ξεκινούσαν από το γεγονός ότι ό σκοπός αγιάζει τα μέσα.

Και ό στόχος του «Πειρασμού του όλοκληρωτισμού», του όποιου ή ήμερομηνία κυκλοφορίας συμπίπτει (άπλη σύμπτωση;) με το άνοιγμα στη Μόσχα του 25ου Συνέδριου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, είναι πολύ καθαρός: να υποδιδάσει τη σημασία των έπιτευγμάτων αυτής της χώρας στον οίκονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα και να ξεγράψει με μια μονοκονδυλιά την έξωτερική της πολιτική της ειρήνης και της ύφεσης. Έπιπλέον, ό Ζάν-Φρανσουά και αυτοί που τον διαφημίζουν έλπίζουν ότι, δυσφημίζοντας τη Σοβιετική Ένωση, θα δυσφημίσουν, έπίσης, τον ύπαρκτο σοσιαλισμό σε όλες του

τις πλευρές και συγχρόνως, σείοντας την άπειλή του «κόκκινου κινδύνου», θα τρομοκρατήσουν τους Γάλλους, τους Ίταλούς ή τους Ίσπανούς που θα είχαν την τάση να σκεφθούν πώς είναι καιρός να αντικαταστήσουν τον καπιταλισμό με το σοσιαλισμό.

Τό διβλίο του Ρεβέλ είναι σαν ένας καθρέφτης, όπου αντικαθρεφτίζεται ό φόβος του φιλελεύθερου άστού μπροστά στην αναπόφευκτη ανάγκη άλλαγής του καθεστώτος. Τρέμει μπροστά στην ιδέα της ένότητας των δυνάμεων της Άριστερας στη Γαλλία, μπροστά στον πόθο του Ισπανικού λαού για δημοκρατία. Άντιμετωπίζει με τρόμο το ένδεχόμενο της άνόδου των κομμουνιστών στην έξουσία στην Ίταλία και το σάρωμα και των τελευταίων στηριγμάτων της άποικιοκρατίας στην Άφρική. Όλους αυτούς τους φόβους, και άλλους του ίδιου τύπου, ό Ρεβέλ και οί προστάτες του θάθελαν να τους έμφυσήσουν στις πλατιές μάζες. Θα έπρεπε, πάντως, να φανοΰμε δίκαιοι άπέναντί τους. Παρά το φόβο που τους θολώνει το μυαλό, καταλαβαίνουν πολύ καλά πώς σήμερα ό σοσιαλισμός δεν τρομοκρατεί πιά τους ανθρώπους. Είναι μακρινή εκείνη ή έποχή που οί δυτικοί ιδεολόγοι μπορούσαν να έπιτρέπουν στον έαυτό τους την πολυτέλεια να άποσιωπούν με τον πιο άπλο τρόπο τις κατακτήσεις του σοσιαλισμού ή να τις διαψεύδουν με τη βοήθεια μιās χοντροκομμένης προπαγάνδας. Σήμερα, διεξάγουν τις ιδεολογικές τους έπιθέσεις «έπιστημονικά» και με συστηματικό τρόπο. Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο να τους δεί κανείς να χρησιμοποιούν τη μαρξιστική όρολογία ενάντια στον ίδιο το μαρξισμό και να δίνουν στον έαυτό τους τη θέση του ύπερασπιστή του σοσιαλισμού ενάντια...στούς κομμουνιστές.

Ό Ζάν-Φρανσουά Ρεβέλ δεν ένεργεί διαφορετικά. Στον «Πειρασμό του όλοκληρωτισμού» δηλώνει ότι ό ίδιος είναι ένθερμος όπαδός του σοσιαλισμού και, έπίσης, ένθερμος προπαγανδιστής του. Βέβαια, έννοείται, πρόκειται για τον «πραγματικό» σοσιαλισμό. Τι έννοεί λοιπόν με τον όρο «πραγματικό» σοσιαλισμό;

Για να δάλουμε τέλος σέ αρχέγονες καί συγκεχυμένες φιλονικίες, ανακοινώνει ὁ προφήτης, ἅς ποῦμε φρόνιμα ὅτι μπορούμε νὰ ὀρίσουμε σάν πρόοδο πρὸς τὸ σοσιαλισμό, ...κάθε ἐξέλιξη, ἀλλαγὴ ἢ ἐπανάσταση ποὺ ἔχει σάν ἀποτέλεσμα νὰ θάλει τὴν οἰκονομία νὰ δουλέψει λίγο περισσότερο γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ἄνθρωπο λίγο λιγότερο γιὰ τὸ συμφέρον τῆς οἰκονομίας.

Ἐπομένως: ἐπανάσταση-ἐξέλιξη, λίγο περισσότερο-λίγο λιγότερο. Οὔτε τὸ παραμικρὸ ἴχνος ἀνάλυσης τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τῶν μορφῶν ιδιοκτησίας, τῆς θέσης τοῦ ἀτόμου στὴν κοινωνικὴ παραγωγὴ, τοῦ τρόπου κατανομῆς. Πρέπει νὰ ποῦμε πῶς, ἂν ἔχει διαβάσει κανεὶς τὰ προηγούμενα ἔργα τοῦ κυρίου Ρεβέλ, ξέρει ὅτι ἔχει πρὸ πολλοῦ ξεπεράσει τὶς «ταξικὲς προκαταλήψεις». Ἔτσι, στὸ «Οὔτε Μάρξ οὔτε Χριστὸς», ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1970, δὴλῶνε κατηγορηματικὰ ὅτι στὸν ταραγμένο αἰῶνα μας, ἡ ἔννοια τῆς ἐπανάστασης δὲν ἔχει πιά τίποτα τὸ κοινὸ μὲ «τὶς ἔννοιες τοῦ παρελθόντος» καὶ προπάντων μὲ «στερεότυπες ἔννοιες» τοῦ εἶδους ἢ «Κομμούνα», ὁ «Ὁχτώδρης τοῦ 1917», ἢ ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου».

Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου; Μὴν τὸν κάνετε νὰ γελάει! Γιὰ ποιά δικτατορία τοῦ προλεταριάτου μπορεῖ ἀκόμα νὰ μιλάει κανεὶς, ὅταν ὁ σημερινὸς ἐργάτης τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας δὲν εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ τοῦ Ρεβέλ, παρὰ ἓνας «νάνος». Κατ' αὐτὸν, ἡ ἐργατικὴ τάξη δὲν κατέχει πιά τὴ θέση ποὺ τῆς ἔδινε ὁ Μάρξ τὸν 19ο αἰῶνα, ἀλλὰ τὴ θέση ποὺ κατεῖχε ἡ ἀγροτιά ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Πρέπει ἐπιπλέον νὰ ποῦμε ὅτι, σύμφωνα μὲ τὸν κύριο Ρεβέλ, ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς «τάξης» γέρασε. Πιστεύει ὅτι ἂν θελήσουμε νὰ μιλήσουμε σήμερα γιὰ τάξεις, πρέπει νὰ τὶς καταχωρήσουμε σάν τάξεις «πνευματικὲς», «σεξουαλικὲς», «φυλετικὲς» καὶ «αἰσθητικὲς». Πρόκειται, ἐπομένως, γιὰ τάξεις «ποὺ δὲν εἶναι τάξεις». Λοιπὸν, γιατί νὰ μιλοῦμε γι' αὐτὲς; Καὶ στὸ τελευταῖο του βιβλίου, ὁ κύριος Ρεβέλ δὲν τὶς ἀναφέρει.

Ἀναμφίβολα, τὸ νὰ διαλέξει γιὰ τί θὰ μιλήσει καὶ γιὰ

τί δὲν θὰ μιλήσει, εἶναι ἀναφαίρετο δικαίωμα τοῦ συγγραφέα. Ὅμως, ὁ ἀναγνώστης ἔχει κι αὐτὸς τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ μεγαλύτερη ἀκρίβεια πάνω στὸ θέμα ποὺ θίγει ὁ συγγραφέας. Στὴν παρούσα περίπτωση, πρόκειται γιὰ τὸ «σοσιαλισμὸ» ποὺ τοῦ προτείνουν.

Βλέποντας ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ παρακάμψῃ τὸ ζήτημα, ὁ κύριος Ρεβέλ συγκεκριμενοποιεῖ τὴ σκέψη του. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸν ἀπασχολεῖ λιγότερο τὸ νὰ ὀρίσει ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν ἄγνωστο «σοσιαλισμὸ», ἀπὸ τὸ νὰ ὀρίσει αὐτὸ, ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του, εἶναι ἐμπόδιο στὸ σοσιαλισμὸ ποὺ προτείνει. Ὅμως ἀδιάφορο. Τὸ νὰ ἀποδείχνῃ κανεὶς ἓνα πράγμα μὲ τὸ ἀντίθετό του, εἶναι κι αὐτὸ μιὰ μέθοδος.

Ἄς δοῦμε, λοιπὸν, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ στέκεται ἐμπόδιο στὸ σοσιαλισμὸ.

Κατὰ τὸν κύριο Ρεβέλ, ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ὁ κομμουνισμός!

Μὰ πῶς γίνεται αὐτό; Ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ὁ κομμουνισμὸς εἶναι παρ' ὅλα αὐτὰ δυὸ στάδια ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος. Αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλφαβήτα τῆς θεωρίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἐξυπακούεται ὅτι ὁ κύριος Ρεβέλ, σάν διανοούμενος ἄξιος αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, γνωρίζει ὅπωςδὴποτε αὐτὴ τὴ μαρξιστικὴ θέση. Ναί, ἀλλὰ ἐκτιμᾷ ὅτι εἶναι λαθεμένη. Δηλώνει, μάλιστα, ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ σκόπιμη σύγχυση. «Ἡ σύγχυση, γράφει, διατηρεῖται ἀπὸ τὴ μεθοδικὴ χρῆση τῆς λέξης “σοσιαλιστικὸς” σάν συνώνυμο τοῦ “κομμουνιστικὸς”». Καὶ συμπληρώνει: «Καταλαβαίνει κανεὶς καλὰ γιατί οἱ κομμουνιστὲς ἔχουν συμφέρον νὰ διατηροῦν αὐτὴ τὴ σύγχυση. Ὅμως, καταλαβαίνει πολὺ λιγότερο γιατί βρίσκουν τόσους “σοσιαλιστὲς” καὶ “ἐπαναστάτες” νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν σ' αὐτὸ τὸ δρόμο...».

Νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν σ' αὐτὸ τὸ δρόμο! Νὰ ποὺ πληροφορηθήκαμε τὸν τρομακτικὸ κίνδυνο ποὺ ἀνάγκασε τὸ «Ἐξπρές» νὰ καταφύγῃ στὴν «πρῶτη φωνή» τοῦ πολιτικοῦ του σχολιαστῆ Ζάν-Φρανσουά Ρεβέλ.

Όμως και πάλι, γιατί ο κομμουνισμός είναι ο «άσπονδος έχθρος του σοσιαλισμού»;

Η αίτια που προβάλλεται είναι ότι «ο σοσιαλισμός δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, παρά μόνο μέσω μιας παγκόσμιας οργάνωσης», ενώ ο κομμουνισμός «γεννά τα πιο δυνατά και τα πιο απομονωμένα κράτη-έθνη που έχει γνωρίσει η ιστορία». Κατά συνέπεια, «με το να προκαλεί έτσι αντιστροφή της μακραίωνης εξέλιξης προς μια αποκρατικοποιημένη κοινωνία, ο κομμουνισμός καταστρέφει στο όνομα του σοσιαλισμού την πολιτική δημοκρατία».

Λοιπόν, όταν κανείς ισχυρίζεται ότι είναι ανανεωτής, δημιουργεί κάτι νέο. Όμως, για να πούμε την αλήθεια, η ιδέα του σοσιαλισμού που πραγματοποιείται «μέσω ενός παγκόσμιου συντονισμού» δεν είναι και τόσο καινούργια. Κάτω από άλλο σχήμα αυτή η ιδέα είναι η ιδέα της «παγκόσμιας κυβέρνησης», που θίχτηκε εξάλλου ήδη από τον ίδιο τον Ζαν-Φρανσουά Ρεβέλ. Κατά τη γνώμη του, αυτή η παγκόσμια κυβέρνηση θα έπρεπε να δημιουργηθεί πάνω σε συλλογικές αρχές, πράγμα που θα της επέτρεπε να συσσωρεύσει και να οργανώσει όλους τους υλικούς πόρους και τις πολιτιστικές και ηθικές αξίες του ανθρώπινου γένους και να φέρει έτσι σε πέρας τη σοσιαλιστική επανάσταση.

Σήμερα, η ιδέα είναι: η ίδια, μαγειρεμένη όμως με τη σάλτσα του «παγκόσμιου συντονισμού».

Για το συγγραφέα του «Πειρασμού του ολοκληρωτισμού», το ζήτημα μπαίνει ξεκάθαρα. Οι κομμουνιστές είναι εκείνοι που δεν θέλουν το συντονισμό. Το «κράτος» έχει γι' αυτούς κάτι που τους τραβά ιδιαίτερα. Όσο για τον Ρεβέλ, βλέπει σαν αντίπαλους όχι μόνο τα σοσιαλιστικά κράτη, αλλά και την ίδια την έννοια του Κράτους, και προσπαθεί να κάνει τους άλλους να πιστέψουν ότι ακόμα και η ύπαρξη κάθε κυρίαρχου Κράτους φρενάρει τη «μακραίωνα εξέλιξη προς μια αποκρατικοποιημένη κοινωνία». Στην πραγματικότητα οι συλλογισμοί του συγγραφέα πάνω σ' αυτή την «αποκρατικοποιημένη κοινωνία» καθόλου δεν ση-

μαίνουν ότι ενδιαφέρεται για το μέλλον της ανθρωπότητας. Η πηγή ξμπνευσής τους είναι πολύ πιο πεζή. Για παράδειγμα, μπορεί κανείς να αναφέρει την ιδέα ενός πολιτικού και στρατιωτικού συνασπισμού, ο οποίος να περιλαμβάνει τη «Μικρή Ευρώπη» κάτω από την αρχηγία ενός υπερεθνικού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αυτή η ιδέα αρέσει στον Ζαν-Φρανσουά Ρεβέλ, όσο και στον ιδιοκτήτη του «Έξπρες» Ζαν-Ζακ Σερβάν Σρεμπέρ (και δεν είναι λίγο αυτό). Ο συγγραφέας του «Πειρασμός του ολοκληρωτισμού» εκφράζει τη σκέψη ότι η Γαλλία δεν μπορεί παρά να κερδίσει, αρνούμενη την εθνική της κυριαρχία χάριν ενός ευρωπαϊκού κοινοβουλίου. Στη Γαλλία, οι γνώμες διαφέρουν πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Οι διαπραγματεύσεις που διεξάγονται γύρω από την έκλογή ενός ευρωπαϊκού κοινοβουλίου, συχνά ερμηνεύονται σαν ο λεπτομερής τρόπος με τον οποίο οι Ένωμένες Πολιτείες θα καταβροχθίσουν την Πέμπτη Δημοκρατία και τις άλλες χώρες της Κοινής Άγορας.

Αυτή η προοπτική δεν φοβίζει τον Ζαν-Φρανσουά Ρεβέλ. Είναι έτοιμος να θυσιάσει την εθνική κυριαρχία της χώρας του για να διατηρήσει τα ταξικά προνόμια. Αυτό ακριβώς είναι εκείνο, που ονομάζει θέλγητρο ενός «παγκόσμιου συντονισμού», το πρώτο βήμα για την πραγματοποίηση ενός «πραγματικού» σοσιαλισμού!

Ο Φρίντριχ Ένγκελς στην εποχή του, καθόριζε ως έξης την ακριβή θέση που πρόκειται να πάρει το κράτος: «...στο αρχαιολογικό μουσείο, δίπλα στην ανέμη και το μπρούτζινο τσεκούρι*». Η σημερινή γενιά των κομμουνιστών συμφωνεί απόλυτα μ' αυτή την άποψη. Όμως ξέρει επίσης, ότι το κράτος δεν θα εξαφανιστεί όσο παραμένουν οι κοινωνικές συνθήκες που το γέννησαν και, κατά κύριο λόγο, όσο θα υπάρχουν οι κοινωνικές τάξεις. Αρνούμενοι

* Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Διαλεχτά έργα σε τρεις τόμους, τόμος ΙΙΙ, Έκδόσεις «Προγρές», Μόσχα, 1974, σελ. 344.

τὸν ἀντιδραστικὸ χαρακτήρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κοινοβουλίου, ἀγωνίζονται ἐνεργὰ καὶ γιὰ τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν ἀμοιβαία ἐπωφελὴ συνεργασία ὄλων τῶν κυρίαρχων κρατῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς καὶ τὶς πολιτικὲς τοὺς ἀντιλήψεις. Αὕτῃ ἡ πολιτικὴ ἐπικυρώθηκε στὸ 25ο Συνέδριο τοῦ ΚΚΣΕ.

Ἔτσι, ὅλα τὰ ὁμορφα λόγια τοῦ κυρίου Ρεβέλ, ποὺ ἀφοροῦν μιὰ παγκόσμια ὁργάνωση, ἡ ὁποία θὰ ἀγνοεῖ τὶς τάξεις, συμπράττουν στὴν πραγματικότητα μὲ τὶς δυνάμεις τῆς ἀντίδρασης, γιὰ νὰ τορπιλίσουν τὴν πολιτικὴ τῆς διεθνοῦς ὕφεσης καὶ νὰ δημιουργήσουν νέους ἐπιθετικοὺς ἱμπεριαλιστικοὺς συνασπισμοὺς.

Ἰσχυρίζομενος ὅτι οἱ κομμουνιστὲς «καταστρέφουν τὴν πολιτικὴ δημοκρατία», ὁ συγγραφέας τοῦ «Πειρασμοῦ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ» ξεφεύγει ἀπ' τὴ λογικὴ. Πρέπει νὰ διαλέξει: ἢ οἱ κομμουνιστὲς εἶναι ἔνθερμοι ὁπαδοὶ τοῦ κράτους καὶ σ' αὕτῃ τὴν περίπτωση δὲν μποροῦν νὰ καταλύσουν τὴν πολιτικὴ δημοκρατία, ἡ ὁποία εἶναι ἀκριδῶς ὁ λόγος ὕπαρξης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἢ «καταστρέφουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία» καὶ ἐπομένως, δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ἔνθερμοι ὁπαδοὶ τοῦ Κράτους. Τίποτα, δέβαια, δὲν ἐμποδίζει κάποιον νὰ λέει χωρὶς νὰ ντρέπεται ὅτι τὸ νὰ σημαίνει ὄχι. Τότε ὅμως, ἀποκλείεται μιὰ σοβαρὴ συζήτηση.

Στὴν πραγματικότητα, τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι τόσο νὰ μάθουμε ἂν ἀναγνωρίζει κανεὶς ἢ ὄχι τὴν πολιτικὴ δημοκρατία ἀφηρημένα, ὅσο τὸ νὰ καθορίσουμε τὸν ταξικὸ χαρακτήρα αὐτῆς τῆς δημοκρατίας καὶ νὰ ὑποδείξουμε ποιὸς ἀναλαμβάνει νὰ τὴν πραγματοποιήσει. Τὰ κράτη, δηλαδὴ οἱ πολιτικὲς δημοκρατίες, δὲν μοιάζουν. Ὅρισμένες πολιτικὲς δημοκρατίες καθορίζονται ἀπὸ τὴν κυριαρχία μιᾶς ἐλάχιστης μειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ πάνω στὴν τεράστια πλειοψηφία τοῦ λαοῦ. Ἄλλες στηρίζονται στὴν ἀσκηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἀπὸ ἀντιπροσώπους τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ. Ἡ Ὅχτωβριανὴ Σοσιαλιστικὴ Ἐπανάσταση ἀπόδειξε ὅτι ἦταν δυνατό νὰ ἀλλάξουν ριζικὰ τὰ πολιτικὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας. Οἱ προλετάριοι τῆς Ρωσίας ἔδει-

ξαν σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο ὅτι ἡ ἐξουσία τῶν ἐργαζομένων μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει τὴν ἐξουσία τῶν ἐκμεταλλευτῶν. Ἐξήντα χρόνια σοσιαλιστικῆς οἰκοδόμησης στὴν ΕΣΣΔ, ἡ ὁρμητικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης, τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, μιὰ ἀνάπτυξη χωρὶς προηγούμενο σ' αὕτῃ τὴν τόσο καθυστερημένη παλιότερα Ρωσία, ὅλη ἡ κοινωνικὴ πείρα τῶν ἄλλων σοσιαλιστικῶν χωρῶν, μαρτυροῦν γιὰ τὸ τί μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν οἱ ἐργαζόμενοι ὅταν πάρουν στὰ χέρια τοὺς τὴν πολιτικὴ διεύθυνση τῆς χώρας τοὺς. Αὕτῃ ἡ πολιτικὴ δημοκρατία ἔχει σὰν στόχο νὰ ἐγυθηῖ ὅσο τὸ δυνατό καλύτερα τὴν εὐημερία ὄλων καὶ ὄχι νὰ ἐξασφαλίσει στὴν περιορισμένη μειονότητα τῶν «ἐπιφανῶν αὐτοῦ τοῦ κόσμου» τὴ δυνατότητα νὰ πραγματοποιοῦν σημαντικὰ κέρδη.

Ὅμως, πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ὁ κύριος Ρεβέλ ἔχει διαφορετικὴ γνώμη. «Ἄν αὐξάνονται τὰ κέρδη, αὐτὸ σημαίνει πὼς τὸ σύστημα λειτουργεῖ», ὅ,τι καὶ νὰ λέν οἱ κομμουνιστὲς. Μέσα στὴ φωτιά τῆς πολεμικῆς του, ἔχει ἤδη ξεχάσει τὶς δηλώσεις του γιὰ «πραγματικὸ» σοσιαλισμὸ καὶ ἀρχίζει νὰ ἀπαριθμεῖ τὶς ἀρετὲς τοῦ καπιταλισμοῦ, πράγμα ποὺ κάνει, ἄλλωστε, μὲ πάρα πολὺ μεγάλη εἰλικρίνεια. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ, ἀντὶ γιὰ ἄλλο σχόλιο, νὰ ἀναφέρω ἓνα γράμμα ποὺ ἀπευθύνεται στὴ σύνταξη τοῦ «Ἐξπρές», ἀπὸ ἕνα ἀναγνώστη του, κάποιον κύριο Σάρλ Ζανὰν ἀπὸ τὴν πόλη Μορτώ, στὴ Γαλλία, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ διάβασε τὸν «Πειρασμὸ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ», γράφει: «Ὁ κύριος Ζαν-Φρανσουά Ρεβέλ γράφει ὅτι ὅλα τὰ σοσιαλιστικὰ καθεστῶτα ἀπότυχαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ σοσιαλδημοκρατικὰ καθεστῶτα τῆς Βόρειας Εὐρώπης καὶ, σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ του, τὶς ἄλλες καπιταλιστικὲς δημοκρατίες μὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο ζωῆς. Ἡ ἐγγονὴ μου τέλειωσε τὶς σπουδὲς της τὸν Ἰούνιο τοῦ 1975, σὲ ἡλικία 20 χρονῶν. Πῆρε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα διπλώματα γιὰ νὰ ἀσκήσει τὸ ἐπάγγελμα ἱατρικοῦ γραμματέα. Ἀπὸ τότε, παρὰ τὶς πολλαπλὲς αἰτήσεις καὶ πολυάριθμες μετακινήσεις της, μένει χωρὶς δουλιὰ καὶ δὲν δικαιούται κανένα ἐπίδομα ἀνερ-

γίας. Ἡ ἔννοια τῆς δημοκρατίας γιὰ κείνην δὲν εἶναι ἡ ἱδία μ' αὐτὴν ποὺ ἐγκωμιάζει ὁ κ. Ζάν-Φρανσουά Ρεβέλ».

Μποροῦμε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο γιὰ ἑκατομμύρια ἐργαζόμενους στὴ Γαλλία ἢ σὲ ἄλλες δυτικὲς χώρες, οἱ ὁποῖοι ἢ ἔχασαν τὴ δουλιὰ τους, ἢ ζοῦν μέσα στὴ διαρκὴ ἀγωνία νὰ τὴ χάσουν. Ὅταν τοὺς μιλοῦν γιὰ τὶς ἀρετὲς τοῦ καπιταλισμοῦ, ξέρουν πολὺ καλὰ περὶ τίνος πρόκειται. Γιὰ νὰ εἶμαστε δίκαιοι, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ «Πειρασμοῦ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ», παρ' ὅλα αὐτὰ, θυμᾶται τελικὰ πῶς, ἂν κάνει προπαγάνδα, τὴν κάνει ὑπὲρ τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ὄχι ὑπὲρ τοῦ καπιταλισμοῦ. «Ἄν περιορίζοταν κανεὶς στὸ νὰ μᾶς πεῖ πῶς ὁ καπιταλισμὸς πρέπει νὰ ἀναμορφωθεῖ ἢ καὶ νὰ μεταβληθεῖ σὲ ἕνα ἄλλο σύστημα ποὺ τὸ ἀγνοοῦμε ἀκόμα, θὰ ὑποστήριζα χωρὶς ἐπιφύλαξη αὐτὴ τὴ θέση».

Ὁ Ρεβέλ δὲν θὰ εἶναι ὁ μόνος ποὺ θὰ τὴν ὑποστηρίξει. Αὐτὸ τὸ εἶδος θέσης μπορεῖ νὰ ἐπισύρει τὴν ἀπόλυτη ἐπιδοκιμασίαν τῶν διαφόρων ἀντιπροσώπων τῆς οἰκογένειας Ρότσιλδ. Καμιὰ ἀνάγκη προσυνεννόησης. Πραγματικὰ, ἀκόμα καὶ οἱ ἑκατομμυριοῦχοι προτείνουν τὴν ἀντικατάσταση τῆς λέξης «καπιταλισμὸς» μὲ ἕναν πιὸ κατάλληλο ὄρο.

Ὁ Ζάν-Φρανσουά Ρεβέλ ἔρχεται πάνω στὴν ὥρα. Γιατὶ νὰ μὴ διαλέξουμε τὸν ὄρο «σοσιαλισμὸς»; Εἶναι τόσο δημοφιλὴς! Ἀναμφίβολα, δὲν πρόκειται γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ στὴ μορφή ποὺ ὑπάρχει ἤδη, ἀλλὰ γιὰ ἕνα σοσιαλισμὸ «ποὺ ἀγνοοῦμε ἀκόμα». Ὑπάρχει ἕνα μειονέκτημα σ' αὐτό. Οἱ μαρξιστὲς τὸν ἔχουν κάνει κίσλας συνώνυμο τοῦ κομμουνισμοῦ. Τὰ ἀνακάτεψαν ὅλα. Πρέπει, ἐπομένως, νὰ τοὺς πάρουμε αὐτὸ τὸ συνώνυμο καὶ νὰ ἀποδείξουμε ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι ὁ σοσιαλισμὸς. Θὰ ἀποδείξουμε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅτι ὁ καπιταλισμὸς δὲν εἶναι ὁ καπιταλισμὸς. Τελικὰ, θὰ πείσουμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς «σοσιαλιστὲς», τοὺς «ἐπαναστάτες» καὶ τὰ ἄλλα ἀπολωλότα πρόβαρα ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν κομμουνιστῶν πῶς, ἀντίθετα, τοὺς συμφέρει νὰ τοὺς ἐγκαταλείψουν.

Σύγχρονα, γίνεται ἔτσι δυνατό νὰ «μαλακώσουν» οἱ

ἰδιοκτῆτες τῶν μονοπωλίων. Καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ «Πειρασμοῦ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ» πέτυχε τὸ σκοπὸ του. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ ἀλάνθαστο ταξικὸ τους ἔνστικτο, οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν βιομηχανικῶν καὶ τραπεζικῶν τράστ, οἱ διευθυντὲς ἐπιθεωρήσεων καὶ ἐφημερίδων, ποντάρουν χωρὶς δισταγμοὺς στὸν Ρεβέλ καὶ στὸ πνευματικὸ παιδί του. Ὁ «Πειρασμὸς τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ» πράγματι ἐξυπηρετεῖ ἀποκλειστικὰ τὰ συμφέροντα τοῦ μεγάλου κεφαλαίου.

Η ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΛΥΣΗ ΤΗΣ ΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ

Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀναρωτηθεῖ: μιλῆσαμε ἀσταμάτητα γιὰ τὴ φθορὰ τῶν συνειδήσεων, ἀλλὰ τί γίνεται μὲ τὸ ἄτομο; Εἶναι ἀκόμα ἱκανὸ, παρὰ τὸ μαζικὸ ψυχολογικὸ καταναγκασμὸ ποὺ ἐξασκεῖται μόνιμα, νὰ σπάσει τὶς ἀλυσίδες ποὺ δεσμεύουν τὴ συνειδήσή του; Ἡ μήπως, αὐτὸς ὁ καταναγκασμὸς ἀπόκτησε ἕναν ὀρισμένο καταναλωτικὸ καὶ «μονοδιάστατο» χαρακτήρα; Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐρώτημα ἀπαντοῦν καταφατικὰ πολλοὶ κοινωνιολόγοι καὶ ἰδεολόγοι τῆς Δύσης.

Εἶναι ἕνα καλὸ ἐρώτημα. Γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς, στηρίζεται σὲ καθορισμένη κοσμοθεωρία. Οἱ μὲν βλέπουν ἀπαισιόδοξα τὰ πράγματα, οἱ δὲ συνεχίζουν νὰ πιστεύουν στὴ δημιουργικὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς. Σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους ἀνήκω καὶ γώ, παρὰ τὸ ὅτι γιὰ μερικὰ χρόνια μπόρεσα νὰ παρακολουθῶ αὐτὴ τὴ δυνατὴ ψυχολογικὴ καὶ ἰδεολογικὴ πίεση, γιὰ τὴν ὁποία μίλησα πιὸ πάνω. Προσθέτω ὅτι αὐτὴ ἡ πίεση ἀποδείχεται συχνὰ ἀρκετὰ ἀποτελεσματικὴ.

— Παρακολουθῶ τὸ πρόγραμμα τῆς τηλεόρασης ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος. Οἱ ἐκπομπὲς ἀκολουθοῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ γώ μένω μπροστὰ στὴν ὁθόνη. Τοὺς ἀκούω νὰ λένε ὅ,τι θέλουν. (Κ., 62 χρονῶν, φύλακας).

—Βλέπω όλες τις ταινίες που παίζονται στην τηλεόραση, σχεδόν τίποτε άλλο. Όταν ή γυναίκα μου θέλει να παρακολουθήσει μια ψυχαγωγική έκπομπή, της κάνω παρέα. (Ζ., 26 χρονών, τεχνικός).

— Προτιμώ το πίνγκ-πόνγκ. Ποτέ μου δεν συμπάθησα το διάβασμα. (Ρ., 20 χρονών, ειδικευμένος εργάτης).

— Τα βιβλία; Πραγματική συμφορά! Αρχίζεις ένα και είναι αδύνατο να το τελειώσεις! Μ' ένα βιβλίο όχι πολύ δύσκολο, κάτι μπορεί να γίνει. (Ρολάν Σ., 45 χρονών, ειδικευμένος εργάτης).

— Σιχαίνομαι το διάβασμα. Διαβάζω έπομένως πολύ λίγο και κυρίως αστυνομικά μυθιστορήματα. (Φράνκ Μπ., 50 χρονών, τεχνικός).

— Το διάβασμα για μένα είναι απλά μια ψυχαγωγία. Διαβάζω κυρίως μίκυ-μάους και αστυνομικά μυθιστορήματα. (ΡΙζότο Φ., 46 χρονών, συνδικαλιστής).

Αυτές οι απαντήσεις των εργατών του εργοστασίου Ρενώ στο Παρίσι προέρχονται από το βιβλίο του γάλλου κοινωνιολόγου Ζάκ Φρεμοντιέ «Ρενώ: το εργατικό φρούριο». Σχολιάζοντάς τις ο συγγραφέας τις αποδίδει μάλλον στο γενικό πολιτιστικό κλίμα παρά στη μυική κόπωση και την έλλειψη γούστου των εργατών. Άνάμεσα σ' αυτούς τους εργάτες, κανένας δεν έκανε σπουδές. Μονάχα μερικοί νέοι είχαν την τύχη να παρακολουθήσουν ένα κολλέγιο γενικής εκπαίδευσης ή ένα τεχνικό λύκειο. Όμως, όλοι σχεδόν σταμάτησαν μεσοστρατίς. Κι όμως, υπάρχουν θραδυνά μαθήματα στα εργοστάσια Ρενώ. Βγαίνεις από κεί ειδικευμένος εργάτης. Όμως αυτά τα μαθήματα είναι μέ πληρωμή και το πρόβλημα δεν είναι μόνο αυτό. Για να καταρτιστείς πλήρως και να ειδικευτείς σ' αυτόν ή τόν άλλο τομέα, πρέπει να έχεις δύναμη θέλησης και να φανείς καρτερικός.

Έξυπακούεται, ότι μια ειδίκευση που γίνεται σε στενά πλαίσια δεν αρκεί για να κάνει το άτομο δέκτη των υψηλών πολιτιστικών αξιών. Παρά το ανώτερο επίπεδο γνώσεων που έχει ένας ειδικευμένος εργάτης σε σχέση με τους

συναδέλφους του, αυτός παραμένει εύκολη λεία για την ιδεολογική προπαγάνδα.

Παρ' όλα αυτά, θάταν τρομερό λάθος να πιστεύουμε ότι ή ανθρώπινη διάνοια μπορεί να υφίσταται απεριόριστα κάθε είδους διχασμούς, πώς μπορεί από τη μια μεριά να την προσανατολίζει κανείς προς μια ειδικευμένη δραστηριότητα, όπου τελειοποιείται με δραστήριο και όρθολογιστικό τρόπο, και από την άλλη μεριά προς μια παράλογη πολιτιστική κατανάλωση στερημένη από κάθε κριτικό πνεύμα, όπου το μόνο που κάνει είναι να δέχεται παθητικά τη «μαζική κουλτούρα».

Η ανάπτυξη της έπιστήμης και της τεχνικής, καθιστά απαραίτητο ένα όλο και πιό ανεβασμένο επίπεδο γνώσεων και παιδείας. Είναι ένας κοινωνικός νόμος που θριαμβεύει πάνω από κάθε εμπόδιο. Και δεν πρόκειται μόνο για το επίπεδο γνώσεων που απαιτείται από τα στενά πλαίσια της όρθολογικής τεχνικής, αλλά για τη μόρφωση σε όλες της τις μορφές.

Ο καπιταλισμός δεν είναι: σε θέση να λύσει αυτές τις αντιθέσεις. Μόνο ή δημιουργία μιās αυθεντικής λαϊκής παιδείας θα μπορούσε να συμβάλει σ' αυτό. Σε βάρος δσων διαδίδουν τη χαμηλού επιπέδου μαζική κουλτούρα.

Άκριβώς εδώ τίθεται το έρώτημα: πιασμένο στα γράναζια αυτού του κόσμου της άλλοτρίωσης, το άτομο είναι ακόμα σε θέση να αναλάβει μια ενεργό κοινωνική δημιουργία; Μόνιμα ύποταγμένη στην προπαγάνδα που προσπαθεί να της έντυπώσει τη λατρεία της κατανάλωσης και της ψυχαγωγίας, ή συνείδηση μπορεί ακόμα να ξεφύγει από αυτό το πολιτιστικό τέλμα; Το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνιολόγων και των φιλοσόφων της Δύσης άπαντούν άρνητικά. Πιθανόν να έχουν παρατηρήσει την αύξανόμενη δυσαρέσκεια των εργαζομένων: την άβεβαιότητα του αύριο, την απόλυτα δικαιολογημένη αγωνία τους μήπως χάσουν τη δουλιά τους, την υπερβολική κούραση στην εργασία τους, τις στερημένες από κάθε νόημα ελεύθερες ώρες

τους κλπ. Παρ' όλα αυτά, εκτιμούν ότι οι εργαζόμενοι των δυτικών χωρών δεν θα διακινδυνεύσουν να αρχίσουν μια επαναστατική δραστηριότητα, από φόβο μή χάσουν τα υλικά ωφέλη που κέρδισαν κάτω απ' τον καπιταλισμό.

Ο Ραϋμόν Άρνόν, για παράδειγμα, στο βιβλίο «Δοκίμιο για τις ελευθερίες» ισχυρίζεται ότι οι εργαζόμενες μάζες των δυτικών χωρών, αν και είναι ανικανοποίητες από την παρούσα κατάστασή τους, δεν είναι επαναστατικές. «Πάρα πολλά άτομα αισθάνονται ότι θα χάσουν πολλά αν επιτρέψουν στη μόνιμη μη ικανοποίησή τους να φτάσει ως την επανάσταση». Συμπεραίνει απ' αυτό ότι η δυτική κοινωνία θα βλέπει πάντα μόνο αδύναμες διαμάχες που θα μένουν στο επίπεδο της ανταρσίας χωρίς να ανοίγουν δρόμο για μια πραγματική επανάσταση. Το άτομο μπορεί να αντισταθμίσει αυτό το συναίσθημα της μη ικανοποίησης με την ελπίδα που του μένει για ένα καλύτερο αύριο. «Αυτό που δεν έχω σήμερα, έχω μια πιθανότητα να το αποκτήσω αύριο, τα παιδιά μου θα το αποκτήσουν, αν δεν το αποκτήσω εγώ».

Πολλοί κοινωνιολόγοι και φιλόσοφοι της Δύσης συγκεντρώνουν την προσοχή τους πάνω στην υλική όψη του θέματος. Ίδιαίτερα, πρόκειται για την περίπτωση του Χέρμπερτ Μαρκουζ, ο οποίος δίνει ισχύ αξιώματος στο «μονοδιάστατο» χαρακτήρα της εργατικής τάξης. Η τελευταία, αφού έγινε σκλάβο του αντικειμένου, φαίνεται ότι αστικοποιήθηκε και έχασε κάθε ικανότητα να αναλάβει μια επαναστατική δράση.

Έξυπακούεται ότι τα μονοπώλια θα εύχονταν να είναι έτσι και δεν κάνουν οικονομία σε προσπάθειες για να διατηρήσουν αυτή την κατάσταση πραγμάτων.

Συγκεντρώνοντας τα ενδιαφέροντα των εργαζομένων στον τομέα της κατανάλωσης, προσπαθούν να αντισταθμίσουν έτσι τη δυσaréσκειά τους για την εργασία τους και να μετριάσουν την οξύτητα των κοινωνικών αντιθέσεων. Όσο κι αν αυτή η πολιτική είναι απλοϊκή, παραμένει πολύ σοφή από ψυχολογική άποψη. Στην καπιταλιστική επι-

χείρηση, ο εργαζόμενος δεν συνειδητοποιεί ότι κάνει μια εργασία κοινωνικά χρήσιμη και, επομένως, δεν έχει την τάση να υιοθετήσει μια δημιουργική στάση απέναντι σε αυτή την εργασία. Όπως λέει ο Έριχ Φρόμ, αμερικανός κοινωνιολόγος, ο εργάτης δεν έχει καθόλου την αίσθηση ότι είναι ένα ενεργό στοιχείο του συνόλου της κοινωνίας, ο φορέας των ανθρώπινων δυνάμεων και δυνατοτήτων. Οι δυνατότητες του του έχουν αφαιρεθεί. Δεν έχει παρά ένα στόχο: να πουληθεί σ' αυτόν που του προσφέρει τα περισσότερα.

Μ' άλλα λόγια, το ζήτημα είναι, πάνω απ' όλα, να κερδίσει χρήματα. Η λογική συνέπεια της άτροφιας του δημιουργικού πνεύματος είναι η υπερτροφία του καταναλωτικού πνεύματος. Το άτομο είναι, επομένως, προετοιμασμένο ψυχολογικά να υποχωρήσει στην προπαγάνδα ή όποια τον προτρέπει να στραφεί ελεύθερα προς την κατανώθηση.

Ο δυτικογερμανός συγγραφέας Κρίστιαν Γκέισλερ μάς έδωσε μια καλή περιγραφή της νοοτροπίας του μέσου γερμανού καταναλωτή. Στο μυθιστόρημά του «Κάλτε Ζέιτεν» («Κρύα χρόνια»), ο ήρωας, ένας νεαρός χειριστής μιάς μηχανής, ο Γιάν Άιλερς, οδηγεί το αυτοκίνητό του (αγορασμένο με πίστωση) και σπάει το κεφάλι του προσπαθώντας να σκεφτεί πώς αυτός και η γυναίκα του θα μαζέψουν τα λεφτά που χρειάζονται για να αγοράσουν ένα καροτσάκι για το μωρό τους που θα γεννηθεί σύντομα. «Και τι θα πει ο κόσμος; Πώς ούτε ένα καροτσάκι δεν μπορώ να πάρω για το ίδιο μου το παιδί... Καταραμένο καροτσάκι... Ρεζίλευτήκαμε, τα καταφέραμε». Και στο καινούργιο τους διαμερίσματα (αγορασμένο με πίστωση) στέκεται ένα ολοκαίνουργιο πλυντήριο, «ένα δυνατό μηχανήμα με όμορφα στριφτά χερούλια» (έπίσης αγορασμένο με πίστωση). Ένα αυτοκίνητο, ένα διαμέρισμα και ένα πλυντήριο είχαν προγραμματιστεί από τα πριν. Όμως ένα απλό παιδικό καροτσάκι αναστατώνει μια ολόκληρη «ζωή επί πιστώσει».

“Όταν οί κοινωνιολόγοι μιλοῦν γιά τὸ «μονοδιάστατο» δυτικό ἄνθρωπο, τὸ στερημένο ἀπὸ κάθε κριτικό πνεῦμα κι ἐπομένως ἀνίκανο νὰ ἀναλάβει μιὰ μεταμορφωμένη δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης μιᾶς ἐπαναστατικῆς δραστηριότητος, χαράζουν σχήματα τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχοῦν τέλεια στὶς πραγματικὲς διαδικασίες. Παρ’ ὅλα αὐτὰ, μπορεῖ κανεὶς, ἐπίσης, νὰ χαρακτηρίσει «μονοδιάστατα» αὐτὰ τὰ σχήματα καὶ αὐτὲς τὶς σκέψεις. Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ ἔδινε μεγάλη προσοχὴ στὶς τάσεις πρὸς τὴν κατανώλωση ποὺ γεννᾷ ὁ καπιταλισμός. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, ἔλεγε, ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὸ ὅτι «μαζὶ μὲ τὴ μάζα τῶν ἀντικειμένων ἀυξάνεται... ἡ κυριαρχία τῶν ξένων ὄντων, στὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑποταγμένος»*. Ἡ τάση ποὺ ὁ Μάρξ μπόρεσε νὰ διακρίνει ἐδῶ καὶ πάνω ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, εἶναι σήμερα μιὰ ὀλοφάνερη κατάσταση γιὰ κάθε κοινωνιολόγο, ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν λιγότερο ὀξυδερκή. Μόλις διαλύθηκαν οἱ ψευδαισθήσεις, αὐτὸ τὸ φαινόμενο φανερώθηκε σ’ ὅλη του τὴν ἔκταση.

Ὅμως ἡ ὑπαρξη τῆς ἀλλοτρίωσης καὶ ἡ ἀνάλυση τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς δὲν ἀρκοῦν καθόλου γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ πρόβλημα σ’ ὅλες του τὶς μορφές. Σήμερα, οἱ ἄστοι φιλόσοφοι ἀναγνωρίζουν εὐχαρίστως τὴν ὑπαρξη τῆς ἀλλοτρίωσης καὶ φτάνουν ἀκόμα καὶ νὰ ὑποκλίνονται μπροστὰ στὴν ὀξυδέρκεια τοῦ Μάρξ. Ἀλλὰ σταματᾶνε ἐκεῖ. Ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Μάρξ, ἀπείχε πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ περιορίζεται ἀπλὰ καὶ μόνο στὴ διαπίστωση τῆς ἀλλοτρίωσης, ἔβλεπε ἐπίσης τὸ πρόβλημα ἀπὸ μιὰν ἄλλη ὄψη, ἀπὸ τὴ ζωντανή, ἐπαναστατικὴ του ὄψη. Θέτοντας τὸ πρόβλημα τῆς ἀλλοτρίωσης, ἔδειχνε συγχρόνως ὅτι αὐτὸ τὸ ἀρνητικὸ φαινόμενο περιεῖχε καὶ τὴν ἐναλλακτικὴ του λύση.

Τὸ νὰ σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἓνα ἄτομο, ποὺ ἔχει πίσω

* Κ. Μάρξ. Χειρόγραφα τοῦ 1844, Ἐντισιὸν Σοσιάλ, Παρίσι 1962, σελ. 100.

του αἰῶνες πάλης ἐνάντια στὴ σκλαβιά σέ ὅλες τῆς τὶς μορφές, μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ αἰώνιος σκλάβος τῶν πραγμάτων ἢ τῶν περιστάσεων, αὐτὸ εἶναι μιὰ καθαρὴ οὐτοπία. Ὁ Ραϋμόν Ἀρόν βασίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ νέοι διαθέτουν ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ ἔλειπε πάντα ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους καὶ δείχνουν εὐχαριστημένοι. Πῶς γίνεται, λοιπὸν, ἡ δυσἀρέσκεια ποὺ ἐμφανίστηκε ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια νὰ πηγάζει ἀκριβῶς ἀπὸ τοὺς νέους; Τὸ φοιτητικὸ κίνημα, γιὰ παράδειγμα, παρουσίασε ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ἰδιομορφία, ὅτι δηλαδὴ τὸ ζήτημα γιὰ τοὺς νέους δὲν ἦταν νὰ ἔχουν π ε ρ ι σ σ ὅ τ ε ρ α ἀπ’ ὅσα εἶχαν οἱ γονεῖς τους, ἀλλὰ νὰ ζήσουν δ ι α φ ο ρ ε τ ι κ ᾶ. Ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς στόχους τῆς πάλης τους ἦταν νὰ διαμαρτυρηθοῦν ἐνάντια στὴν ἀπάτη τῆς «καταναλωτικῆς κοινωνίας», ἐνάντια σὲ μιὰ δηθεν ὑλικὴ εὐημερία, ἐνάντια σὲ μιὰ ὑπαρξη στερημένη ἀπὸ νόημα, ἐνάντια στὴ φιλοσοφία τῶν «παχιῶν ἀγελάδων». Ὁ ἴδιος ὁ Γιάν Ἀίλερς, ὅσο ἀφοσιωμένος κι ἂν εἶναι στ’ ἀφεντικά του, δὲν παύει νὰ ἔχει μόνιμα τὸ συναίσθημα κάποιου ποὺ πιάστηκε στὴν παγίδα. «Δὲν μπορῶ νὰ πῶ ὅμως! Μᾶς τὰ δέσανε τὰ χέρια γιὰ τὰ καλὰ!» Δὲν μπορεῖ ἀκόμα νὰ καθορίσει ἀκριβῶς ποιὸς τοῦ ἔδεσε τὰ χέρια, ἔτσι καὶ ἐπιτίθεται στὰ ἀντικείμενα ποὺ τὸν ὑποδούλωσαν. «Ἄς πᾶει στὸ διάβολο τὸ καροτσάκι!». Δὲν συνειδητοποίησε ἀκόμα ὅτι τὰ ἀντικείμενα κρύβουν τὸ ἀφεντικὸ, καὶ ὅτι αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει τὸν καπιταλισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀναπαράγει χωρὶς διακοπὴ νέα ἀφεντικά καὶ νέα μέσα ἐκμετάλλευσης.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας, κάνοντας τροποποιήσεις στὸ σχέδιο Προγράμματος τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος τῆς Ρωσίας, ὁ Λένιν διαφωνοῦσε μ’ αὐτοὺς ποὺ περιόριζαν τὸ σοσιαλισμὸ στὴν ἱκανοποίηση τῶν αὐστηρὰ ὑλικῶν ἀναγκῶν τῶν λαϊκῶν μαζῶν: «Αὐτὸ δὲν φτάνει. Μιὰ τέτια ὀργάνωση θὰ μποροῦσαν, ἴσως, νὰ δημιουργήσουν ἀκόμη καὶ τὰ τράστ. Πιὸ συγκεκριμένα θὰ ἦταν νὰ λέγαμε... κι ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση π λ έ ρ ι α ς εὐημερίας καὶ ἐ-

λεύτερης, ὁ λ ὁ π λ ε υ ρ ῆ ς ἀνάπτυξης ὁ λ ω ν τ ῶ ν με-
λ ῶ ν τῆς κοινωνίας*». Ὁμῶς, κανένα μονοπώλιο δὲν εἶναι
σὲ θέση νὰ ἐξασφαλίσῃ στὸ ἄτομο καὶ σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς
κοινωνίας αὐτὴ τὴν ἐλεύθερη καὶ ὁλοκληρωτικὴ ἀνάπτυ-
ξη, νὰ ἐπιτρέψῃ τὴ δημιουργία ἐνὸς πραγματικοῦ κοινω-
νικοῦ πλούτου, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνεται τόσο στὶς ὑλικές
ὅσο καὶ στὶς καθαρὰ πολιτιστικὲς καὶ ἠθικὲς ἀνάγκες. Καὶ
σήμερα, αὐτὲς οἱ ἀπαιτήσεις γίνονται ὅλο καὶ πιὸ ἐπίμονες.

Ὁ τρόπος ζωῆς τῶν ἐργαζομένων τοῦ ἐργοστασίου
Ρενώ τὸ ἐπικυρώνει. Παρὰ τὴ σωματικὴ καὶ φυσικὴ κόπω-
ση, παρὰ τὰ θέλγητρα μιᾶς τέχνης καὶ μιᾶς λογοτεχνίας
καθαρὰ ψυχαγωγικῆς, πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πηγαίνουν
ἀντίθετα στὸ ρεῦμα.

Ὁ Ζὰκ Φρεμοντιέ ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως, μι-
λάει γιὰ τὶς κινητὲς ἐργατικὲς διδλοθηκὲς. Ἐνα δωμάτιο
χωρὶς ἄνεση, ἀνοιχτὸ σ' ὅλα τὰ ρεύματα καὶ τοὺς θορύ-
βους τοῦ ἐργοστασίου, ποὺ ζωντανεῦει στὴν παύση τοῦ
μεσημεριοῦ. Ἑκατοντάδες ἐργάτες καὶ ὑπάλληλοι παίρ-
νουν διδλία γιὰ τὸ σπῆτι. Ἡ πιὸ μεγάλη ζήτηση γίνεται
γιὰ τὰ ἱστορικὰ ἔργα, κυρίως αὐτὰ ποὺ θίγουν τὸν Πρῶτο
καὶ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ, φυσικὰ, τὴν Ἀν-
τίσταση. Ἡ διδλοθήκη δανεῖζει καθημερινὰ 450 μὲ 600 δι-
δλία.

Νὰ μερικὲς μαρτυρίες ἐργαζομένων στὴ Ρενώ:

— Διαβάζω πολὺ. Συχνάζω σὲ ἀρκετὲς διδλοθηκὲς...
Διάβασα τὸ «Κεφάλαιο». Πρέπει νὰ πῶ πῶς δυσκολεύτηκα
νὰ τὸ διαβάσω. Ὑπάρχει ἀκόμα ἓνα διδλίο ποὺ συστή-
νω σὲ ὅλους αὐτοὺς ποὺ δὲν καταλαβαίνουν, ποὺ δὲν γνω-
ρίζουν τὴν ἐργατικὴ ζωὴ. Εἶναι τὸ «Σιδερένιο τακούνι» τοῦ
Τζὰκ Λόντον. Μιλάει γιὰ τὸν καπιταλισμὸ μ' ἓναν τρόπο
ἀρκετὰ ρομαντικὸ. Μὰ ὅ,τι λέει εἶναι ἀκριβές. Διάβασα
διδλία γιὰ τὴν Κομμούναν. Στὸ σχολεῖο, μᾶς μιλοῦσαν γιὰ

* Β. Ι. Λένιν. Ὑπαντα, τόμος ὅος, Ἐκδόσεις «Σύγχρονη Ἐποχή»,
σελ. 236.

τὴν Κομμούναν ὡς νᾶταν καμιὰ ἀληθινὴ μάστιγα. Στὴν
πραγματικότητα, πρόκειται γιὰ μιὰ μεγαλόπρεπη ἐπίδει-
ξη τῶν δυνατοτήτων ποὺ κρύβει ἡ ἐξουσία τῶν ἐργαζομέ-
νων. Οἱ Παριζιάνοι ξεσηκώθηκαν ἐνάντια στὸ κεφάλαιο...
(Ροζέ Μπ., 41 χρονῶν, βιομηχανικὸς σχεδιαστής).

— Διαβάζω πολὺ λίγα μυθιστορήματα. Ἀντίθετα, μ'
ἀρέσουν πολὺ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ πολιτικὰ ἔργα. Αὐτὴ τὴ
στιγμὴ ξαναδιαβάζω τὸ «Περὶ τῆς ὁμοσπονδιακῆς ἀρχῆς»
τοῦ Προυτὸν. (Μπ. 46 χρονῶν, εἰδικευμένος ἐργάτης).

— Ἐχω διαβάσει ἀπεριόριστα καὶ μεταξὺ ἄλλων τὶς
«Βασικὲς ἀρχὲς τῆς φιλοσοφίας» τοῦ Ζώρζ Πόλιτजर, τὰ
«Διαλεχτὰ ἔργα» τοῦ Κάρλ Μάρξ. Διάβασα τοὺς «Κομ-
μουνιστὲς» τοῦ Ἀραγκὸν καὶ τὰ ποιήματά του. Ἐχω δια-
βάσει ἓνα σωρὸ ἄλλα πράγματα ἀκόμα. Ἡ ἀνάγκη τῆς
δράσης μὲ ἔκανε νὰ στραφῶ στὸ διάβασμα. Καὶ τὸ διάβα-
σμα στὴ δράση. (Μαρτὶν Ι., 18 χρονῶν, στενοδακτυλογρά-
φος).

Ἡ ἀνάγκη μιᾶς δημιουργικῆς δραστηριότητος κάνει
ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐργαζομένων, ὑπαλλήλων, τεχνικῶν καὶ
ἐγκαταλείψει τὴ λογοτεχνία τοῦ σωροῦ, ποὺ ἀποσκοπεῖ
μόνο στὸ νὰ ἀποκοιμίσει τὸ πνεῦμα, γιὰ νὰ στραφεῖ στὴ
λογοτεχνία ποὺ, ἀντίθετα, τὸ τονώνει, τὸ σπρώχνει πρὸς
τὴ βαθιὰ σκέψη, τὴ δράση.

Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη γιὰ δράση καὶ δημιουργία, ἦταν ἐπί-
σης ἡ πηγὴ τοῦ κύματος τῶν ἀπεργιῶν καὶ τῶν φοιτητι-
κῶν διαδηλώσεων στὰ γαλλικὰ πανεπιστήμια τὴν ἀνοιξη
καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1976. Οἱ φοιτητὲς, πράγματι, διάλε-
ξαν τὴ λογικὴ ἐνάντια σὲ μιὰ καταναλωτικὴ στάση ἀπέ-
ναντι στὴ ζωὴ. Μποῦκοτάρησαν τὰ μαθήματα στὰ πανεπι-
στήμια τοῦ Παρισιοῦ, τῆς Λυὼν, τοῦ Μπερντώ, τῆς Μασ-
σαλίας καὶ πολλῶν ἄλλων γαλλικῶν πόλεων, σὰν διαμαρ-
τυρία ἐνάντια στὴ «Μεταρρύθμιση τοῦ δεύτερου κύκλου»,
ποὺ εἶχε ἀποφασιστεῖ ἀπὸ τὴν κυβέρνησι. Ἡ φοιτητικὴ
ἀναταραχὴ ἔφερε σὲ ἀμηχανία τοὺς μικροαστοὺς, μιὰ καὶ
οἱ δημιουργοὶ τῆς μεταρρύθμισης δήλωναν ὅτι στόχος τῆς
ἦταν ἀπλούστατα νὰ συνδεθεῖ ἡ ἀνώτατη ἐκπαίδευση κα-

τευθείαν με την παραγωγή και να πέσει το ποσοστό της άνεργίας ανάμεσα στους νέους που βρίσκονται στο στάδιο της αποπεράτωσης των σπουδών τους. Η κυρία Σωνιέ Σε-ιτέ, ύφυπουργός της Ανώτατης εκπαίδευσης, μιλούσε για τη διαδικασία «επαγγελματοποίησης του πανεπιστημίου».

Στην πραγματικότητα, αυτή η μεταρρύθμιση είχε έναν έντελως άλλο στόχο από την επαγγελματοποίηση του πανεπιστημίου, ή όποια ακριβώς προϋποθέτει, μέσα σ' ένα περιβάλλον σημαντικής έπιστημονικής και τεχνικής προόδου, μιὰ ανύψωση του γενικού επιπέδου της εκπαίδευσης και της μόρφωσης. Αποσκοπούσε στη στενή ειδίκευση και έντατική κατάρτιση, που θα έδιναν αποδοτικούς ειδικευμένους έπιστήμονες στους διάφορους καθορισμένους κλάδους της οικονομίας. Η μεταρρύθμιση του δεύτερου κύκλου προσέβαλε σε σοβαρό βαθμό τις πολιτικές παραδόσεις του γαλλικού Πανεπιστημίου, υποτάσσοντάς το στον πλήρη έλεγχο των βιομηχανικών μονοπωλίων. Όσο για την έντατική κατάρτιση, σύμφωνα με το πνεύμα και τα γραφόμενα της μεταρρύθμισης, προκαλούσε τη μείωση της διάρκειας των σπουδών (τρία χρόνια αντί για τέσσερα), σε βάρος των μαθημάτων της φιλοσοφίας, της ιστορίας, της λογοτεχνίας, της ψυχολογίας, της παιδαγωγικής και άλλων «μη αποδοτικών» και μάλιστα «επικίνδυνων» μαθημάτων, τα όποια απειλούνταν με περιορισμό στο ελάχιστο ή με πλήρη κατάργηση.

Αυτά προκάλεσαν τη γενική αγανάκτηση των φοιτητών, που δεν θέλησαν ποτέ να γίνουν τα τεχνολογικά ρομπότ του κεφαλαίου. Όπως ακριβώς το Μάη του 1968, το σημερινό κίνημα της φοιτητικής νεολαίας, εκφράζει την εξέγερση του νοῦ ενάντια στα στενά πλαίσια της καπιταλιστικής αποδοτικότητας. Και παρά τις δηλώσεις μιᾶς δολόκληρης ομάδας κοινωνιολόγων, που υποστήριζαν ότι το φοιτητικό κίνημα θα παράκμαζε, ή εξέγερση των πανεπιστημίων, αν και δεν κάνει τόσο θόρυβο όσο στο τέλος της δεκαετίας του '60, κερδίζει αναμφίβολα σε βάθος και ωριμότητα. Ο αναρχικός και αποχαλινωμένος άρνητισμός

δίνει τη θέση του σ' ένα πρόγραμμα δράσης, που στηρίζεται σε μιὰ σοβαρή ανάλυση των πραγματικών αιτιών και στόχων του κινήματος διαμαρτυρίας. Αυτό το κίνημα τείνει όλο και περισσότερο να συναντήσει την πάλη όλων των δημοκρατικών δυνάμεων ενάντια στο μονοπωλιακό καπιταλισμό. Κι αυτό δείχνει ξεκάθαρα, πώς ή πάλη για την έλευθερία της σκέψης είναι άξεχώριστη από την πολιτική πάλη.

Η πολιτική συνειδητοποίηση των μαζών περνά ακριβώς απ' αυτή την παράλληλη πορεία της πάλης για την έλευθερία της σκέψης και της πάλης για την κατάργηση της έκμετάλλευσης.

Πραγματικά, όπως έλεγε ο Λένιν, μιὰ αποτελεσματική μόρφωση των μαζών «δεν μπορεί ποτέ να χωριστεί από μιὰ ανεξάρτητη πολιτική πάλη και κύρια από την επαναστατική πάλη των ίδιων των μαζών. Μόνο ή δράση διδάσκει την έκμεταλλεούμενη τάξη, μόνο ή δράση της παρέχει το μέτρο των δυνάμεών της, πλαταίνει τον όριζοντά της, αυξάνει τις ικανότητές της, φωτίζει το νοῦ της και ατσαλώνει τη θέλησή της»*.

Η επαναστατική συνειδητοποίηση των μαζών τονώνεται σημαντικά από την πρακτική του ύπαρκτου σοσιαλισμού, ό οποίος είναι μιὰ μαρτυρία για το ότι ή ανάπτυξη του ατόμου, ή ίκανοποίηση των υλικών, ήθικών και πολιτιστικών αναγκών του είναι δυνατό να περάσουν από τη θεωρία στην πραγματικότητα. Και αυτή ή πραγματικότητα είναι ή πραγματικότητα του σοσιαλιστικού τρόπου ζωής. Γιατί «με μιὰ μεταβολή των περιστάσεων και όχι με θεωρητικούς συλλογισμούς»** μπορούμε να εξαφανίσουμε τις λαθεμένες ιδέες από τη συνείδηση των ανθρώπων. Να γιατί οι ιδεολόγοι του καπιταλισμού προσπαθούν να

* Β. Ι. Λένιν. "Απαντα, τόμος 23, εκδόσεις «Προγκρές», σελ. 264.

** Κ. Μάρξ και Φ. Ένγκελς. Έκλεκτά έργα σε τρεις τόμους, τόμος 1ος, εκδόσεις «Προγκρές», σελ. 41.

δυσφημίσουν τη Σοβιετική Ένωση και τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες στα μάτια των λαών τους, και των λαών των αναπτυσσόμενων χωρών, για να τους αποτρέψουν έτσι από την πάλη για το σοσιαλισμό.

Γι' αυτούς, όλα τα μέσα είναι καλά: ο αποκρυφισμός και οι συνταγές του διαβόλου, ή «μαζική κουλτούρα» και ή «πνευματική» απάτη. Όλα συμβάλλουν στο να υποδουλωθεί ή ανθρώπινη λογική και διάνοια σ' ένα σύστημα που πέρασε πιά ή εποχή του.

Όμως, όλη ή ιστορία της ανθρωπότητας σημαδεύεται από το γίγνεσθαι και την εξέλιξη της ανθρώπινης σκέψης, από τη νικηφόρα πάλη της λογικής έναντια στο σκοταδισμό και την αντίδραση. Και αν, στα σκοτάδια του Μεσαίωνα, ή Ίερά Ήξέταση δέν κατάφερε να καταστείλει αυτή την πάλη, αναρωτιέται κανείς πώς είναι δυνατό αυτό να γίνει στα τέλη του 20ού αιώνα!

ΕΝΤΟΥΑΡΝΤ ΡΟΖΕΝΤΑΛ:

«Στόχος: ή φθορά των συνειδήσεων»

Στοιχειοθεσία: Τυπο Μουρτζάκης, Γερανίου 14, Άθήνα

Έκτύπωση: Π. Ξηρουχάκης, Γερανίου 13, Άθήνα

Άντίτυπα 3.000 — Φλεβάρης 1979

Έκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»

Ο σοβιετικός κοινωνιολόγος και δημοσιογράφος Έντουαρντ Ρόζενταλ, ήταν από το 1968 ως το 1973, διευθυντής του Γραφείου του Πρακτορείου Τύπου «Νόβοosti» στην Έλβετία. Από τη θέση του αυτή ήρθε σε άμεση επαφή με τη ζωή στις δυτικές χώρες.

Στό βιβλίο «Στόχος: η φθορά των συνειδήσεων» παρουσιάζει μία πλευρά της ιδεολογικής πάλης, που συχνά περνά απαρατήρητη: τον αποπροσανατολισμό και τη συστηματική προετοιμασία των ανθρώπων, κυρίως των νέων, στις δυτικές χώρες, για να δέχονται παθητικά την άνοιχτή προπαγάνδα του ιμπεριαλισμού, την εκμετάλλευση και τα έγκλημά του.

Ξεκινώντας από θέματα που από πρώτη ματιά φαίνονται άσχετα – όπως τα φιλμ τρόμου, τα κατασκοπευτικά και «άστυνομικά» μυθιστορήματα, τα περιοδικά μαζικής κατανάλωσης, ή πόπ μουσική, ή καλλιέργεια των «ειδώλων» κλπ. – αποδείχνει, με εξαιρετική σαφήνεια και πειστικότητα, την προσπάθεια του ιμπεριαλισμού για τη «φθορά των συνειδήσεων» και τη σχέση που έχει αυτή η προσπάθεια με τις γενικότερες επιδιώξεις του ιμπεριαλισμού. Από την πλευρά αυτή το «Στόχος: η φθορά των συνειδήσεων» είναι όχι μόνο ένα καταπληκτικά ενδιαφέρον βιβλίο, αλλά και ένα αξιόλογο ιδεολογικό βοήθημα.